

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVII. évfolyam 7. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztők: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (kisebbségek), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacska András** (műbírálathatározó), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (tördelés), **Toót-Holló Tamás** (próza), **Vincze Ferenc** (dokumentum), **Wehner Tibor** (művészet). Szerkesztőségvezető: **Cserép Nelli**. Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Csáji László Koppány**, **Doncsev Toso**, **Gráfik Imre**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncez Gábor**, **Prágai Tamás**, **Radnóti Zsuzsa**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szokolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteltetlelbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefon: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Tamás-út - Napút

Prágai Tamás: Elégia délután és este; Gyerekek.	4
Szondi György: Mincs rá ige	6
Prágai Tamás: Az Emlény és az irodalmi szöveg.	7
Babics Imre: Haikufüzér	
Prágai Tamás emlékére	10
Bíró József: Isten veled	11
Bognár Antal: A mi Tamásunk	12
Csáji László Koppány: Prágai Tamás eltávozott!	13
Csontos János: Egy hordó Tiffán.	14
Döme Barbara: Prágai Tamás emlékére	16
Erős Kinga: Kell egy kert	17
Hegedűs Gyöngyi: praesens historicum	18
Hegyi Zoltán Imre: Hajnalban	19
Kállay Kotász Zoltán: Mégis.	20
Kelemen Lajos: Egy fényképre	21
Király Farkas: a költő sötétvilágos é	22
Kovács Ildikó: Gazdátlan maradt az udvarkert.	23
Madár János: Prágai Tamás utolsó fényképéhez	24
Mányoki Endre: Egy (...) (...) megtisztítása	26
Németh Péter Mikola: „Menekülés az Úrhoz”	28
Pálfi Ágnes: „Madarak útján”	29
Papp Tibor: színek	33
Stanczik-Starecz Ervin: Szarvassá vált Krisztus	34
Sütő Csaba András: nempróza	35
Szabó Palócz Attila: Sehova sem	
kivánczó gondolatok	39
Szokolczay Lajos: Tamás	40
Szalai Zsolt: Stukatúr	41
Toót-Holló Tamás: Várva várván, kapva kapván	42
Végh Attila: Ázik	45
Zalán Tibor: Karcok homályos üvegen.	46
Évgyűrűk	
Ritoók Zsigmond: Nemesek és polgárok	48
_____	
Vasadi Péter: Átirat;	
Elmélkedés hazámról; Hazámhoz	56
Tárlat	
Nikmond Beáta szobrai . . . . . színes melléklet	
Wehner Tibor: A szobor több mint szobor	57
Hetedhét	
Manasz (Kirgiz hóseposz)	
(Somfai Kara Dávid fordítása,	
Csáji László Koppány megverselése).	60

Annie Ernaux: A másik lány
 (Vizkeleti Erzsébet fordítása) 64

Hajdu Erzsébet: ...mese...; ...béke...;
 ...őszí vers... 85

Ashi Ogawa: vonások; Napízú; Szemben. . . . 86

Albrecht Ferenc: Apokrif 88

Madácsy Tímea: A szomszéd seprűje elúszott 92

Pleszkán Écska: Szöszök 99

Kovács Asztrik: Ha már úgyis itt vagy; Falak
 Megváltoztál; Amiken gondolkozol 100

Poós Gergely: A cédrusfa. 103

Pásztor Anita Enikő: Isten szándéka 104

Szvétek Gábor: 22.; 35.; 38.; 46. 105

Ablak

Brok Bernadett: Mit akarsz?
 (Áfra János: Két akarat) 108

Gangel Noémi: A titkokat (ne) lesd meg
 (Turi Tímea: A dolgok,
 amikről nem beszélünk) 109

Mirk Klára: Az életnél semmi sem izgalmasabb
 (Szálinger Balázs: Fehérlófia) 112

Berta Zsolt: A barna lány 115

Dinók Zoltán: Gond az árammal 117

Tizennegyedmagunkban

Németh Attila: Evangélium; A művész élete 119

Charta XXI

Szabó Palócz Attila: Lelki katedrálisok 122

Emlékezet

Baley Endre: Isten veled, Oláh Zoli! 126
 Non mors humano subiacet imperio. . . 127

Oláh Zoltán: Sűrűsödik a sorsom 127

E számunk szerzői. 129

Illusztrációk

Szilágyi-Nagy Ildikó fotói. 18, 22, 32, 40

Szondi György fotói . . . . . borítóbelső, 3, 47

Nikmond Beáta szobrai 59, 116

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 97.

Bakonyi Péter: Vertikális kalendárium
 (Mezei Gábor képeivel)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
 környezet

XVII. évfolyam 7. szám

**Pályák,
 pályamunkák**

E számunk képzőművész vendége, Nikond Beáta figuratív szobrász, de sajátosságosan az. A Nikmond-szobrok esetében a szimbolizációs értelmezési metódus alkalmazása vagy az epikus tartalmak felfejtési kísérlete működésképtelen... amiként az alakok, az állatok is csupán az esztétikai szépség, az érdekes és izgalmas formarend megtestesíti, a szép és különös, néha bumfordi, rusztikus szobrászati tárgy tematikai ürügyei. Nincsenek bonyolult mögöttes tartalmak. A dolgok itt nem áttételes jelentéshordozók, csupán önnön fanyar szépségükkel és furcsaságaikkal átlényegített szobor-önmaguk. (W. T.)

Prágai Tamás (1968–2015)

POLISZ

Prágai Attila Elégia délután és este

Csöppen a víz. Még egy. Gyülik a porban a pettyezetett eső. Itt-ott eliramlik egy apró patakocska a sár gödreiben. Amott mélyebb az út. Az ég elborult, s emiatt a mély agyagban meztelen lábam nyoma. Becsukódott virág. Ahogy a nappal alól az éj, a zöld alól leskel a száraz fű. Messze szél szabadul, felhők kásás boltja mögött. Nincs messze a ház. Már látszik a csámpás kémény, s túl, túl a többi házak. Fállábon billeg a nyárfa, mögötte a templom tornya, áll a viharban, erős őrszem. Ömleni kezd. Szélverté kabát, árnyéka borul fejünkre, sötét lesz.

Gyűjtsd meg a lámpát. Kint dörög a traktor, s tejesautó fröcsköli fel a vizet, látni az ablakon át. Nedves levelecske csillog a nyárfán: belenézhetsz, csak magát mutatja, hiú tükör. Nézd magad itt benn — szeretem, hogyha tükörben hajad igazítod. Szidod: makrancos, lásd, hogyan áll ez a tincs is! Hagyd, jól áll neked úgy, felelek. Itt ez a nyers, gyalultatlan deszka az ágy s ez az asztal, a szublód majdnem üres; ha bejönnek, mentegetőzve pakolod le a székünk — a kettőt, ami van. Ide Pestről jönnek a könyvek, enyhíteni önkéntes száműzetésünk.

Elmenekültünk, s mint odafenn a dülöngő Göncöl szép szekere, reng bévül a kedvünk. Meggondoltuk-e jól?

Ide — lám — nem jönnek már a barátok, posta se gyakran; itt a mesék, a dalok, a regék talaján más emlékek élnek, más mértékkel szembesülünk, s nem mi csak, ők is élnek minket, az örök jelek; s lobognak előttünk, mint ama arc azon a szöveten. Rólunk vallanak, akik elfeledték. Melyikünk tudná mit jelent ez vagy az a kép? Tátos, Csinosomdrága, Juhfijánkó miféle szerzet? Júlia szép leány a rétre mi végett ment? Nézem néha a festett, műemlék pecsétes képeket templomunk mennyezetén — becsülöm, ha ilyen jeleket termel a gond meg a munka — s nem értem, ha ilyen volt e táj, e nép, mivé lett?

Mint hegyről árokba a kő, mint bűnös, inam szakadva futok magamba! S már nem te, vagy én lázadozunk a múlt ily tagadása ellen; a föld tiltakozik már; gatz hajt, dudvát érlel, ahogy termő testét törlik. S ahogy a sok sárga meg kék virág, nyílik a vérben a harag, s akiban sötét bogyoí érnek, fegyver után kutat. Ettől óvj, Uram. Látod: a vándor alázat kopogtat itt-ott; s ahol szállást keres, és lel, ott — aki lázad is — magába lázad. Bujdosó barátaim! Emlékoszlopok! Ragyogjatok fennen, öreg csillagok!

POLISZ

Gyakran ülök a kereszt tövében,
 ott, ahol Szekszárd felé visz az út;
 s értem, úgy vélem: a sebre
 hogy borult a Szent Anya,
 könnyeivel mosva a Fiút.
 Kérleli azt, aki mindent tehet,
 de nem lehet, mert...
 Látod, hogy kifakadtam?
 Pedig szép itt, hogy a pára is
 fölszállt, s csillog a tejút,
 hol Jézus s a Szent Péter
 félreállt, találkozáván a bivaly-
 szekeressel. Jó, jó, már magam is
 fekszem. Betegyem az ajtót?
 Jól van. Aludj.

Gyerekek

Zajos csapatban — szempillájuk
 végén porszem remeg —
 forgolódnak a téren
 játszani terelt gyerekek,

vékony ujjacskák kutatják
 a deszkavár rései között
 a jogosnak érzett, nem lelt
 kavicsnyi örömet,

a denevér milyen? kérdi,
 de hirtelen észbekap,
 elvész a színes nyüzsgésben,
 mely választ nem ad,

lassan, mint az óra, holnapba
 kúszik a délután,
 integet távolodóban
 az égi karaván.

Szondi György

Nincs rá ige

Nemigen volt előzménye, rávezetés – végeztem tiszta erővel bolgarista-hungarológusi munkám mennyi szálon húsz éve, midőn 1994-ben az addig hat éven át tíz számot jegyző POLISZ-nál találtam magam, úgymond: csak kutatónapjaimon, hogy. S attól kezdve, beleereszkedve, a magyar lap- és könyvpiac szereplőjeként is magam.

Azonnal akkor ott: Tamás. Azóta végig: vele, együtt, ennyire soha senkivel, egyfolytában. Szavaim azonban csak kopogósak. Nem engedek utat törni a.

Mindjárt úgy hozta a sánta éberség, hogy Tamás (magam-időbeni) első versei más keresztnév alatt jelentek meg. Eredeti állapotában csenjük most ide a két oldalt – ajánlva bibliográfusok figyelmébe a hibát. Majd most tükön ülő mondataim után (keretet ad), Tamás közöletlen, önszó-cikk-gyűjtésünk számára fogalmazott

alkotása... – s nem zárjuk be négy évszámmal az általa nyitva hagyott (1968–).

A kórházba sok-sok hét múltán már bevittette laptopját, javította, írta a Veller folytatását. Újságolta: örömmel mondták az orvosok, Tamás, megindult a velő vörösvértest-képzése... Megegyeztünk: ha nem maradhat szerkesztőként nálunk se... akkor lesz konzulens, mondtam, nélküled nincs Napút. Így lett. Egy szám. Ő adta az 1999-ben útra ívelő folyóirat nevét is: Fazekas Mihály csízióiból hozta hozzánk.

Hét könyve velünk, nálunk: pompája műfajoknak.

S mennyi zsongó együtt szereplés színeinkben és napok élete szerte az országban, Erdélyben, Vajdaságban, Kárpátalján, Felvidéken, Bulgáriában.

Kopogósra konokul a szavak egymásutánja.

Kopogni szeretnék, Tamás.

Nincs rá ige.

Nincs rá.

Nincsen.

Nincs más.

Prágai Tamás

Az Emlény és az irodalmi szöveg

Ennek a rövid írásnak célja, hogy feltárja azon főbb motívumokat, melyek a gyermekkor kósza emlényei, a családi háttér kusza vonalrajza és kiváltképpen a nagyszülőknél töltött, szőregi nyaralások hatására formáltak, sőt, bizonyos értelemben meghatározták Prágai Tamás írásművészetét.

Prágai Tamás (Budapest, 1968. 07. 02. –) sokoldalú alkotó, író, költő, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, újságíró, nyelvművelő, nyelvtanár, tanár, szakértő, kertépítő, házi kedvenc, blogger, szövegkovács, amatőr előadóművész, borász, családapa, régiségbúvár és könyvolvasó. Ezek közül elsősorban mint szövegkovács tűnt ki. Ronald (sic!) Barthes francia író, nyelvész, filozófus, irodalomtörténész és kalligráfus szerint az író meghalt, éljen a szöveg. Ezen eszmével Prágai Tamás (alkotó, író, költő stb., lásd a fentebb felsoroltakat) esetében nem érthetünk egyet. Munkáiban – a kortárs irodalomban egyébként korántsem egyedülálló módon – valóság és fikció elegyedik, a képzelet agyszüleményeit mélyen áthatja a világ referenciális vonatkozásainak tisztelete. Primitív, csömlátásra utaló determinizmust sugallni nem szándékozom, megközelítésmódom inkább a kapcsolódások laza, hálózatos modelljén alapul, melyet a francia író, filozófus, gondolkodó, Jacques Derrida felvetése alapján inkább – tágabb értelemben – a jelek, illetve esetünkben: emlények „fodrozódásának” tekinthetünk.

Fodrozódás? Meglehet, indokolni kell szóhasználatomat. „Első emlékem: hozzám, gyermekhez képest irdatlan méretű emberi lábszárccsonttal kezemben masírozom Szőreg főutcáján, az augusztusi verőfény szinte megolvasztja az aszfaltot, mintha fekete tükörben menetelnék vidáman, önfeledten. Talán ez maga a gyermekkor” (Prágai Tamás szívélyes, szóbeli közlése). A szöveg néhány, abszurdnak tetsző állítása talán kiegészítésre szorul. Tudnunk kell, hogy Prágai, akiről kritikusa, Marosvölgyi Gábor helyesen megállapítja, hogy „mondatok törmelékeiből rakosgat, a darabok néha képekké állnak össze, néha nem, de mindig érezhető a szavakkal, az anyaggal való intenzív foglalkozás, olykor formát sejtet, majd deformál...”¹ 1975 és 1981 között a nyári iskolai szünet jelentős részét az apai nagyszülőknél tölti a Csongrád megyéhez tartozó Szőreg településen.

Szőreg település a Tisza–Maros által határolt, ártéri területekkel tagolt beszögellésben fekszik. A bő vízü folyók által időszakosan elöntött, mezőgazdasági művelésre kiválóan alkalmas terület, a bronzkortól fogva, a folyamok kiöntései esetén biztonságot adó, a táj síkjából kiemelkedő három domb a honfoglalás-kort megelőzően, majd azt követően is lakott, Szőreg település legrégebbi magját jelentvén. Egyiken már az Árpád-korban monostor romja áll,

¹ http://www.napkut.hu/naput_2006/2006_03/117.htm

ennek régészeti munkálatai, több fázisban, a hetvenes évek derekán és utolsó éveiben is zajlanak. Valószínűsíthető tehát, hogy az idézett emlék a kolostor környékén található, régészek által feltárt temető „gyermeki kirablásának büntettét” rögzíti, az emlék mély beágyazottságának oka alighanem a bűntudat által keltett érzelmi felindulás. A folyó hullámvázása, a víztükör rengése, a finom fodrozódás és az aszfalt fekete síkja feltűnően kemény kontrasztot jelez. Ne gondoljuk, hogy ez a szembenállás mellékes Prágai írásművészetében. Az épített tér riasztó mivoltát a természet nagyon is baráti, közvetlen, ám ismeretlen erővel áthatott mivolta ellenpontozza. Ne feledjük, hogy már első regényében Arnold Sobriewicz antropológus-narrátor maszkját öltötte magára a szerző,² aki életét a „dzsungel” (a vad, ember által meg nem zabolázott természet, illetve az ezzel kontrasztban álló törzsi, naiv kultúra) vizsgálatára tette fel. Az archaikumhoz, a hagyományokhoz vonzódás – és, ezzel nem ellentmondásban, sőt –, ugyanakkor az eltéréstől való rettegés – a kíváncsiság és az azt kísérő félelem – az emberi csont bunkós végű formájában, ebben a buzogányszerű brutalitásban testesül meg, melynek fallikus (szexuális) értelmezésétől sem zárkozhatunk el.

Míg a versekben és a korai szövegekben a szövegformálás ezen ambivalenciája árulkodik a korán kialakult kreatív világ gyökereiről és a szerző lokális kötődéseiről, írásom e pontján a figyelmet kiváltképp az *Ez a beteg, boros, bús, lomha Bácska...*, a *Húsdiszkont a Közvágóhíd utcában*, és kiváltképp a *Folyamodvány* című szövegekre irányítanám: „Az asztalon persze mind több a de facto karmai közé kaparintott dokumentum... – olvashatjuk ez utóbbiban. – Legfőleg Michael Prágai Óbecsén kiadott keresztlevelének román illetékbélyeggel elotrombitott másolata; tanúsítja, hogy az 1854. szeptember 15-én született gyermek Prágai Simon (római katolikus hitű napszámos) és Bakai Anna (római katolikus hitű, foglalkozás nincs föltüntetve) törvényes gyermeke, valamint ugyanezen Prágai házasságlevele – immár a szőregi rk. egyház kebeléből, 1877-es évszámmal –, mely arról tudósít, hogy Prágai Simon és Bakai Anna törvényes sarja nőül veszi a szőregi születésű Szabó Rózsát. (...) Valami hirtelen sugallattól megszállva – talán ez a sugallat teszi, hogy (ha nem is teológiai értelemben korrekt distinctio alapján, mégis valamiféle predestinatio érzetétől elragadtatva) tragikus hősnek tekintem –, megragadja a szürkésen seszínű, nagyalakú, már leragasztott borítékot, és egy vajazókés életlen-recés felületét (élnek aligha nevezném!) segítségül híva lap mentén, megkülönböztetett óvatossággal feszegetni kezdi a korábban lenyálazott ragacsot, és ténylegesen alig szaggatva meg az ezek szerint mégiscsak kiváló szakítószilárdsággal és egyéb tulajdonságokkal sújtott papíryanagot, újfent szabaddá teszi az állami boríték letapasztott száját. Ezután a *Családtörténet* feliratú, sárgás, nem éppen vaskos mappa teljes tartalmát – a fentiekén kívül nagyapja orosz fogságból írt hadifogolylevelét (»jól vagyok, a váll-sebem szépen gyógyul« stb.); a szőregi

² Prágai Tamás, úgy tetszik, tobzódik a szerepjátékokban. Prózájában Arnold Sobriewicz alakja (Inka utazás, vagyis Arnold Sobriewicz gentleman úti breviárium, regény, Bp., 2000; Ellenőrök a hatoson, novellák, Bp., 2004. és Veller, vagyis Arnold Sobriewicz újabb törekvései tamburán, trapézon és Trabanton, regény, Bp., 2014) mellett plasztikusan kidomborodik Pesti Kornél nevű alteregója is (Pesti Kornél, elbeszélések, Bp., 2007).

»Béka egyeslet« néhány fényképével (jó kedélyű fiatalok jellegzetes »béka-testtartásban« állnak a fotográfus kamerája előtt valami múlt századi kocsmahelyiség kertjében, köztük nagyapja, aki akkoriban kaphatta meg doktori oklevelét a Kolozsvárról Szegedre települt jogegyetemről); egy »Ügyeljünk a tisztaságra!« feliratú papírlapot, a hátoldalán a távolabbi rokon Sz. Gy. »Emlék« című, kézzel lejegyzett versével: »Többet mondjon nektek e könyv / minden valóságnál!« stb. (a dátum elmosódott) –, mindezt rezzenéstelen arccal a borítékba csúsztatja, és ismét leragasztja azt, ezúttal Uhu ragasztóval, mert a nyál ezt a kérdést már – képzavarral! – nem oldaná meg.” Prágai, akinek szövegmontázsait, régi szövegekből való építkezéseit, „morzsalékrakosgatását” archeológiai munkának tekintem, ezen bekezdésben véleményem szerint önboncolást, önvizsgálatot hajtott végre. A valós dokumentumanyag betüremkedik a fikció levegővékony testébe, és ballasztként rögzíti azt a talajon. Határozottan állítom, Prágai rög-höz kötött szerző, amennyiben ez alatt a történelmi idő és lokalitás metszetében megjelenő sors megélttségét, kiemelt érintettségét tekintjük. A történelem már-már szakrális felfogása irodalomelméleti munkásságán is nyomot hagyott, és semmi okát nem látom annak, hogy elméleti okfejtései és írói gyakorlata közt éles határt vonjunk.

Engedjék meg, hogy kicsit személyesebb hangú, közvetlen megjegyzést tegyek. Egy, az íróval közelebb kapcsolatban álló barátom révén kieszközöltem, hogy látogatást tehettem Prágai Tamás pázmándi otthonában. Ez a rövid, mintegy másfél órás beszélgetés, melyet az öreg cseresznyefa árnyékában, a rusztikus téglával borított teraszon töltöttünk el, bennem mély nyomot hagyott, és egyben az életműről való korábbi felfogásom átgondolására, néhány ponton komoly átfogalmazására kényszerített. Itt egyetlen, röpke epizódját hadd említsem e látogatásnak. „Egy ismerősöm számára – említette a szerző – az otthont Sebestyén Márta hangja jelenti, konkrétan az a dal, amely így kezdődik: *Fordulj, kedves lovam, napszentület felé...* Ha ezt meghallom, mondta ez az ismerősöm, a szívem elfogja valami nehezen megfogható, megrendítő érzés. Számomra ez a valami az a szó, hogy Bácska. Ha meghallom, összeszorul bennem az a véres gumó, amit szívnek nevezünk.” Micsoda expresszivitás! Csaknem egyórás beszélgetés után, melyet áthatott az író humora és szellemi elevensége, feltettem azt a kérdést, hogy a *Húsdiszkont* elbeszélés sokakban megöröknyodést keltő, „A kb. 150 kg körüli sertés feldolgozása” című betétszövege valóban a családi receptkönyvből származik-e. Erre a kérdésemre a maga kiismerhetetlen, bájos mosolyával felelt.

Pozsonyi Kornél Sobriewicz-szakértő

Könyves műhelyünk kortárs magyar írók önlexikonának kiadására készül: ki-ki maga írja magáról szócikkét – komolyan vagy játékosan. Prágai Tamás maga-bemutatása posztumusz jelenik most meg – a leendő gyűjtemény előzeteseként.

Babics Imre

Haikufüzér Prágai Tamás emlékére

Holdfény vándorol
fűszálról fűszálra, egy
fűszál meghajol.

Meghajol a fény
súlya alatt, fény íze
őt átítatja.

Átítatja és
vándorlásra késztet
önmaga felé.

Feléled útja
közben, előtte fények
mind meghajolnak.

Meghajolnak mint
fűszálak, s ő súly s íz lesz,
alatta a Hold.

Bíró József
Isten veled

(- Prágai Tamás emlékére -)

hívatta már bizonyos
érdemelten üdvözülsz
hiszem esélytelenként
ismeret híjával mégis

szabaddá ami szívből
paradicsomi mezőkön
tán továbbgondolható
mindaz mintha ideát

oltalmaznak angyalok

(2015. július 9.)

Bognár Antal

A mi Tamásunk

A szeme ragyogása! Az az egyszerre huncut és tartózkodó, beleérző tekintet, oldalvást. De erről nem férfiembert illetve a néma gyászszó, hanem a lányokat, akik ezt rajta (úgy adatott) meglátták, látták, hálásan észrevették (kinek szólhattott volna az, ha nem nekik...).

Ez a nézés volt nála a hallottakba-mondottakba való belegendolásé is, úgy éreztem – a fényes értelemé. Mert egy csaknem észrevétlen kis, jóvánhagyó, szösszenő felnevetés kísérte. (Ilyesmikért lehetett szeretni.)

Az ő megszületése évében a flower powerrel, a virággyermekkel „nagykorúvá” lett magamfajta ismerői közt sokan lehetnek, akik, ahogyan magasztosnak mondott célnak nem (a viláért sem) akarták feláldozni magukat, helyette olykor olcsón elpancsolták az életüket. Változatos módon... Az ő korosztályából a legjobbakkal együtt nekik már megadatott a magaslati levegő, a művészeti és az életprogram szabadsága. Olykor emberpróbálóbbr feladatként is, mint amilyenek amazoké tűnt maguknak.

Engem nemegyszer, könnyelműen, megkörnyékezett a mindentől, mindenkítől, legfőképp saját magamtól megszabadítást ígérő halálvágy. Olykor egy kis önvigasztalással, hogy, talán a végperc kegyelme adta nagylelkűséggel, mások, kiszolgáltatottabbak vagy tán érdemesebbek végzetét kiválthatnám beteljesülésével. Ha van, akire ma is még valóban illetéknéppen, ilyen magasztosan tudnék gondolni, nem hozzátartozómként, hanem vadidegenként – mert hisz, ráeszmélek, jelölt lett rá –, tényleg ő lenne az! És nem is tudom, miért...

Nagy felfedezésem, kézírata, az *Inka utazás* előszavában évszámokat találok, akkor oly távoliakat – mint ahogy Cseh Tamás *Antoine és Desiré* lemezén vagy saját képzelgéseimben bukkantak fel olykor. Eljátszadozásképpen a gondolattal, hogy az időnek gazdái, birtoklói lehetnénk, önjelölt kreatorként. Ártalmatlan csínytevészel „megbuherálni” a jövőnkét. A magunkéval kicsit mindenkiét. Mintegy titkon dacolva közben a hatalmasok étvágyával, akik mindenkiével buherálják meg mindannyiunkét, kinek-kinek közeli-távoli holnapjait...

De hiszen az akkor általa ott, ilyen kópésan leírt 2014-es is már kerek éve kitelt, fedezem fel most riadozva!

Még az életében...

A mi Tamásunkon nem fog többé semmilyen évszám.

Mert bizony, úgy igaz, egek, a minap harsányan hírcsatornázott felfedezés, a világegyetem kimutatott fokozatos fakulása – hogy is lenne szememben, aki ismertem, nagyobb veszteség... szeme ragyogásánál, ami vele halt el szemünk elől. És minden ismert láthatárról. Minden jövődöböl, ami dereng csak.

De ismerős az öröklétben.

Csáji László Koppány
Prágai Tamás eltávozott!

Vákuumok gyülekeznek suttogásmagányban.
Nincs menekvés: a világban élet és halál van.
Fekete üstökös vonul végig Pázmádon,
Ahol családod, kerted, présházad van. Kivárom,
Amíg a szőlőd feletti sziklákon elhallgatnak a madarak.
Csön dhártya. Forrás fakad bőrö mön. Rezzenéstelen fűszálak
Szuronyai. Tátongó dermedés a forróságban. Haránthallgatások.
Mentél, megálltál. Elmentél. Ahogy an elment némán
Megannyi nemzedék már. Folyton mennek. Várnak a vártán,
Vagy csak pihennek a halál tornácán. Omladékán. Dobbanáslehetőben.
Összesúgnak a pesti inkák. Ott ülnek a Margit-híd szivárványán.
Te vagy, aki Nincs aki íróként mellém állt, hitt, s megtartott.
Gyermekköltő/ként toporgok. Pedig itt:
Zizegés gócok, anekdoták, késleltetett pillanatok, bohócok.
Bejöttél, s a világ megváltozott.
Kimen-tél: s mögötted a klasszikusok
Végideje botorkált.
Ahova nyúltál borostyán s bor termett. Nem a hóbörgő rombolás bora,
Hanem a szeretni tudás aranycsepp labirintusa, bölcselő mámore,
Barlangmosolya.
Itt ragadtam. Újabb vákuum hézag sodott rá nk, látod.
Tán azt hiszik, hogy a te világod
Is elenyészett. Vannak még
Hevenyészett emlékek, belénk
Fúródó ékek. Itt vagy-e? Itt hát! Dehogy.
Nőnek még füzek is, meg akáciák,
Mint a gyermekek. Itt-ott. Barátság-vackok kihűlt
Nyamvadé kán magad vagy. Valahol. Párahalmok lélektoronyban.
És mi, akik reményünk összeadtuk,
Magányosakká váltunk. Vagy. És persze hogy írásod
Marad. Mi, akik itt ragadtunk, hordjuk a virágot
Neked. Pedig lehet, hogy veled mi is odalettünk.
Hiába a vigasztalás. Hiába a részvét, a lárma, harmat,
Nem vigyázol már felettünk – barbárok dobja döng!
Halál! Hyen nagy a hatalmad?
Tegnapelőtt az elmúláson még nevettünk!
Üszökcseönt.

Csontos János

Egy hordó Tiffán

Prágai Tamással lehettünk volna barátok (ez néha eszembe is jutott, hiszen bár egészen mást és másképp írtunk, valahogy egy srófra járt az agyunk); de végül nem lettünk. Időről időre összefutottunk a Napút várbéli szerkesztőségében és másutt, méregettük is egymást, de a „hogyvagy-mitírszéppen” formulánál nemigen jutottunk tovább. Talán azért, mert ő művészi értelemben messze komolyabb ember volt, mint én. Nem értette multhatatlan rajongásomat a múltó zsurnalisztika iránt: azt gondolta, az irodalom mindig igényel némi elegáns áttételt. Szerintem a vehemens Adytól is tartózkodott volna, ha egy kávéházba sodorja őket a sors.

Mi tagadás: én meg olykor túl komolykodónak éreztem. Mintha mindig fátumszerű véglegességgel írt volna, mint akinek az élete múlik rajta. Pedig temérdek időnk van még, gondoltam rövidlátón és hedonistán: ne csak élj, hanem írj is a mának – de hát megint neki lett igaza. Már régen szobor és emléktábla lesz, amikor én még mindig az alany-állítmány egyeztetésével meg az árnyalt jelzőválasztással küzdök.

Falusi gyerek létemre én sohasem mertem meglépni a fizikai kivonulást sem a bűnös fővárosból, mint ő vagy Babics Imre: nálam ez az exodus csupán virtuális. Mostanság azért foglalkoztat a gondolat: legalább a kétlakiság félmegoldásáig el tudhatnék jutni.

Igazából egyszer sodródtunk közel egymáshoz: épp a Kortársnál szerkesztett, s benjáminként órá bízták az ötvenedik évfordulós ünnepség megszervezését a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Kis Pintér Imre főszerkesztővel – aki a kilencvenes évek elején még az írószövetségi felvételemet is megvétózta – akkorra már jó viszonyban voltunk, többórás irodalompolitikai eszmecseréket folytattunk, sőt Tamás sugalmazására kolumnás interjút is készítettem vele a jubileum kapcsán a Magyar Nemzetbe. Rendszeresen publikáltam ott verseket is, és a 2007-es évet az én parafrázisommal indította a Kortárs: *Egy mondat a hazugságról*. Kézenfekvő volt, hogy Tamás engem is felhívjon: mivel tudnám segíteni az est sikerét?

Az N. Pál József által moderált ünnep remek volt, bár egy gyászos év gyászos napjának előestéjére esett: 2006. november harmadikára. A mindig kiváló Császár Angela Illyés Gyula, Nagy László, Orbán Ottó és Nagy Gáspár a Kortársban korábban megjelent korszakos verseit szavalta, Kis Pintér Imre mellett Hubay Miklós mondott köszöntőt, Kátai Zoltán énekmondó pedig klasszikus és kortárs magyar versekre írt feldolgozásait adta elő. Illusztrisak voltak a meghívott szerzők is: Ágh István, Ambrus Lajos (a mostani főszerkesztő), Kalász Márton, Lackfi János, Marosi Gyula, Marsall László, persze Prágai Tamás, Szőcs Géza, Zalán Tibor...

Mit tudtam volna én mindehhez hozzátenni (már persze a nagyinterjúk kívül)? Megszereztem az estéhez Tamás kedvéért a bort. Nem is akármilyet: Tiffán Edétől, a villányi borász zsenitől. (Azóta is együtt ülünk vele a Szellemi

Honvédelem sajtódíj kuratóriumában – ő rendszerint a palackjait küldi maga helyett.) Tamás megsúgta: ezzel tettem neki a lehető legjobbat. Meg is jelent a Kortársban bökvers-ciklusom *Villányi négyesorosok* címmel: „Fürt a Noé szerinti fán – / miért is nem lettem Tiffán? / Nem volna Istennel vitám: / borral áldoznék, vén titán...”

Prágai Tamást még beszerkesztettem *Az év versei 2014* antológiába, s biztos helye volt az *Írókorzó* című tévés portrészorozatban is, de ezt évek óta halogattam, most meg objektív okokból már nem fog összejönni. Lehet, hogy stílustörés, de a tokaji kishordómba kivételesen villányit töltök (természetesen a Tiffán-pincészetből), amikor Tamásra emlékezem.

A Napkút/Napút-műhely **Prágai Tamás-díjat** alapít. Tamás júliusi születésnapján adja át díjat az odaítélő grémium – kötettel még nem rendelkező fiatal szerzőnek. A jutalom a könyv megjelenítése.

(Számunkban 64-től 107. oldalig az egész éven át folyó úgynevezett Cédrus-pályázat tavalyi kiemeltjeinek alkotásaiból teszünk közzé csokornyit. A prózai munkák mind Tamásnak köszönhetik megjelenésüket most is; 17 év alatt nálunk legalább kétszáz mű – novella- és drámaközléstől műfordításokon át önálló kötetek kiadásáig – az ő javaslatára kapott papíréletet; mennyi szerzőt indított el így; köszönik is ezt sokan, azóta már elegendőn bizonyítva bizalmát.)

Könyves műhelyünk tanulmánykötet kiadására is készül – Prágai Tamás sokoldalú alkotó- és kutatóművészetéről szóló, műveit elemző írások könyvbe gyűjtésével. Vincze Ferenc a gazdája a kezdeményezésnek s a célba-juttatásnak. E sorokkal is sarkalljuk az érdeklődőket: kutatásuk eredményét – várja a szerkesztőség.

Döme Barbara

Prágai Tamás emlékére

A Nyugatinál vártál, az óra alatt, a rád jellemző türelemmel.

– Az meg mi a kezekben? – kérdeztem.

– Csak egy kasza – mondtad olyan természetesen, mintha az ember mindennap kaszával mászkálna Budapesten. – Pázmádon nem lehet ilyen jó kaszát kapni.

– Kaszával megyünk borozni? – kérdeztem. Nevettünk.

– Sétáltál már a kaszával a körúton? Na, ugye? Akkor hát irány a Tokaji – mondtad, és nekivágtunk.

A szokásos furminttal és lapcsánkával letelepedtünk a szokásos asztalhoz. A törzsközönség is szokásos volt, fel sem tűnt nekik a kasza, de a széles karimájú kalapodat megbámulták.

– Cigányos? – kérdezted, amikor észrevetted, hogy néznek.

– A kasza? – évődtem. – Szerintem nem. – Mosolyogtál.

– Olyan gáboros – folytattad, nem akartad annyiban hagyni ezt a kalapkérdést.

– Kicsit tényleg gáboros – tettem hozzá. – Mondtam már, hogy sokak szerint az apám cigány? – kérdeztem.

– Akkor neked is van ilyen kalapod?

Most már mindketten hangosan kacagtunk.

– Holnap küldök róla egy fotót, rendben?

És tényleg küldtem.

A kalap után ismét a kasza került terítékre: hogy majd otthon megfened, aztán milyen primán lehet használni. Azzal cukkoltalak, hogy el ne felejts a kaszának is jegyet venni a vonaton. Másnap hosszú levélben érdeklődtem a kasza hazaérkezéséről és hogylétéről, s te egy esszében válaszoltál erre is, mert írni, azt csak tökéletesen tudtál, a nyelvet makulátlanul használtad. Aznap este beszélgettünk a halálról is, a kasza ürügyén. Rést téptünk mindkettőnk múltjára, pontnyi fények szűrődtek ki. Akkor, ott megállapodtunk: a haláltól nem kell félni, csak az odáig vezető út nehéz.

Ittunk. Aznap este sokat. Amikor elbúcsúztunk, azt mondtam, hülyeség volt annyit foglalkozni a halállal, te száz évig élsz majd a jó pázmándi levegőtől, meg egyébként is, nálad a kasza. Azt mondtad, így lesz...

Erős Kinga

Kell egy kert

Talán a Paradicsombéli kiűzetésünk óta vágyunk egy kertre. Ez a vágy embertermészetünk velejárója, hiszen nem épültek volna meg a francia és angolkertek, a szerzetesek gyógynövénykertjei, a japánkertek, a függőkertek sem, az elmúlt idők emberei nem törekedtek volna arra, hogy kertépítéssel mesterfokon foglalkozzanak. Bárhogy is, kultúránk része a kert, s, kertjeink leginkább arról beszélnek, hogy milyenek vagyunk, milyen környezetben, milyen szellemiségben élünk. Gondoljunk a szocreál parkokra, milyen beszédek. A mai hightech közösségi terek, parkok, külvárosi kertek házak csupa kő, csupa kavics terei, bennük a mértani pontossággal metszett és ültetett növényekkel is pillanatnyi lelkiületünkről beszélnek. S e jelenségek mögött mind az ember saját kert utáni vágya sompolyog.

Ha Prágai Tamásra gondolok, óhatatlanul a kertjére is gondolok. Az udvarkertre. Erre a piciny csodára, mely a föld legtágabban értelmezett tiszteletéből, féltő szeretetéből nőtte ki magát. A kertre, mely gazdájáról beszél, árnyas és jól termő, ma már ritkaságnak számító almafáival. Az udvarkertre, melynek szerves része az üvegház, a zöldségeskert, a komposztáló, az állatok. Az udvarkertre, mely mértékeiben és igényeiben fenntartható és emberléptékű. Az udvarkertre, mely formálja gazdája jellemét, személyiségét. Az udvarkertre, melynek kicsiny kerti tavacskája segíti a szemlélődést, a belső csend igényének kialakulását. Az udvarkertre, mely kudarcúró és kísérletező gazdát kíván. Az udvarkertre, mely nélkül nehezebben emelnénk tekintetünket az égre.

Az utóbbi években Tamással ritkán beszélünk irodalomról, annál többet az általunk választott életforma mindennapjairól: kecskéink problémás elléséről és homeopátiás kezeléséről, mulcsozásról, a gömörszőlősi ökofalu kísérletről, befőzési eljárásokról, sajtkészítésről, igénytelen tyúkfajtákról, palántázásról, egyszóval mindenről, ami az élet, s ami az udvarkert.

A kert, mely folyton változó fényárban úszik, mely változékony formájával, nem látható másnak, mint a törvények szükségszerű kifejeződésének. Azon törvényekének, amelyek szerint az erők folytonos egymásnak feszülése állandóan kiegyenlítődik, vagy azokénak, amelyek szerint az anyagok mindig összekeverednek és szétválnak. Prágai udvarkertje már nem csupán önmaga törvényeie, hanem örökre befogadóan tanúskodik egykori gazdájáról, feltárva „emberi léptékű igazát”.

Hegedűs Gyöngyi
praesens historicum

ismertelek-e? mondhatom-e: látásból,
hogy ne legyek
hitehagyott? a képen éppen
ásásból tekintesz fel. a szerszámot
a mozdulat azonosítja be.
a mozdulat régészeti.
a testet tárja fel.
mindegy, mikor készült a kép. nem turistafotó.
nem arról szól, mi volt, hanem arról, mi lehet.
hitben jár, nem látásban.
megengedő akarat. nincs múlt ideje a történetnek.
praesens historicum.
türelmi rendelettel egybe-
szerkeszt két életet,
bár egyik sem kerek, hogy kitegyen
egy évszázados fennállást. remény ez
vagy kétely? vagy ez a két szó így lesz
szinonima? 57 azt mondja, azért van így,
mert nem hiszik, hogy megéli a 60-at.
hatvanon túl rólad ír nekrológot.

A vers megértéséhez l. a 47. oldal jegyzetét.

Hegyi Zoltán Imre
Hajnalban

*Habos áradaton csupa csillag a táj.
Úgy kell puha szádrul a csók, noha fáj.**

belepusztul ahogy mondatba szövöm
éj rejtő hüvelyéből a csendes öröm

sejtelmek szele éhet bűvöl elő
éjfonatokba simulna a szálnyi idő

elfogytán ahogy áramlik a hold
tükrébe riadj nem a fülemüle szólt

megöregszik az éj csitulóban a csend
nincs mód a napom fényét így kipihend

szavak áradatát löki éhes szádra e fény
foszló párabeszéd sivatagnyi egén

a napok guzsalyán fonalad ahogyan
nem szövi inkább szétszálazza szavam.

---

* Szergej Jeszenyin: *Emlékdal*, Jánosy István fordításában

Kállay Kotász Zoltán

Mégis

(Prágai Tamásnak)

Tudom, persze, igazad van, de nem kéne mégse, így, ennyire.
Vannak hagyományai, persze, de mégis.

Nem, nem.

Nézd,

a dió zöld húsa fel se repedt még, csak feszít a magján izgágán,
és a se vége, se hossza bot, mellyel begyűjtő kezek
földre ütik majd, a kamra zugmélyén.

Ilyenkor?

A lucfenyő ágára csíz csücsül,

csicsereg,

ő aztán – ki más? – sejtethi, mi a csízió,

de ki fogja a véleményét emberi nyelvre tolmácsolni?

Ne tiszteld annyira az irodalmat, Tamás,

persze, tudható, klasszikussá csak az válhat, aki...

Halálnak halálával, ki-be fordítva, de... mégis...

– Nem lehetne valahogy másképpen megoldani!? – nyüszíti
bennem a bérlő, a lélek, a halasztott számla-rendezi megszokásától
vezérelve, de leginkább üresbe téve

a döbbenettől.

A kert csak részlet a kertésze nélkül,

bazsalikom és kakukkfű perzselődik a hullámzó hőségben,

hiába, hiába, és mégis, még így is,

az illatuk odaférkőzik...

Nem, nem oda, ahova kéne.

Tudom, meg lehetett volna már szokni, lehetséges,

mindenki azt mondja, lehetséges,

fészkelhetünk a csámpás párkányra is, a gerle szentül hiszi,

bár minden igyekezete suta és meddő.

Most vagy soha – az idő oly mostoha,

hogy csak a múltban enged meg létezni.

Azt mondom, ne tiszteld, közben pedig...

Hozzá menekülök én is, eszközeihez, jelrendszeréhez –

zárójeleket búvárszéddek elő, karózom velük betűről betűre,

mert félem, s mert félek,

óvom (rejttem), hogy itt legyen, szem előtt (jól eldugva),

tudat előtt, alatt, felett, közben, szórva és hamuzva,

éberségig aludva,

(h)(a)(l)(á)(l).

A héj, ha ideje jön, majd felreped – és a kamra zugából előveszi,

s bottal a kezében elindul az őszi diófa felé

valaki.

Király Farkas
a költő sötétvilágos é

nincs idő idő idő idő idő idő
idő idő idő idő idő idő idő
idő idő idő idő idő idő idő
idő idő idő idő idő idő idő
idő idő idő idő idő idő idő
idő idő idő idő idő idő idő
idő idő idő idő idő idő van

Kovács Ildikó

Gazdátlan maradt az udvarkert

Tamás döbbenetes halálhíre óta sokat gondolkodtam, mitől volt ő olyan szeretetre méltó ember – e lapszámbeli megemlékezésekben sok mindent leírtak róla, a tekintetéről, mosolyáról, sokoldalúságáról, nem beszélve a tehetségéről, szépírói, irodalomtörténeti munkájáról. Engem is rögtön megfogott közvetlensége, derűs egyénisége, amikor ('92 lehetett?) megismertem: be-beszaladt verseivel a Kráter Kiadóba, ahol én amolyan mindenés voltam akkoriban. Kölyökképű, csillogó szemű, kicsit elálló fülű, rakoncátlan hajú srácre emlékszem; tarisznya, nyersvászon paraszting... (Ezen a kölyökképen nem sokat változtatott az idő, a homlokon lett mélyebb a „gondolkodó-ránc”. Tamás női szemmel is vonzó volt, nem is tudom őt elképzelni szerelem, szerető nélkül.)

Első kötete, a *Madarak útján*, 1993-ban, nekem is az első volt, az első korrektori munkám pályamódosításom után, és rögtön balul sikerült. Akkoriban még két javítási fázis volt, Tamás is gondosan átnézte mind a kétszer a javításokat a kiadóban, meg is beszéltük. Ezek után a szedő mégis az első verziót adta le a nyomdában, úgy jelent meg, csúnya hibákkal, betűtévészéssel. Egy első verseskötet!!

Tamás elkeseredetten nekiállt a kiadóban levő példányokat kézzel javíttatni, hogy legalább a barátainak ilyeneket tudjon adni. Most, hogy elővettem a könyvet, látom, én is egy kézzel korrigált kötetet kaptam. (Remélem, későbbi kötetekben, utoljára a *Veller vagyis Arnold Sobriewicz gentleman újabb törekvései tamburán, trapézon és Trabanton...* izgalmas címűben, utólag már nem talált sok javítanivalót.)

Egy apró, kedves emlék. Jóval később a folyóirat szerkesztése jobb híján a főszerkesztőnk lakásán zajlott, ilyen alkalmakkor Sz. Gyuri rendszerint megkért, hogy készítsek ebédet a társaságnak, ez általában milánói spagettit jelentett. Én viszont a konyhából csak fél füllel hallottam a fejleményeket, és ezt pár hét múlva kissé sértetten meg is jegyeztem. Tamás felugrott, hogy üljek csak le, aznap ő főz (így is történt). Óvatos kérdésemre, készített-e már ilyet, tudja-e, hogyan kell, csak annyit mondott, még nem, de majd kitalálja.

Nemcsak „hivatalból” olvastam Tamás írásait, követtem a blogjait is, a Prágai Udvarkertet különösen kedveltem, vártam (tiszteltem és picit irigyeltem őt, hogy gazdálkodik, különböző kuratóriumi, szerkesztőségi tagságokról mondott le, gondolom, emiatt). Szerettem volna egyszer megnézni az ökogazdaságát, ezt félig-meddig meg is beszéltük, mikor utoljára találkoztam vele, egy „napkutas” estében.

Sajnos már csak a gazdátlanul maradt udvarházat láthattam, augusztus 28-án. Visszalapozva korábbi, elhagyott blogjára, szíven üt az élére kitett útbaigazítás: „Elköltöztem!”

Madár János

Prágai Tamás utolsó fényképéhez

Már a *Madarak útján* (1993) című verseskötetében megfigyelhettük azt a nyugtalanságot, amit utolsó mosolyában örökre ránk hagyott. Ez a – változékonyságra épülő, végtelenségre figyelő – derű immár a végső arcot igyekszik megrajzolni. Az emberi bölcsesség és a fiatalság rendíthetetlen dacának valami furcsa keveredése rögzült az utolsó fényképen, amit a pillanatnyiség és a végtelenség egyszerre ölelt magához:

*„El vagy veszve, amíg nem látod az újat, az embert,
őt, aki bátor, bölcs szóval feltárja a nyelvben
eltemetett rendet, szól: ez van, ez pedig nincsen,
emberi léptékű igazát feltárja a földnek.”*

(Prágai Tamás: *Zalán ellen*)

Ez a részlet nagyon pontosan érzékelteti azt az önmegszólítást, amit – bár – kortársaira és az egész kultúrtörténetre vetít, de számtalan nyelvi mozzanatában egyértelműen önnön emberi-alkotói meghatározásaként fogalmazott. Szigorúság és önkritika, a létezés elemeinek törekenysége, a nyelvbe visszahúzódó rend és káosz, a gyávaság és bátorság egymást kioltó-erősítő jelenléte – olyan (személyiségjegyekhez kötődő és szintézisteremtő) fogalmak, fogalomkörök, amelyek megkerülhetetlenek ahhoz, hogy Prágai Tamás arcéleit nagyon pontosan kitapinthassuk.

Egy fénykép, egy bölcs fiatalember utolsó mosolya: örökségnek most ennyi elég számunkra. Mit hagyott maga után valójában? Ez lehet a következő nagy kérdés, ha faggatni kezdjük önmagunkat, ha többet szeretnénk megtudni Prágai Tamásról. Az emberről, az alkotóról... E két fogalom jelentéstartományában – bizony – vannak olyan példaértékű történetek és művek, amelyek igen magasra emelik őt.

Számtalan irodalmi rendezvényen (író-olvasó találkozók, írotáborok, konferenciák) voltunk együtt, ahol egyszerre mutatkozott meg Prágai Tamás jelenlétében a hétköznapi ember, a művész és a tudós alkotó. Számomra ezek a találkozások voltak igazán szintézisteremtő pillanatok, hiszen a sokoldalúság egyidejűsége csodálatos mozzanatokot mutatott föl Prágai Tamásról. Ahogyan ő tudott koccintani, és amilyen huncut bölcsességgel mondott hozzá egy-két szót szűk baráti körben, azt csak egy – számomra örökre kitörölhetetlen – látvány múlta felül: Prágai Tamás tánca. Ilyet még sohasem láttam... Csak akkor... Ott Tokajban... Budapesten... Ez a tánc egyszerre volt népi, és egyszerre volt modern... Valami megfoghatatlan boldogság és szomorúság ötvöződött minden lépésében. Valósággal beleborzongtam a gyönyörűségbe és fájdá-

lomba, hiszen apám utolsó napjai jutottak eszembe, amikor ő is csak énekelt, táncolt, hegedült.

Micsoda kegyetlen játéka ez az életnek, halálnak?! A válasz csak a „nyelvben”, az „eltemetett rendben” található. Keresem a versben, a költő és irodalomtörténész hátrahagyott írásaiban a pontos feleletet, de csak lírai közelítéseket találok műveiben. *Ellenanyag* – talán a legtömörebb válasz is lehetne egyben ez a könyvcím, mégis továbblapozok:

*„A képből lassan kihátrál,
indul visszafelé, hol megfogott,
addig a pontig, hol elkattanhatott
a szeme – minden tárgynál*

*időz, próbálja, az eleven fókusz
hol állt... Ott? Itt? Továbbment, vitte
magában, élesen eleinte,
aztán kopottan-tompán ezt a tónust,*

*ezt a levélvékony filmet. A porhó
háttér még jobban kifehérikül –
állj – megvan. Erről a pontról.*

*Fényt kap, mint egy fehér tüll,
egyszerre minden részlet.
Viszi, viszi az egészet.”*

(Prágai Tamás: Szuwenír)

Kép, fénykép, mely a véglegesnek – immár – egy meghatározó darabját mutatja. Néz ránk egy fiatalember... Néz és mosolyog... Talán már nem is ránk néz... Talán már nem is csak ránk mosolyog...

Mányoki Endre

Egy (...) (...) megtisztítása

Szerkesztőként eltöltött éveim egyik legszebb, elnyújtott pillanata volt 2012. április 11., a *Verzlánc-Verstér* performansz a Bárka Színházban. Volt egy csapat (kellett egy csapat) költőkből, művészekből, izgatott, sűrű lelkű emberekből, akik a maguk alfájából elindultak ómegát keresni – más alfákban. Acsai Roland, Baki Júlia, Debreczeny György, Freund Éva, Jász Attila, Jónás Tamás, Korányi Mátyás, Nagy Zopán, Payer Imre, Rónai Balázs Zoltán, Sós Dóra, Szabó Imola Julianna, Tóth Kinga – és Prágai Tamás. Acsai indította el a verzláncot: „*Este a hegyek felrepülnek, / Csillagok drójtjára leülnek.*” Prágai Korányi Mátyás versébe lépett be, itt: „*Pontos szavakat használunk, különben elfogy a levegő.*” Ekként: „*Objektív, leíró vers vagyok, apró, arctalan emberek / kalapáltak tengermélyi csöndben szögletesre, / kidolgozták / vonásaim finomságait, cizellált részletek / szaladnak szét hideg eszközeik alól, mint a hangyák, / marcipán-szív dobog melkasomban és átvérzi a papírlapot, / pontos szavakat keresek megfoghatatlan részletekre.*” És tovább: „*csak verssor vagyok egy objektív versben,*” „*versszak voltam egy objektív versben, / de sírfelirat most egy sülylyedő nautilusz-koporsón,*” „*megmerültem a szenvedély tavában, és utánam, nektek / mi marad? Maszatfolt, hínár, tündérliliom, híg iszap.*” Prágai textusába Baki Júlia nem „valahol” lépett be, kapun, ajtón, résen, hanem a verstér egészébe: „*Arcáról többet nem beszél. Hangtalan nyitja az ablakot, / húz fóliát a kanapéra, takarja el a tükröket. Költözik, / a tárgyak már nem kellene, új vonásokkal rendez be / a lakatlan életet.*”

Prágai Tamás – mikor a verzlánc visszafordult, s a vonal már térré volt tágu-lóban – Payer Imre Freund Éva-parafrazisát folytatta („*Ami önmaga, az a más. / Évein ő a pattanás, / mert sötét donor csalta létre. // Felhangzik, mint az ige, és le- / halkul, az egész vanás*) ezzel a verssel:

Homály, homár

A homály nem ismer versmértéket. Szabadon rakja a lábát ide-oda, nem lép: bandukol, ballag, lézeng, téblábol, lófrál, kalamol és nem tart formát, ahogy ez a szonett sem.

A homár nem ismer vízmértéket. Kinézi szemedből, ami kell neki: dévaj, vízmélyi jókedv napra nap, kacsintás, rákollók csettegetése, alakítás egy tökéletlen versen.

A homály nem ismer. Idegen vagy, ha nem jártál xy varrószakkörébe. Ott elmondják, mi a napra nap, mi a szonett.

*A homály sötétség, sötét pult alatti csöndje,
kulcspengés, elvesztett hazatalálás,
félreértések. Egy biztos, nem ismernek engem.*

És a verstér Prágai Tamásból tágul tovább a Jász Attila teremtette konkrét, majd az abból kiemelt lírai *spatiumban*:

„Egyik kolléganőnk, egy kutató, 1991 nyarán Szibériában járt. Találkozott sámánokkal, és az egyiktől kapott egy szent nyúrfakérget. Ha vigyáz rá, akié, a kéreg megvédi őt. Küldött nekünk is egy darabot, amit betettünk egy befőttesüvegbe...” (Kaposi Endre)

„A LEGEGYSZERŰBB NEM ELLENKEZNI CSAK NÉZNI A SZINTE / FELISMERHETETLENSÉGIG MONOKRÓM TÖRTÉNETET A BÁBUKBÓL LEHET / CSAK SEJTENI VALÓJÁBAN SAKKJÁTSZMA FOLYIK...”

A verslánc-verstér záródarabja Jónás Tamásé volt: *„jövünk a hegyről / válunk kőkemény / a bánat lámpa / megmutatja magunk”*.

*

Mindig egy folyamatban, mindig a folyamatban látom őt. A *Kabak*, a *Veller* íróját, Babics Imre, Nemes Nagy Ágnes elemzőjét, az útját járó, *szakadatlan* embert. Ahogy jártában meg-megáll. Lehajol és *talál*. *„A romváros törmelékei alól”* kupacokba gyűjti a színes üvegeket. Tisztogat. Fejével biccent – és remél. *„Hunyt szemein át dereng az ég.”*

Prágai Tamás rajza, egy elindult, de soha nem folytatódott sorozat, a *Kocsmarajzok* melléklete lett volna. A címe: *Dudor*.

Németh Péter Mikola

„Menekülés az Úrhoz”

Prágai Tamás halálhírére

„Megszakadt szép imádkozásunk, / Pedig valahogyan: van Isten, / Nem nagyon törődik velünk, / De betakar, ha nagyon fázunk.” Nem volt olyan láng-lelkű poéta, ifjú ember a múlt század hajlékában közöttünk, s érzésem szerint Prágai Tamás is ilyen költő volt, akivel együtt imádkozva el ne hittük volna Adynak ezt a versbe szótt igazságát. Ma már, végérvényesen a 20. század gyermekének gondolva magunkat, be kell vallani: átugrott bennünket a történelem, s a jövőnköt illetően teljesen elbizonytalanodtunk. Az evilági létből, igazságkereső körútjaimon, átlépve a felezővonalon, hazafelé „igyekezve”, a 47 esztendő Prágai Tamás halálhírére ebben a „kivagy nyárban”, a kilátástalanság hevében most reszketek, remegek és hideglelésem van. Kiver a veríték, a szívem is összeviszsa kalimpál. S a hipertóniám a fellegekbe száll. Úgy érzem, hogy nincsen, aki betakarjon. És semmi sincsen körülöttem, ami vigaszt adhatna, megnyugtathatna. Egész egyszerűen nem értem! Emberi ésszel föl nem foghatom, ami történt, ami történik. „Miért nő a fű, hogyha majd leszárad? / s miért szárad le, hogyha újra nő?” (Babits); A Földön minden, ami keletkezik és elmúlik, valóságnak nevezetik.” (Weöres); De „Mi végre az egész teremtés?” (Madách), ha nincsen remény a teljességre? Bohár András (1961–2006) tragikus, hirtelen halálakor – a vércsoportjának megfelelő vérplazma fogyott el a kórházban, akkor. Andrást reggel vitte be a mentő az intenzív osztályra, s estére örökre elaludt. Őrület! – éreztem ugyanazt, ugyanígy, hogy Pilinszky János szavaival mondhassam: „elfog(ott) a szeretet tériszonya és kicsinyes aggodalma”. És most, ismét ugyanazon a feneketlen mélyponton, már az írás sem segít. Ha valami igen, akkor mégis az imádság, s annak is részvételt áldott reménysége, hogy Prágai Tamás, aki küldetéssel, nem a hitetlenek közül járt itt közöttünk, ezen a Földön, reményeim szerint örök életűvé gondozott virágok közt verhet majd tanyát emlékezetünkben, mindörökre.

Kelt: Vámosmikolában, augusztus 8-án

Béke poraira,
virágzó,
élő szellemére.

Pálfi Ágnes

„Madarak útján”

Megkésett recenzió Prágai Tamás első verseskötetéről

Az 1990-es évek költői, indulásukat tekintve legalábbis, szerencsésebbek voltak, mint az előttük járó generációk. Prágai Tamásnak 1993-ban, huszonöt évesen jelent meg az első kötete ugyanannál a Kráter Kiadónál, ahol három évvel korábban, csaknem tízéves késéssel, a magamé. Irodalmi rendezvényeken, felolvasóesteken gyakran találkoztunk, utoljára 2014-ben, Végh Attila új verseskötetének (*A pillanat öregkora*) bemutatóján, melyet Tamás méltatott, de hosszabb beszélgetésre sosem került sor közöttünk. Pedig lett volna közös témánk elég. Például az, hogy a költő „tudós” jelzője – melyet ő egyik alapvető tanulmányában¹ a kilencvenes évek költőire általában is érvényesnek tart – a hetvenes, nyolcvanas években még pejoratívan csengett, miközben – ellentétben a közhiedelemmel – már az akkori ifjú tollforgatók is elutasították a „vátesz-költő” kompromittálódott szerepkörét. De arról az „örömelvről” is eszmét cserélhettünk volna, mely talán tényleg megkülönbözteti ezt a kilencvenes években induló költőgenerációt a korábbiaktól. Mindenekelőtt Szabó T. Annánál figyeltem föl erre a jelenségre, mely azért persze korántsem előzmény nélküli: Juhász Ferenc költészetének centrumában kezdettől egyfajta létfilozófiai mélységű „örömelv” áll; néhány éve zajló újrafelfedezése is alighanem az erre való rácsodálkozásnak tudható be.

Mindig szívesen forgatom az első versesköteteket, mert számomra többet árulnak el a költő veleszületett alkatáról, tehetségének természetéről, mint a későbbiek. Most, amikor nehéz szívvel s növekvő izgalommal olvasom újra meg újra Prágai Tamás első kötetét, az a benyomásom, hogy a *Madarak útján* bele is illik, meg nem is abba a költői paradigmaváltásba, melyet ő a fent említett tanulmány szerzőjeként *utólag* konstatált, illetve konstruált a maga nemzedékéről.

Már a könyv címe is kozmikus tágasságot jelöl: a „tejutat”, mint azt a költő kötetvégi vallomása is megerősíti. A nyitó vers imperatívusa az elődök – Nagy László, Nemes Nagy – hangvételére emlékeztet: „Feledni kell a várost / (...) Hagyd magad mögött / a redőnyök cella-szigorát (...) Hordozd szemedben a folyót...” (*Egy város emlékoszlója*). Figyelemre méltó a népköltészet hangsúlyos jelenléte, jól ismert műfajainak kreatív újraalkotása; e versekre egyként jellemző a mintakövetés biztonsága és a formaképzés eredetisége (*Végén; Ráolvasások, rigmusok; Mondókák, varázslatok; a Nagy László-féle Táncbéli tánc-szókra emlékeztető Magyar csárdás*). Át- meg átszövi a kötetet a biblikus metaforika (*Kegyelem; Pillanatfelvétel; Szent Mihály búcsú; Szent András hava*), máshol meg a 20. századelőt, Lorcát, a fiatal József Attilát idéző szecsesz-sziós képalkotás (*Szeretők románca; Bűvölő, Iszalagos*).

¹ Komolyhon tartomány illesztékei. Irányvonalak a kilencvenes évek „fiatal lírájában”, in: Prágai Tamás, *A teraszon vidám társaság*, Bp., 2001, 162–191.

Megjelenik az identitásvesztés témája, a test önazonosságának zavara is mint személyes léttapasztalat (*Üveggolyó*). Ám ez a krízis önála – sokakkal ellentétben – nem személyiségvesztést eredményez, hanem a szerepjátékon túlmutató személyiségváltást, az én-tudat kitágulását:

„Ébrenlétre pofoztad a néger fiút
bennem – cselekszik: időnként dolgokat
tesz elém – mosolyt, amit viselek,
gesztust, ami az enyémmnek mondható...”

(*Siralomének az alkonyatkor rám találó egzaltációról*)

Alighanem ez a fejlemény hozza magával, hogy szervesen illeszkednek a kötetbe az epika és a dráma felé mutató költői prózák (*Varjak; Hóünnep; Judit és Eszter*). De azok a hangnemeket és műfajukat tekintve egyaránt összetett, nagy ívű verses opusok is, melyek a személy szerint megnevezett Szilágyi Domonkos, valamint Ady, József Attila, Radnóti nagyverseire emlékeztetnek (*Ezt is?; Nagy vadak vonulása; Műtét a plasztikon; Elégia délután és este*). De nem hiányoznak a történelmi emlékezet széthullása elleni tiltakozás nyíltabb vagy áttételesebb költői formái sem, melyek ha nem is váteszi ambíciókról, de népünk sorsa iránti felelősségről tanúskodnak (lásd az *Ez van* dekomponált, posztmodern „Rond – ó”-ját, valamint a *Hagyatékek* és a *Két keserves* című verseket).

Bizonyára másoknak is feltűnt, hogy ami mára szinte teljesen kiveszett a magyar költészetből, az a közösségi „mi-tudat” felől fogalmazó többes szám első személy, a „királyi többes”. Talán ezért is lepett meg annyira Prágai Tamás első kötetében a *Varjak* címet viselő szöveg, melyet műfajilag nehéz volna egyértelműen besorolni: költői próza? dramolett? Magam a ballada szinkretikus látásmódját tartom benne figyelemre méltónak, formailag újszerűnek. S ha azt kérdezné tőlem egy fiatalember, aki e kötet megjelenésekor talán még meg sem született, hogy milyenek is voltak valójában azok a nyolcvanas évek nálunk, Magyarországon, amikor a kilencvenes évek költőnemzedéke szocializálódott, én habozás nélkül ezt az opust adnám a kezébe. Mert egyszerre fedezhető fel benne minden lényeges vonás, mely ezt a rendszerváltozást megelőző évtizedet jellemezte: nyomasztó egyhangúság és „új érzékenység”; cselekvésképtelenség és elfojtott tettvágyból fakadó anarchia; élveteg anyagelvűség és miszticizmus – de sorolhatnám tovább a hasonlóan szélsőséges, egymást kioltó drámai ellentétpárokat.

Ám ami a legfeltűnőbb, az a névmási szituálás tudatos váltogatása: a „mi-tudat” közvetlenségét, ólmelegét a többes szám 3. személyű elbeszélő révén felváltó „objektív” szemszög, mely a magunkon kívül-lét hidegletős állapotát mintegy felülnézetből közvetíti. A kint és a bent, a külső fagy és a belső tűz folyamatos szembeállítását tárgítja ki, teszi szimbolikussá e balladisztikus narratíva jelentését. Mert a be nem engedett, kívül rekedő galamb ebben a történetben voltaképp mi magunk vagyunk, akiknek sehogyan sem sikerült önmagunkon belülré kerülnünk. S akiknek ily módon nem adatott meg a külső világ olyannyira vágyott meghódítása sem.

Vajon miért történt és történik ez velünk továbbra is ugyanígy? Talán mert régen elfeledkeztünk róla, hogy a falusi házak kapuja fölötti galambdúc az ősök, a portát védő szellemek lakhelye volt valamikor...

Prágai Tamás egyként szólítja meg, hívja be a költészet spirituális terébe az előd- és utód-nemzedékeket ezzel a rövidsége ellenére is klasszikus formátumú balladájával – de félbemaradt életművének EGÉSZ szellemiségével is.

Varjak

A törékeny jég fölkúszott az ereszcsontról, ropogott a fagyban a lélek, léptek alatt a hó, teher alatt a fagyos bádóg. Azon a télen gyakorta gesztenyét ettünk, a konyhaasztalon vagdostuk barna héját, a tüzes vaslapon pattogva nyíltak a tél gesztenyerózsái.

Egy este dermedt galamb kocogtatott az ablakon.

– Beengedjük? – kérdezte Mária, de senki sem vette a bátorságot sem igent, sem nemet mondani. Keserves, csikorgó idő volt.

A gesztenyés tél fehér volt, már Andráskor esett, s megmaradt a hó. Szerettük a havat. Egy este madár kocogtatott az ablakon – dermedtek voltunk, emlékszem, vörös ujjainkban vörösen kavargott a vér, aznap hullt az első hó. – Hóglyózzunk! – javasolta István. A kertben már magasan állt a hó, szaladó lábunk ösvényt, utat tört a vakító alkonyatban. Nem tudtam nemet mondani; egyikünk sem tudott nemet mondani.

A galamb sokáig kocogtatott, kalapácsolta az ablaktáblát, de nem engedték be. Mindannyian együtt voltak – előbb bent, a szobában, aztán kint, a hóban. Nem hallatszott más, csak a surrogó hó, aztán a viháncolás és a varjak.

Aztán a tüzet ülték körül, próbáltak melegedni. Ropogott a gesztenye héja, pattogtak a tűz rózsái.

Záporozott, kavargott a hideg gyolcs, öltöztette a csupasz fát, borított növényt, kerítést, tetőt, kazlat, embert. – A császár új ruhája! – kacagott fel Mária. Tévelyegtünk a kert fái közt, már-már úgy véltük, nincsen határ. Az ég összeolvadt a földdel; vagy a föld kúszott az égig, lecsalva a felhők szállongó terhét.

– Aki először rogy térdre, az lesz a hóember! – kiáltoztuk. – Aki először rogy térdre!

Azon a télen korán lehullt a hó. Idejekorán. Még nem voltunk készek. Félbemaradt az ősz, fagy jött, vonuló madarak, galambok, verebek, varjak.

– Játsszunk sárkánykígyó! – javasolta Anna, de lehurrogott. Helyette hóembert építettünk, aki először rogyott térdre, az lett a hóember. Nem tudtam megakadályozni. De próbáltam-e? Később mindannyian állítottuk: igen.

– Aki először rogy térdre! – mondotta Pali. Csikorgó téli nap volt, jég kúszott föl az ereszcsontról, ropogott a fagy, a hó, a rá nehezedő teher alatt az eresz. Az a tél volt, amelyen gyakorta gesztenyétünk.

A galamb sokáig kocogtatott.

– Ne engedjétek be! – sikongott Mária. A tűz körül próbáltunk melegedni. Rongybálhákkal torlaszoltuk el az ajtót, hogy a fagy, a szél be ne kúszhasson. András napja volt, de már lehullott a hó.

– A sárkánykígyó van itt? – kérdezte Anna. Már nem volt mit mondani. Késerves, csikorgó idő volt. Mária fagyos ujjai a tűznél próbáltak melegedni, a vér vakító útjain vörösen nyíltak a láz rózsái. Tél volt, ziháltunk a ránk nehezedő teher alatt.

– Ne engedjétek be!!!

– Nem akarnak beengedni – sopánkodott a galamb. Az alkonyatot lemosta az égboltról a hó.

– Kár, kár – feleltek a varjak. Kavargott a hideg gyolcs.

– Kit visztek, varjak? – kérdezte a galamb. Szaladó lábak törtek utat a hóban, mint a bombák, pattogtak a gesztenyék.

– Ki esett először térdre, varjak?

– Kár, kár! – válaszolgattak a tél madarai. Szárnyukat belepte a sötét, suhantak a fagyban, az éjben.

Papp Tibor

színek

mint petrezselyem-szomorúság
jön felénk a járvány
jönnek a budapesti hetek
összevegyülvén jeges halakkal
Kaffka Margitra és Prágai Tamásra
emlékezek

szirénasötétben

kiátkozott **álmok** bogarásznak
akácfáink gömbölyded árnyéka alatt
lélegzetünk oxigénfalai összeomlanak
lanak lyanak

nak

nak

Stanczik-Starecz Ervin

Szarvassá vált Krisztus

Prágai Tamás életére

A jobb lator nem volt teher, bár sokfélét kérdezett útközben; a bal-barát húzta kissé májamat, de elvultunk, alig égette már gyógyuló szívemet.

Tehát azóta már nem számít az a kérdés: élünk vagy meghaltunk. Valamennyi tettünk megbocsáttatott, mert a Fiúból Jó Pásztor lett, pedig nem nevelte őt senki szántani, vetni, csordát hajtani, nyáját őrizni, elkallódott bárány nyomait keresni, fölnyalabolni a kétségbeesett állatkát, őt nyájához visszavinni.

Sem izsópról, sem kupából, sem pohárból nem tudott már inni, csak tiszta forrásból. Hétrét görnyedve, mellső lábait szétvetve: vadásznak és vadnak prédájául állt. Messziről villogott pompázatos óriáskoronája. A koronától nem tudott belépni az ember házába, hiába volt karcsú, izmos teste. A korona hatalmas, ágas-bogas, nem fért az be keskeny ajtón. Láta az ember, s kereste vad rengeteg mélyén. Csermely partján nyalogatta az édes, hús vizet a Szarvas. Az ember csak ennyit mondott illendően meghajolva: „Csak kakukkfüves kertet, gyümölcs-

fákat, asszonyt, gyerekeket akartam az élettől.” De a Fiú beszélni nem tudott már emberi nyelven, bár tisztán értette, mit mondanak neki. Az ember reménykedve várakozott. A Szarvas pedig áthatóan nézett rá.

Leesett az első hó. Fehérré változott Megiddo hegye, ahol a Sakál-Sarlatán várakozott a Szarvasra, de ő nem ment. Maga helyett lila fényű porhavat és vörös-sárga tűznyelveket küldött a Fekete Szemű Patyolat Galambbal. A Sakál-Sarlatán dühében kivájta szemét, és üvöltött Armageddon helyén: „Hisz Atyád – Szarvas! – nem tanított semmire! Honnan tudod, amit tudsz?! Én legalább ádázul képes vagyok harcolni.” A Sakál-Sarlatán megőrült, s önmaga körül forgott. Dobálta az irdatlan sziklákat, tépte a sok száz éves fákat.

A Szarvas az emberre nézett, aki időközben kilencágú fenyővé nőtt. Nézte az ember-fát forró-barna szemével. Megmutatta neki, hogy a Forrás télen is melegen habzik, nem fagy be, mire az ember-fa a téli éjszakában tizedik hajtást hozott.

Sütő Csaba András

nempróza

a víz felszíne nyugodt
a tenger színe tengerkék

órákig motoz a sötét színére várva
utána a feltúrt kuszaság monolitja
iromba retkes bakancsok
lábnyoma marad

jobb híján ennyi

éles bal kanyar töltéskaréj
a nyelven túlra nyúló hosszúkéz

felhők szakadnak fel
eret vág a hajnali
csoszogókon a reggel

csíkokra hasadozik
beesik a fény

feszített damil a karika lóg üres
a levegőben egyre nagyobb forgalom
mind több rovar

a harmattal vont utakon
száradó homokgúlák
szikkadó kavicsok

a víz felszíne mozdulatlan

az első fodrok
az első szélfutamok
a vízfelszín nyugodt

de alatta százaz ezres kidolgozatlan alakban tördeli magát szakokká az élet

a víz szűri a fényt

sötétben homályban halak tófenék
csizmaszárak lappognak
a pedálról lebillen a papucsos láb

akkor a közért akkor gazdabolt

vásárolunk

simára gyalult szerszámnyelek
a forgácsot régen elsöpörte
a seprű a szél

jön a benzinillat
az élet elvárható

lapoz hajtogat a szél
egy kinn felejtett kötetet púpoz
lapjáról lapjára hajt

konkrétan a semmi körül

idő van, vonata beáll. az állomás egy. indul a menet. elhagyja Atocha állomást.
és akkor a látvány foszlásra szakad. izgalom, törmelék, némi hangulat.

Megviselt sámlí villan galambok a tetőről
traktort nyomtatnak facsarják
Elhagyja Atocha állomást acél
fertőzött ütközők a csavarok
mindenütt kutak
legfölül eltörölt rossz-fény
madárijesztő vetül Idő, haladás és jó érzék

fölmondja akárha otthon a rosszul megtanult leckét
szaggatottan tépetten szilánkosan

aztán hátán a fáradtsággal községből városba evez
két mítosz aminek metszete kongó hideg és üres

a menetvágó hengeres úrje
konok ellenpont
a satuba szorított vascső
lassul a padlóra pottyantott ellenanya

zabálnak a szénparipák
elegáns szikrákat pöcköl az áramszedő

és mint akit belső tatár hajt
átkel pestről budára és viszont

akkor és most ez a hosszúmozdulat
 a hossz és űr mértéke ez
 az agyba küldött parancstól
 az első lépésig figyel

akkor ez most a nyugvómozdulat
 akkor ez gyorsváltás két
 szakadékból szakadékba zuhanás között

nem stíl- : nyelvbravúr a jobb esetben
 de nincs jobb rossz és rosszabb esetek

elesett metaforák pislogó metonímiák

allegoria universalis

*Mi várunk és találgatunk: a dús televény,
 a narancsillatú föld mikor nyílik meg nekünk?
 Ki sározza majd, és ki törli le hajával,
 ki nyúzza meg gyönyörű kezével arcunk?*

a félelem elfedése csak újabb félelem
 az első reménytől a középszer rettenetes
 tömegén át az indulat hajtja vérünk
 és viszont a csendes kifulladásig

egy szögletbe akadva prémek és fegyverek között

az antik néha visszacsillan
 aztán hűlt patinákat
 ébresztget újra a kikopó
 mondathatározó

nem oldja a semmit a vízszintesbe rogyó kockacukor

az asztalon kosárban a szára tépett
 gyümölcs a polcokon sorokban könyv

egy halott nyelv halott betűit tologatja
 a csak neki tetsző szándék szerint

duzzadó szájú zsákokba merül a kéz
 csuklóig kézközépig vállig

a felszántott föld helyezkedik
rög a röghöz tömb a tömbhöz
összetámaszkodik
vágás a vágathoz talál

el lesz boronálva ez is

ősz égre meredő koravén
és eltakarja arcunk a sár előszele a por

két kontinens szele egybehajol
lassan érlelt habzó frigy

csutkákat tesz a tűzre

már ropog
az üveg falán
futkos a láng

csutkákat tesz a tűzre

lobog

az éjszakai tó

rovarlárma dermedő csend zseblámpafény
villan a parton és a víz felől hideg áramok
a fű vizes a rodpodról is csepeg
cseppek tengerré változóban

a víz felszíne nyugodt
a tenger színe tengerkék

Szabó Palócz Attila

Sehova sem kívánczó gondolatok

„Vannak jegyzetek, amelyek sehova se kíváncsoznak” – írta blogjában Prágai Tamás néhány évvel ezelőtt, s mint mondta, nem az érdektelenségük miatt, hanem egyszerűen ilyen a természetük. Nagyjából így vagyok most ezzel én is... Elsősorban a halál természete miatt. Ő persze akkor még a Prágai Udvarkertbe utalt jegyzeteiről szólt így, mert különösen fontos volt számára a „hagyományos, házi gazdálkodás, vegyszermentesen, kézi erővel a Velencei-tónál, a pázmánci szőlőhegyen”. Azon a szőlőhegyen, amelyre még véletlenül sem az esetleges érdektelenségük miatt, de egyáltalán nem illenek a halállal kapcsolatos gondolatok. A vegyszermentes természet sokkal inkább az életről szólal meg, ezernyi élőlény csodálatos hangján, s mi több, a halállal, a mindent művivel kiváltó és helyettesítő emberi felelőtlenséggel is felel.

Egy éve is alig van még, hogy a kárpátaljai Váriban, vendéglátónk balkonján ücsörögtünk hosszasan beszélgetve, vitatkozva, érvelve, ahogy az ilyenkor már lenni szokott, régi történeteket elevenítve fel, valódi, természetes, finomságos helyi pálinkákban mártva meg gondolatainkat. Talán ez is csak egy olyan emlékkép, amely nem kíváncsozna egyébként sem sehova, talán felesleges is volna jegyzetbe ojtani. Beregszászra, Munkácsra készültünk másnap, s persze Vereckére, végigautózva a Latorca völgyét. Ez az este azonban erősen rögzült bennem. Mintha csak annyit akarna jelezni, hogy az adott pillanatban, amikor az „emlékeket keletkeztetjük”, nem is mindig sejtjük még, hogy azok közül melyik válik majd meghatározóvá, kiemelt jelentőségűvé belátható időn belül, ahogy az évek koptatják lassan, de biztosan azok részleteit. Ahogy a balkonon ülő négy ember – köztünk Prágai Tamással – alakja is beleolvadt Vári koromsötét éjszakájába, csak az utcáról rendszeresen felhangzó heves kutyaugatás jelezte, hogy nemcsak mi vagyunk éberek ezen a késői órán.

„Az élet útja esetenként rögzösnek látszik, de többnyire valóban az” – ahogy a *Veller* című regényéhez ő maga is feljegyezte, akkor ugyan még nem magára értve ezt az inkáknak tulajdonított felvetést. Persze, az ő életútja is úgy alakult, ahogyan, helyenként talán rögzösen is, biztosra veszem, hogy lesz majd életrajzírója, aki tételesen feltárja ezt, de panasz soha nem volt benne az ilyen utazásainkon. De akármit tartsanak is az inkák minderről, ahogy eljutottunk ezeken az utazásainkon A pontból B-be, akár Budapestről Pázmáncra, vagy Lendvára, sőt Zentára és Szabadkára is, akár csak Vereckére, sohasem a rögzöket kerestük, azokat mindig valahogy magunk mögött hagytuk. Mintha tőlünk függetlenek lennének, elhanyagolható, mellékes tényezők, amelyek semmiféle jegyzetet nem érdemelnek. Mert ilyen (volt) a természetü(n)k. Akárhogyan ugattak is meg bennünket a kutyák az éjszakában...

Nyugodj békében, Tamás!

A jegyzeteinkkel meg majd csak kezdünk valamit, ha illenek valahova, ha nem, akárhova kíváncsozzanak is...

Szakolczay Lajos

Tamás

Jégtengerben pihetoll-lapáttal evezett. Több műfajt magához szelídítve – ragyogóan!

Csak a jóisten a tudója, meg emberi létezésünk csikorgó fogaskereke, hogy sugárzó szemű barátunk miért cserélte föl – valaminő hívásra? – evezőjét angyalszárnyakra.

Szalai Zsolt

Stukatúr

Kapával esek a földemnek, holt talajt lazítok.
Felfeszegetett deszkák alatt folyik a padlás.
Üres tintásüvegeket rakok félre,
talán meglesz hozzá az írás.

A vödörkbe lapátolt törmeléket leeresztem,
te viszed ki a kupacra,
amit felmerek.

Fotonok csillogó porfelhőben.

Szemem sarkába csípős mocsok gyűl,
orromban a stukatúr száraz, fojtó szaga.

Egy filmtekercs darabját, szakadt negatívot
szed fel a lapát; szétszáradt.
Vigyázva emelem ki,
legalább a történet
ne törjön el.

Egy kis simogatástól alig tisztul,
leseperni évtizedeket
nem tudok.

Rátapadt koszból hantolni alakokat,
nyomokat kutatni, megismerni
névhez tartozó sohasem látott arcot.

A gerendaközökben talált vonalzóját, füzetét,
néhány szerszámát félretettem már,
de félek, nincs találkozás, tűnik.

Lelőki magát a celluloidról,
szétszalad a padláson, beteríti a teret;
alkonyatkor fotórészletek montázsolódnak a falu felett.

Toót-Holló Tamás

Várva várván, kapva kapván

Tamásra emlékezve nehéz szabadulni attól a gondolattól, hogy milyen szomorú rímekkel csendülő, irgalmatlan rímhelyzet fogja össze életem mindkét pázmándi utazását.

Mindösszesen kétszer jártam Pázmádon. Mindkétszer Prágai Tamáséknál. Először akkor, amikor még a ház ura és egyben házigazda volt, s frissen elfoglalt birodalmát egy házavató rendezvénnyel ünnepelte. Másodjára pedig több mint tíz év múltán, akkor, amikor ugyanannak a háznak az oldalában a hamvait végső nyughelyére helyezték.

Ünnep volt az egyik jelenlét is, a másik is. Zene szólt az egyik alkalommal, a másik alkalommal is. Az egyik zenész a felszabadult öröme volt. A másik zenész a siratóéneke.

Tamásra emlékezünk, tőle búcsúzunk, nézzük hát azt, ami történt, úgy, éppen úgy, ahogy ő nézhetné vagy nézhetne volna. Várakozással.

Mert várt az első alkalommal is. Házigazdaként is. Vendégekre. Akikkel együtt ünnepelhet. S várt a másik alkalommal is. Haló porában is. Végső nyugalomra. Melyben örök békét lelhet.

Tudom, ennek a két pázmándi útnak a tanulságaként is tudom, hogy Tamás várakozásai soha nem lehetnek hiábavalóak. Tudom, hogy amire ő vár, az megérkezik hozzá. Legyen bár az örökké vidulni kész vendégsereg. Vagy legyen bár a nyugalom. Az örök nyugalom.

Ennek újabb tanúságául megidézem hát egy harmadik utamat, mely éppen Tamással közös utunk volt. A koltói vendégszereplésünket. S ennek utána a gyalogtúránkat Nagybánya fölött, a Gutin-hegység, a híres Kakastaréj irányába. Megidézem ezt az utat, mert Tamás ezzel is tanított minket. A várakozás tisztességére és derűjére. A bárhol és bármikor fellelhető otthon megtalálásának örömére.

A Napkút Kiadó szellemi holdudvarához tartozó írók, költők utaztak akkor előadóestre Koltóra, ahol a Teleki-kastély mellett álló iskolaépületben, Petőfi kultuszának és szellemének vonzáskörében olvastunk fel a műveinkből az erdélyi általános iskolás gyerekeknek. Másnap pedig tervbe vettük, hogy Nagybanán túl, fenn a Gutin-hegységben felkeressük a híres Kakastaréjt, hogy fotókat készítsünk róla. S hogy ezért átkeljünk árkon-bokron, ungon-berken, hegyen-völgyön és égen-földön.

Szondi György és jómagam kitartóan róttuk az erdei utakon, a fennsíkok mezőin a kilométereket, de Vincze Ferenc és Prágai Tamás egy idő után inkább úgy döntöttek, visszafordulnak és a Gutin-hegységet átszelő autótúrnak legtetetjén álló fogadóhoz mennek, s ott békésen elüldögélnek, amíg vissza

nem térünk. Ez részükről nem különködés volt, hanem az előző, nagyon is hosszúra nyúló éjszaka után inkább elhárították volna maguktól a komolyabb túrázás kihívásait. A békés merengést választották, s szép csendben visszabandukoltak az első egyórányi erőltetett menet után. Abban maradtunk, hogy majdcsak megtaláljuk egymást, ha mi visszatértünk a rendületlen menetelésből.

Mi, Gyurival fantasztikus utat tettünk meg, mígnem aztán le kellett tennünk arról, hogy a látóhatáron már régen felsejlő Kakastaréjt a kellő gyorsasággal megközelítsük. Gyuri így is csodálatos képeket készített, a Kakastaréj pedig messziről, a számunkra megadatott szűkös időn belül elérhetetlenül is kihívóan viselkedett. Hívott is, ingerelt is minket, s a tetejébe ki is gúnyolt bennünket. De mi sem voltunk restek, minden fényben és árnyékban, minden szögben és kivágásban képeket lőttünk róla. Ha messziről, hát messziről. Közel és távol.

Mire aztán jó három-négy órás rohammenetelés után Gyurival épp visszatérőben voltunk ahhoz a helyhez, ahol valahol egymásra kellett akadnunk Ferivel és Tamással, találgatni kezdtünk, vajon mit csinálnak, hol lehetnek, hol futnak össze az útjaink.

És akkor megláttuk Ferit és Tamást. A hegyet átszelő autóút mellé épített fogadó elé, a szabad ég alá kitett asztalok egyikénél ültek, s épp az ebédjüket fejezték be. Jóllakottan, fénylő tekintettel mosolyogtak ránk, amikor megérkeztünk. Semmi szemrehányás nem volt bennük, hogy miért maradtunk el ennyi ideig, s hogy hol voltunk idáig.

Tamás épp a román pincérnővel váltott pár szót angolul. A pincérnő rosszul leplezett kíváncsisággal figyelte, s látszott rajta, hogy rabul ejtette ez a furcsán bohém küllemű, láthatóan messziről jött vendége.

De a lényeg nem is ez volt. Hanem az a derű, az a béke, ahogy ők ketten ott szemlátomást mulatni tudták az időt. Minden türelmetlenség nélkül. Minden kilátás nélkül arra, hogy meg lehessen becsülni, mi mikor bukkanunk ki a fák közül.

A megállapodottság békessége Tamásból sugárzott a leginkább – Feri egy pálinkákkal sűrűn meghintett éjszaka után kicsit talán törődöttebb formáját mutatta, de Tamás szabályosan ragyogott. A pincérnő visszarágyogott, de Tamás inkább az egész napsütötte hegyvidékre szórta a fényeit, mintsem egyetlen teremtésre.

Az emlékeimben ez a rész olyan, mintha kimerevített állóképek váltakoznának lassan, nagyon lassan.

Ezeket a képeket az emlékeimben Tamás a Kakastaréjjal alkot párt – úgy, annak ellenére is úgy, hogy a Kakastaréj szépen érezett hegycsúcsának sziluetttje akkor már régen mögöttünk van. Úgy őröm ezeket a pillanatokot az emlékezetemben, hogy az a meggyőződésem: legalább annyira otthon volt a

Gutin-hegységben, mint a Kakastaréj hegyorma. Gyökeret vert, otthonra talált, úgy foglalt helyet egy vendéglőben, mint ahogy egy lakást lakunk be egy idő után a puszta jelenlétünk erejével.

Nem tudni, hogyan lehet belakni egy hegyvidéki fogadó szabadtéri asztalát, de Tamás megtette. Nem rendezett át semmit, s mégis átrendezett maga körül mindent. Azzal, hogy azt az érzést sugározta szét maga körül, hogy a helyén van, s ezt az érzést ráadásul át is ragasztotta a környezetében másokra is. Hogy ők is azt érezzék, hogy a helyükön vannak. Ez nem volt más, mint a tér meghódítása és az idő múlásának kedvesen szertelen figyelmen kívül hagyása.

A mi szent cél érdekében végrehajtott, szent őrületben elvégzett rohanásunk is terepmunka volt, de közben ő, Tamás is missziót hajtott végre. Akik körülötte voltak, térítés alá estek. S egy minden tételes leírás nélkül létező igaz hithez akár öntudatlanul is megtértek.

Sütött a nap, susogott az erdő, kristálytisza volt a hegyi levegő. Nem történt semmi. Csak várni kellett. Kinek-kinek erre vagy arra. Tamásnak például ránk. Úgy és azzal, hogy ott és akkor ő maga volt a bizonyosság arra, hogy kis dolgokat előremozdítani annyi, mint világnagy erdők összes fájának összes tövét tövestül megragadni. Hogy csak egy kis követ emelj fel, de azzal a mindenség szóljon hozzád. Hogy csak egy fa elhasadjon, de azzal a világ fényessége ragyogjon rád. Hogy lásd, milyen az, amikor a mindenség egyetlen pontból árad szertesztét, s aztán oda mindenestül is csak szépen visszatér. Abba a fénybe, amely egyszerre mindannyiunk felett ott van, s amely a mindenség nyomán járva éppen ugyan mindannyiunkban nyomon van.*

Tamás evangéliumának szavaival búcsúzóom hát tőle. A tanításából okulva, s az emlékét egyre csak marasztalva.

Igen. Kis dolgokat előremozdítani. Ez az, amit tőled kaptunk ott, Tamás. Hogy kapva kaphassunk rajta, holott várni éppen nem is erre vártunk.

Holtaidban is csak derűs várakozást kívánok neked, Tamás. Most, hogy a kis dolgokat úgy mozdítod előre, hogy már csak moccanatlanul moccansz valahol, egy másik térben, egy másik időben – de ott is csak úgy, hogy a te minden küldés nélkül teljesülő küldetésed legyen újra hát a tér meghódítása és az idő múlásának figyelmen kívül hagyása.

Rendelj még egy sört. Mosolyogj rá a pincérnőre és a fák közül előbukkanó vándorokra.

Jöjjön el hozzád minden, amire vársz. Várva várván. Időtlen időkön át.

* Tamás evangéliuma 77a; 77b (Hubai Péter fordítása). A fordítás alapjául Johannes Leipoldt *Das Evangelium nach Thomas*. Koptisch und deutsch, Berlin, Akademie Verlag, 1967 (Texte und Untersuchungen 101.) szövegkiadása szolgált.

Végh Attila

Ázik

Prágai Tamás emlékére

Feljön a nap. Zenészek jelennek meg Barcelona terein. Rákezdik, és megpördül az élet: aki arra jár, motyóját középre ejti, beáll a körtáncba. Járják a sardanát fiatalok, vének, biciklisták, sétálók, bottal és bot nélkül, járják a körtáncot ok nélkül. Az ember, ha filozófus, ha sokat képzelt a halálról, beláthatja: állhatok én a lét megértésének bármilyen fokán, bölcsekedhetek a semmiről a szorongás világos éjszakáján, a legtöbb, amit tehetek, hogy a cuccot ledobom, és járom a sardanát, halálig. Ez a tánc tágra nyílt szem. Írisze az önféledtek köre, levetett holmik halma a pupilla. Ami a napi rohanásban kell, az mind fölösleges. Ezen a résen át látni: költészet. Emlékszel, Tamás? Egy pázmándi délutánon arról beszélgettünk, hogy a horoszkóp köre tágra nyílt szem. Központja a megszületett lélek; ezen a lyukon át lát a kozmosz. Dupla Rák voltál: sebzett, saját érzelmeinek végtelenül kitett lény. Érezted ezt, védekező ösztönöd erős volt – mogorvaságnak látták a vakok. Előttük a létfüggöny nem lebbent föl soha, szívfényed nem ömlött át. Aztán arról beszéltünk mi, sikertelen, meg nem értett költők, hogy van-e értelme az írásnak. Ady Endréhez és egy versedhez menekültem akkor, mondván, hogy könnyű a búcsú Siker-asszonytól annak, aki, mint egy bélyeget, leáztatja magáról korát. Láttam rajtad, nem győztelek meg. „Na heló, megyek haza írni” – búcsúztál mosolyogva. Az ember, ha igazi költő, a szeméből kilobbanó fényenél ír, halálig. Utoljára a telefonba azt mondtad: már jobban vagy, új regényedet írod. Megállok benned, kinézek a kórterem ablakán. Aznak a fák, olvadó délután érlel mindiged, sohát. Egy nővér pletykál a folyosón, valaki hosszan felköhög. Állunk az ablakban, múltunk körtánc-közepén. Zsebedből ezüst, felhőmintás fiolát húzol elő. A távolságot őrzöd benne. És beadod magadnak.

Zalán Tibor

Karcok
homályos
üzvegen

Egyszer
volt Budán kutyavásár.
Óbudán egyszer sem.
Egyszer
volt Prágai Tamás negyvenhárom.
Nem lesz többé.
Egyszer
volt Zalán ötvenhét.
Nem lesz többé.
Egyszer
voltak ketten
százévesek éppen.
Többé nem
voltak soha.
Így többé
nem lesznek
sohamár.
Éppen. Mert.
Prágai nincs.
Zalán van.
Zalán nincs.
Prágai van.
Egy nincs.
Ha van.
Egy van.
Ha nincs.
A semmibe
nyit ajtót a kilincs.
Egy nagy mivan?
Egy nagy hanincs.
Tartozom egy írással.
Azóta is. Buhera.
Tartozom egy sírással.
Azóta is. Bruhaha.
Tartozom egy nevetéssel.
Nagy a baj.
Kicsordult a könnyem.

Nem hagyom.
 Nevetve nehezebb.
 Az én bajom.
 De így se könnyebb.
Zokogó majom.
 Na, most akkor hogyan?
 Hogyan, ha nem.
 Mert nem tudom.
 Még nem hiszem.
 Rogyásig viszem.
 Ha nincs is
 benne már semmi.
 Csak egy lenni.
 És egy nem lenni.
 Nincs kérdés.
 Se több.
 Se ennyi.
Jaj, el kell menni.
 Jaj.
 El.
 Kell.
 Menni

A költő a Napút egy korábbi (2011/4) számára emlékeztet: *Zalán 57, Prágai 43*. Ebben az összeállításban két (együtt százéves) barátunkról és -hoz születtek az írások, egymást is...

A költői kastély iskolatermében, 2011

Ritoók Zsigmond

Nemesek és polgárok

Ritoók Zsigmond vagyok – e néven a családban a negyedik –, 1929. szeptember 28-án születtem Budapesten, itt tanultam és élek születésem óta. Tanár vagyok, klasszikus-filológus. Feleségem, Ritoók Zsigmondné, Szalay Ágnes (Bp., 1931. jún. 13.), latin–görög–könyvtár szakon végzett, mint az MTA Könyvtárának tudományos főmunkatársa ment nyugalomba. Három gyermekünk van: Ágnes (1961) régész, Judit (1963) tanár, Zsigmond (1966) vill. mérnök. Hat unokánk van.

Az első gyűrű: a szülők. Édesapám, Ritoók Zsigmond (Bp., 1901. dec. 9. – Bp., 1997. aug. 18.) gépészmérnök volt. A Műegyetem elvégzése után, 1925-től a Láng Gépgyárban dolgozott, előbb mint díjtalan, majd mint óradíjas gyakornok az összes termelő és kisegítő műhelyben, fizikai munkán. Később mint havi fizetésű

szerkesztő, majd tervezőmérnök, a gyár általa megszervezett kísérleti és próbaállomásának vezetője, majd a gyár főmérnöke. A nagyüzemek államosítása után, 1948-ban termelési érdekből Győrbe, a Vagon- és Gépgyár autó főosztályára helyezték mint főosztályvezető-helyettes osztályvezetőt. (Ez volt az az időszak, mikor a régi közösségeket igyekeztek szétszedni, s a Láng gyár munkássága erősen szociáldemokrata összetételű volt, itt dolgozott Kéthly Sándor, Kéthly Anna testvére is.) Két év múlva, megint termelési érdekből, Budapestre, a Gépipari Tervező Irodába helyezték mint szaktanácsadó mérnököt, később osztályvezetőt, újabb két év múlva, ismét termelési érdekből, a Sztálin Vasmű gépgyárába helyezték mint főtechnológust, de hamarosan az egész Vasmű főtechnológusa lesz, 1955-ig, mikor régebbi munkahelye, a Tervező Iroda kikéri, s mint a nagyberuházások főtervezője, innen megy nyugdíjba.

Munkáját mindig halálosan komolyan vevő ember volt, széles körű elméleti, de főleg gyakorlati tájékozottsággal rendelkezett műszaki téren. Ezt pályatársaitól és vele beszélgető, műszaki érdeklődésű barátaimtól tudom. Otthon is minden műszaki munkát maga végzett, leleményes volt gyakorlatias megoldásokban. Engem a műszaki kérdések sosem érdekelték, s ő ezt sosem erőltette, sőt, mikor pályaválasztásomra került sor, s némely barátai arra akarták rávenni, hogy verje ki a fejemből azt az ostobaságot, hogy tanár legyek, és neveljen belőlem mérnököt, azt mondta: neki mint apának nem az a kötelessége, hogy

nekem pályát válasszon, hanem az, hogy a tőle telhető legjobb feltételeket biztosítsa ahhoz, hogy az általam választott pályán elinduljak. A többi az én dolgom. Egész életemben hálás vagyok neki ezért a döntésért, s neki és édesanyámnak azért, hogy ezeket a legjobb feltételeket valóban biztosították is. Pedig ez nem volt mindig könnyű. Régi típusú gimnáziumba járt, így alapos human műveltséggel is rendelkezett. Kifogástalanul beszélt németül és angolul is. Bár hosszú élete végén az öregség sok terhe nyomasztotta, szellemi érdeklődését mindvégig megőrizte.

Sokat tanultam tőle erkölcsiékben is. Korom haladtával úgy érzem: egyre többet. Szavaiból is, életéből is. A kötelességet feltétlenül teljesítendőnek tartotta. „Minden dolog csak addig önkéntes, amíg nem vállaltad. Azután már kötelező.” – „Az, hogy 'nem illik', bizonyos esetekben szigorúbb tiltás, mint az, hogy 'nem szabad'.” Nagyon nem szerette az „ügyes” embereket. Elvei voltak, azok szerint igyekezett élni, de minden véleményt mindig érdeklődéssel meghallgatott (a gyerekeiét is), és vitatkozott (a gyerekeivel is). Ehhez a légkörhöz, a dolgok megvitatásához, a más véleményének komolyanvételéhez szoktam hozzá otthon, és azokban az intézményekben, melyekben tanultam.

Édesanyám Gaylhoffer Ilona (Szolnok, 1906. ápr. 28. – Bp., 1997. szept. 5.). „Háztartásbeliként” élt, mint az akkor a középosztálybeli családoknál természetes volt, és nevelte gyermekeit, öcsémet meg engem. Ő tanított meg arra, hogy van gondviselő Istenünk, akiben bízhatunk, aki életünket vezeti. Hitem azóta ismeretekben és tapasztalatokban mélyült és gazdagodott, de az alapokat ő rakta le. (Református vagyok, ő katolikus volt, de a családban ebből soha semmi ütközés nem volt, ezek a kérdések is a szeretet, a megértés és az egymás hitének tiszteletben tartása jegyében tisztázódtak.) Nevelni viszont szigorúan nevelt, a szigor mögött azonban a megbocsátó szeretetet is érezhettem. Ha rossz fát tettem a tűzre, a büntetés nem maradt el, s utána bocsánatot kellett kérnem, de ezzel a dolog végleg le is volt zárva, a „régibűnököt” soha nem emlegették. A bocsánatkérés ezért nekem mindig valami nagy megkönnyebbülést jelentett: nem haragusznak rám. Ma sem értem azokat, akik, ha valami hibát követtek el, „megalázónak” tartják, hogy bocsánatot kérjenek. Édesanyám néha különös módon valahogy megérezte, mi válik fia javára, s ilyenkor nem félt határozottan is beavatkozni az események menetébe. Nem egészen három héttel édesapám halála után halt meg, házasságuk hatvankilencedik évében.

A második gyűrű: a nagyszülők. Apai nagyapám, Ritoók Zsigmond (Nagyvárad, 1870. jan. 5. – Bp., 1938. okt. 1.) orvos volt, belgyógyász. Budapesten végzett, Korányi Frigyes mellett volt tanársegéd, 1910-ben lett magántanár, 1935-ben c. rk. tanár. (A ny. r. tanári állást, mellyel megkínálták, nem fogadta el, mert úgy érezte: aktív idegennyelv-tudása nem elég szilárd, bár németül igen sokat olvasott, nemcsak orvosi szakmunkákat, hanem történeti, filozófiai műveket és regényeket is.) Több kórháznak volt igazgatója, mint a budapesti köz-kórházak központi igazgatója ment nyugalomba. Politikai nézetei, különösen 1919 után, nagyon konzervatívak lettek, a baloldaliság számára a kommunistasággal volt egyenlő, de mikor édesapám a Láng gyár szociáldemokrata munkásai közül számosakat hozzá küldött (természetesen ingyenes) gyógykezelésre, elismerte, hogy azok milyen okos, egyes esetekben igen művelt emberek. Amilyen konzervatív volt politikailag, annyira nyitott minden újra szakmai

téren. A jövő útját sok vonatkozásban jól látta: édesapám műszaki érdeklődését látva, azt tanácsolta neki – a húszas évek legelején! –, hogy az orvosműszer-gyártás irányában tájékozódjék, mert az nagy jövőnek néz elébe. (Pedig nem tartotta a technikát csodaszernek: az volt a véleménye, hogy a röntgen nem diagnosztizálásra szolgál, hanem a belgyógyász diagnózisának az ellenőrzésére.) Én természetesen mint nagyapára emlékezem rá, aki velem játszott (meséket, történelmi anekdotákat játszottunk el: a cinkotai kántor, Pázmány lovag stb.), aki nekem felolvasott, aki hűvösvölgyi házuk kertjében egy kis fantáziavilágot épített nekem valóságos rigókból és mókusokból és tündérékből és manókból. Akkor még nem tudtam, hogy milyen áldozatos szeretet volt ez...

Apai nagyanyám Tormay Mária (Debrecen, 1871. nov. 29. – Bp., 1936. ápr. 14.). Nem sok maradandó emlékem van róla, de azok annál mélyebbek. Ötéves lehettem, mikor súlyos, gyógyíthatatlan beteg lett (bőr-tbc).

És ő a halálos kórral küzdve velem játszott, tréfálkozott, felolvasott, mintha mi sem történnék, míg azután nem vittek többé hozzá, hogy meg ne fertőződjem, és hogy ne lássam egyre borzasztóbb szenvedését. Nagyapám orvos volt, tudta, hogy felesége gyógyíthatatlan, ő is játszott... Én csak felnőtt fejjel értettem, hogy ez részükről milyen áldozat, milyen szeretet volt, s tanultam meg, hogy legalább megközelítőleg ezt a szeretetet kell megpróbálnom továbbadni gyermekeimnek, unokáimnak.

Anyai nagyapám, Gaylhoffer István (Jászkisér, Kürt puszta, 1873. dec. 8. – Bp., 1946. ápr. 15.) okl. mezőgazda, a Pest vármegyei Gazdasági Egyesület igazgatója, gazdasági főtanácsos. Nehezen megnyíló ember volt, szeretetét éreztem, de azt hiszem, valahogyan nem tudta, hogyan juttassa azt szavakban kifejezésre, anélkül hogy érzéletes vagy közhelyes legyen. Nagyon meleg hangú leveleket tudott viszont írni. Talán férfiasan restellte érzéseit kinyilvánítani, úgy érezte, ezt írásban rejtőzködőbben teheti.

Anyai nagyanyám Thoma Ilona (Bp. 1832. máj. 20. – Bp. 1944. jan. 10.). Talán a legközelebb ő állt hozzám nagyszüleim közül, hiszen 15. évemben jártam, mikor meghalt, és ő sokféleképpen sokat tett, hogy értelmem nyiladozzék. Sokfelé elvitt, az akkor Angol Parknak nevezett Vidám Parkba és múzeumokba, Lakner bácsi gyermekszínházába és moziba, és sokat beszélgetett velem, kérdeve dolgokról véleményemet. Vasárnaponként sokszor a Gaylhoffer nagyszülőknél ebédeltünk, ilyenkor az asztalnál nagy viták voltak (nagybátyáim is ott voltak), melyekből én nem sokat értettem, de azt láttam, hogy lehet akár szenvedélyes vitát folytatni úgy, hogy a vitatkozók szeretik egymást. Nagymama sokat várt tőlem és bízott bennem. Megtanultam tőle, és mint tanár próbáltam követni, hogy az embernek bíznia kell a tanítványaiban. Lehet, hogy csalódások is érik, de még inkább sok öröme lesz. Öntudatos polgárasszony volt, a társadalmi előjogok felháborították, a műveletlenséget lenézte. „Az öregség nem szép, az öregség csúnya, nem jó megöregedni” – mondta. Én mint gyermek akkor ezt nem értettem, most már értegetem. Még nem volt hatvankét éves, mikor meghalt (szív). „Ha meghalok, időnként gyere ki a síromhoz” – mondta néhányszor. Sokszor megteszem.

A harmadik gyűrű: a dédszülők – apai ágon. Dédapám, Ritoók Zsigmond (Darvas 1837. febr. 9. – Nagyvárad 1905. ápr. 22.) ügyvéd, majd a nagyváradai kir. ítélőtábla tanácselnöke, végül a tábla elnöke. Szilágyi Dezső mint

igazságügyminiszter felajánlotta neki az államtitkárságot, de nem vállalta. Távlabbi őseim közül talán hozzá érzem magam a legközelebb. Keresztyén szabadelvű – mondhatnám. Református keresztyén hitét nagyon komolyan vette (a bihari református egyházmegyének 28 éven át volt gondnoka, azaz világi vezetője), a református nevelésnek, különösen a nőnevelésnek szorgalmazója (ebben a tekintetben Pestalozzi hatott rá).

Más véleményét tiszteletben tartotta, de ezt a magáé iránt is elvárta. Gondolatai, melyeket az akkori sajtóban is kifejtett, sokszor nagyon modernek. Mint tanár csak egyet emelek ki: a történelem tanításában nem az adatok halmazát kell megtanultatni, hanem a diákokat a történelmi összefüggésekre rávezetni. Egyébként is fogékony volt mindenféle ismeret iránt: fiatal korában megtanulta a gyorsírást, így az 1861-i országgyűlésen mint gyorsíró működött. Ennek révén került kapcsolatba Deák Ferencsel, akinek gondolkodása egész életében nagy hatással volt rá. Nagy könyvtára, melynek töredékei birtokomban vannak, szintén tájékozottságának széles voltát mutatja. A család nagyon fontos volt számára, ezért is jelentett súlyos csapást hat gyermeke közül háromnak felnőttkorban való elvesztése. Emma leánya viszont ismert író nő lett.

Felesége, az én dédanyám, Unghváry Berta (Nagymuzsaly, 1842. nov. 16. – Cinkota, Mátyásföld 1923. ápr. 8.). Vele kapcsolatban semmi élményem sincs.

Apai ágon másik dédapám Tormay Béla (Szekszárd, 1839. nov. 16. – Bp. 1906. dec. 29.) állatorvos, a modern magyar állatorvoslás és állatorvos-képzés egyik úttörője, az MTA lev. tagja. Határozott, erős akaratú ember lehetett, amit a következő apró eset mutat: mikor apja, Tormay Károly 1848-ban, a Batthyány-kormány idején miniszteri tanácsos lett, Szekszárdról Pestre költöztek. Béla azonban nem érezte magát jól itt, és visszavágyott Szekszárdra. Tréfából egyszer azt mondták neki, hogy ha olyan nagyon szeretne visszamenni, menjen. Tormay Béla erre szó nélkül elindult – kilencéves volt! –, és gyalog meg is érkezett Szekszárdra a nagybátyjához, aki már aggódva várta. Ezt az erős akaratot és céltudatosságot működtette később a magyar állatorvoslás fejlesztése és az állatorvosi ismeretek népszerűsítése érdekében.

Feleségéről, az én dédanyámról, Barkassy Herminről (Bécs, 1846. dec. 3. – Bp., 1920. febr. 15.) csak annyit tudok édesapámtól, hogy szigorú anya és nagyanya volt.

– **anyai ágon.** Dédapám Gaylhoffer János (Dános, 1829. aug. 5. – Bp. 1891. nov. 4.) tisztartó, 1848/49-es honvéd huszár főhadnagy. Ebből kifolyólag (is) a Gaylhoffer család erősen Kossuth-párti volt, míg a Ritoókok, ugyancsak családi örökségképpen is, inkább a Széchenyi–Deák-vonalat tartották helyesnek. Ebből adódtak olykor szelíd családi viták.

Felesége, az én dédanyám Zlinszky Etelka (Pest, 1843. okt. 21. – ?, 1889. máj. 9.). Róla semmi ismeretem sincsen.

Anyai ágon másik dédapám Thoma Károly (Buda, 1843. aug. 27. – Bp., 1886. nov. 21.), a Fővárosi Takarékpénztár pénztárnoka, majd főpénztárnoka. Fiatalkorában többször járt Angliában, jó kapcsolatokat épített ki, s így később vállalta az angol érdekeltségű Magyar Asphalt Rt. pénztárnokságát is. Házában sok angol fordult meg. Viszonylag fiatalon halt meg: nagyanyámtól tudom, hogy hivatalos ügyben elment hazulról, és holtan hozták haza: az utcán esett össze (szív).

Felesége, az én dédanyám Kralovánszky Ilona (Pest, 1851. aug. 26. – Bp., 1920. márc. 7.). Férje halála után mint özvegy nevelte két leányát, részben otthon, részben a Sacré Coeur zárdában. Mint érdekességet jegyzem meg (ezt is nagyanyámtól tudom), hogy mivel a francia apácák nem tudták a magyar történelmet tanítani, a Budapesti Református Gimnázium igazgatóját és történelemtanárát kérte fel a rend, hogy a magyar történelmet tanítsa. Nagyanyám szerint órái nagy élményt jelentettek a leányoknak.

Gyökerek. A Ritoók család az egykori Zemplén vármegyéből való, közelebbről Gálszécsről, mely akkor még tiszta magyar település volt. (A névnek megnyugtató etimológiája nincs, valószínűleg szláv ragadványnév.) Nemességet Ritoók Antal kapott 1615-ben, ún. armalis nemességet, ami azt jelentette, hogy címet és rangot kapott, de birtokot és azzal járó előnevet nem. Az ilyen nemesek, mivel nem volt családi birtokuk, mozgékonyabbak voltak, és mivel maguknak kellett anyagi életfeltételeiket biztosítaniuk, vállalkozóbb szelleműek. A Gaylhofer, Tormay, Thoma családok eredetileg német nyelvterületről betelepített családok voltak, a Zlinszkyek szlávok, részben iparos polgárok, akik azután fokról fokra értelmiségi pályára léptek, részint földjükből élők, akik azután szintén értelmiségivé váltak.

Ha nem voltak magyar eredetűek, akkor is magyarokká váltak, annak vallották magukat, a magyar szabadságért küzdöttek, mint Gaylhofer János, vagy tudásukkal szolgálták az ügyet, mint az említett Tormay Károly – aki nemcsak 1848-ban állt a magyar szabadság mellé, hanem végig szolgált mint orvos, elannyira, hogy 1850-ben hadbíróság elé állították –, vagy mint más értelmiségiek szolgálták a magyar társadalom előmenetelét, a magyar művelődés ügyét. Voltak konzervatívok és újítók, katolikusok, reformátusok, evangélikusok, nemesek és polgárok, de egyaránt készítették az utat az utánuk jövőknek, akik erre a hagyományra építhettek, és akik ezért hálásak nekik, és a sok ősnek, rokonnak, akikről itt most nem eshetett szó, de akik mind beleépültek utódaik életébe.

Ritoók Zsigmond

Vasadi Péter

Átirat

(József Attila: Tiszta szívvel)

Szított szívvel

Nincsen apám, se anyám, se babám, se nyoszolyám. Úr és haza? Kevéske. Néhány virág, sok tüske.	Tudom, nem kell senkinek. Majd az ördög veszi meg. Csóró vagyok; betörök. Ha kell, embert is ölök.
Harmadik nap nem eszek, sült tököt se, retekét. Húsz évem nagyhatalom, húsz évemet eladom.	Elkapnak és fölkötnek. Áldott földdel befödnek. Halálos, kék fű terem faragott kő-szívemen.

Elmélkedés hazámról

1

Európa-párduc gázt ökredezik
egy vasbeton karámban.
Sztyeppéje arra van,
amerről jöttem.

Emitt kallódom s vágyom amoda.
Fényerek hálózzák múltamat,
mely szívemben alázuhog.
Igazságom tarka tömegbe nyes.

Ósöm trónálló, pap, tudós,
fölmorduló proli.
Rengéseimben ők dobbantanak;
a holtak csillagéhések.

Ölembe ömlött tó fölött
a pára táncol. Partomon
vasélú őrtorony emelkedik,
kövét köti kovással elkevert mész.

És összefűznek hídjaim.
Náderdómet növendék szél
zizegteti s ver a vihar
cölöp nyugalmú csónakomra.

Énekem gubbaszt. Fölcsap
hirtelen, vén szárnya van,
de csontba nőtt. Tolláról hull
szavam, égövi porhomok.

Résekbe fér. Fogak között
csikordul. Jó föld a tűzgyökérnek;
lesz mit temetnie,
ha összegyűl.

2

Alattam zúg a hallgatás.
Gyémántkarmok belőle tépnek
sötét kristályokat. S fölém
borul a csupa láng magas

(hiába vágja föl szitkom
tépázott sas fejét)
s tovább lobog; egyik lehúz,
a másik fölragad.

Sorsom feszes izomzatán rostok
átizzanak. Ez fáj s mert éget,
jajgatok, de látom jajom
fényveréseit; hazám e seb.

Gerenda, szög, szekér.
Hazám a keskeny ösvény.
A megvetett ígék és utcakő.
Hazám a sejtelem.

Történet és szimat.
Lengés a mély fölött.
Vasrúd hűvös bizalma.
Hazám talentumom:

Jákob-lajtorja, kényszere
fokoknak népek egébe menni.
Vagy csúszda csak,
villámtalan bukáshoz.

Oszthatnánk egymásnak úgy is
életet, ahogy paraszt
csurgatja a magot fatálba.
De még palánk-sötét

terjeng a házatokban,
benne a házioltár
esti lidérceit egy
megbűvölt ország lesi.

3

Én csak lassan futok.
Vérzik Zsidóm a hátamon.
Halál nélkül halódik
s ahogy leng élettelen keze

a menny-arany föl-fölsuhog.
Arcának tükre van. Elestének
törvényei. Forró leheletében
líhegve áll az ember.

Vascsőre van, jövőnknek.
Majd ő matat bőrfalú
bugyrainkban, keresve sót,
hamut, fémtüske-villogást.

Utóhang:

Ez kert, nem fűrészpóros aréna.
Itt fák virágzanak.
És súg a föld,
de tud ugatni is.

Hazámhoz

Magad útjában állsz.
Elcsigáznak a védekezés
karmozdulatai. Ahány lezúg,
annyiszor rántja félelem
sarkaidat a homlokod
mögé, mint madzagos
babát zsinórja két
lukon, annyiszor
rebbenek szét fényes
beleid belső eged
alatt, akár egy nagybeteg
keselyű tenyészet és
visszacsuklik annyiszor
vállad s nyakad
összedobált végtagjaid
közé. Ilyenkor ki kell
ássalak, mint egy kelta
sír maradványait, s föl
kell újra fedezzelek.
Ám ez veszélyes: ütéseid
nyomán szikkad a levegő
és mocsarasodik a föld.
Mégis ásó után nyúlok,
mivel hiszek magamnak.
Lassan belélegezlek és
nyelem inkább, mintsem
lefojtsam lángod, lángomat.

A szobor több mint szobor

Nikmond Beáta szobrászművész alkotásairól

Ötven esztendő munkáit: Nikmond Beáta faragta szobrait és Nikmond Beáta rajzolta-festette képeit gyűjtötték össze 2014 őszén a művésszel összefogva a rendezők: a Wekerle-telepi műteremből, magángyűjteményekből, a pécsi, a hódmezővásárhelyi és a budapesti múzeumokból érkeztek a kispesti Nagy Balogh János Kiállítóterembe művek. A múlt század hatvanas éveitől napjainkig ívelő, hosszú, s korántsem mindig optimális munkakörülményeket teremtő alkotóperiódust fogta át ez a mintegy hatvan szobrot és képet felölelő, Mohai Orsolya művészettörténész által kitűnően megrendezett műtárgyegyüttes, amelynek talán legfontosabb jellemzője, legerősebb alkotói indítéka az időtlenség megragadásának szándéka. A párhuzamai és plasztikai sugalmazásai révén mintegy észrevétlenül a múltba révedő-merülő, a jelentől finoman elhatárolódó vagy elemelkedő, a reménybeli jövőt keménységével és szilárdságával magába olvasztó, a mulandósággal dacoló Nikmond-szobrok fenségesen magányosan állnak napjaink művészetében, zavarba ejtik a jelenkori szobrászat értelmezőit, és csodálkozásra készítetik befogadóit.

E különös plasztikai világ titkait faggatva a száz esztendővel ezelőtt napvilágot látott, Fülep Lajos művészetfilozófus által írt *Magyar művészet* című nagy ívű tanulmányra kell hivatkoznunk, aki a görög szobrászat korszakalkotó, az európai plasztikát évezredekre meghatározó aktusára emlékeztetett, megállapítva, hogy a szobrászati kompozíciónak az alapja a kötöttség és a szabadság korrelációja: „Ezt a korrelációt a görögök állították helyre először, velük új korszak kezdődik. A világ művészettörténetében páratlan, legnagyobb forradalmi tettük az, hogy az alakot a súlyával mindkét lábára egyenlő nehezedés helyett a fél lábára állítják (...) a súlytól felszabadult másik lábat könnyedén lebegőn helyezték el, és levonják a súly megoszlásából származó következményeket a törzs egész mivoltára a csípők és a vállak ellentétes elhelyeződésével, a törzs egyik oldalának összetorlódásával, másikának megnyúlásával, a karok és a lábak ellentétes funkciójával, a fej tartásával. (...) Tulajdonképpen ezzel kezdődik a szobor kompozíciójának története, amely ezután már az egyensúlynak, a kötöttség és a szabadság, a lét és a levés korrelációjának története.”

Nikmond Beáta szobraira pillantva, szobrainak különösségét mérlegelve, könnyen megállapítható a Fülep Lajos-i tétel fényében, hogy a művész a görögök előtti korszak szemléletéhez fordult vissza, tudatosan vagy ösztönösen állította helyre a tökéletes egyensúlyt, számolta fel az ellentéteket, iktatta ki a formálás korlátlan szabadságát, minősítette egyeduralkodóvá a kötöttségeket. Merev, mozdulatlan, gesztusoktól mentes, szinte hibátlan szimmetriájú, súlyos, alig-alig tagolt, leginkább zárt, áttörések nélkül megformált kompozíciók ülő és álló emberalakjai, szigorúan szembefordulók, szemüket egy távoli pontra szegezők portréi. Ha megfogalmazhat valamit a köznapiságokról szólólván metaforikus magasságokban a szobrászat, akkor ez a fogalmazás magában a

Nikmond-szobrok stílusában áll előttünk: a dolgokat pontosan jelölőn és a költőségek tartományába emelkedve szólal meg, érthetően és finom utalásokkal beszél hozzánk.

A klasszikus korok előtti idők eszményeit és gyakorlatát idézik az anyagok és a technikák, a megmunkálásmódok is. Nikmond Beáta szinte kizárólagos anyaga a fa és az irtózatosan kemény kő – a gránit, a bazalt, a labradorit –; a fa gyakran csak a majdan kőben kifaragott kompozíció modelljéül szolgál, és csak kivételes esetekben, jellegzetesen a portrék családjában jelenik meg a bronzöntvény. A kőszobrok hallatlan lassú, szívós, kitartó, aprólékos kézműves munkával készülnek: a szobrász a XX–XXI. század fordulóján sem alkalmaz gépeket, kizárólagos szerszámai a kalapács és a véső, valamint a különböző csiszolóeszközök, amelyekkel simává, érzékenyen futó domború és homorú, egymásba kapcsolódó-ívelő felületűvé alakítja a részletektől megfosztott, a lényeges elemeket hangsúlyozó kompozícióit. Egy-egy mű hosszú-hosszú hónapokon át, gyakran egy évnél hosszabb, mindennapos munkát igénylő alakítással készül – dacolva a felgyorsult időnek a művészetet is tömegtermelésre kényszerítő ösztönzéseivel.

Talán nem is kell magyaráznunk: Nikmond Beáta figuratív szobrász, de sajátosságosan az.

E művész a plasztika több évezredes médiumait, az emberalakot és a különböző állatokat idézi meg alkotásaival. Tárgyválasztásában tehát – a szobrászat tárgya a régmúltba vesző kezdetektől évszázadokon át kizárólagosan az emberalak és az állati teremtmény volt – nincs semmi különös, hacsak az nem, ahogy a valóságos és meseszerű állatokat, a madarakat és halakat az emberalakokkal összekapcsolja, vagy inkább összeolvasztja, s ezáltal szoboralakjait a legendák szférájába utalja. A férfi, a nő, az ifjú és az öreg ember, a madár és a hal – ha avatott a plasztikai másának megformálója – már önmagában is rendkívül mély és összetett szimbolikus tartalmakkal telített szobrászati-művészeti tárgy, és sokszorosan az, ha kombinatív módon, különböző elemekből összekapcsolt jelenségként jelenik meg: talán elég ez ügyben csupán a kerekre szerelt halra utalnunk. Azonban a Nikmond-szobrok esetében a szimbolizációs értelmezési metódus alkalmazása vagy az epikus tartalmak felfejtési kísérlete működésképtelen, hiábavaló, tévutakra vezető próbálkozás: amiként az alakok, az állatok is csupán az esztétikai szépség, az érdekes és izgalmas formarend megtestesítői, a szép és különös, néha bumfordi, rusztikus szobrászati tárgy tematikai ürügyei. Nincsenek bonyolult mögöttes tartalmak. A dolgok itt nem áttételes jelentéshordozók, csupán önnön fanyar szépségükkel és furcsaságaikkal átlényegített szobor-önmaguk. A titkok eredendők, és nem titkok. A tömondatszerű kifejezések tömör, a klasszikum előtti ideákat hirdető plasztikai összegzések. Formaszintézisek. Fekete és szürke, vöröses színű, simára csiszolt, néhol megcsillanó, vagy tompa, mindig tömörszerűen alakított, a tömeget hangsúlyozó, áttörések nélkül megformált, már-már burjánzó, egymásból kibomló és egymásba olvadó organikus testtömegekből épül a kompozíció. Kemény kő-, és kissé puhább fa-testekből szerveződik a formarend, amely súlyosságot, szilárdságot, zártságot, változtathatatlanságot, örökérvényűséget, megingathatatlanságot sugall. A tömörszerűségbe mintegy észrevétlenül olvadnak az antropomorf elemek: az egyensúlyban tartott kezek, lábak,

a törzsek és a fejek, amelyeknek megjelenítését nem az önálló formaképzés követi, hanem sokszor csak a tömbfelületbe karcolt, jelzésszerű körvonal. A távolba meredő tekintetek, a mozdulatlanságba foglalt, nyugalmi helyzetekbe zárt testek, a gesztusok nélküli figurák, a furcsa arányrendszerek az archaikus korok látásmódját, alakformálását idézik: rejtetten és különös módon jelen van e szobrászatban a törzsi és az egyiptomi művészet, és aztán a nagy elődök, Medgyessy Ferenc, Bokros Birman Dezső, Mészáros László, de Brâncuși plasztikájának tanulságai is. Finoman, átértelmezetten, esszenciálisan. És e szobrokkal együtthangzón születtek meg a képalkotó munkásság termékeként annak a pasztell-képsorozatnak a művei, amelynek lapjain groteszk alakok, nemegyszer családtagok és művész kollégák jelennek meg furcsa helyzetekben, a térbeliség és a síkszerűség viszonyai között ingadozva, a látvány és a látomás kettősségébe kényszerítetten. A mély kolorittal rajzolt-festett pasztellkompozíciók életképekből szublimált, élményszerű, a spekulatív komponálást mellőző, üde festői látomás-rögzítések.

A kitűnő író és gondolkodó, Hamvas Béla egyik, a modern szobrászatról írt tanulmányában állapította meg: optimális esetben „...a szobor több mint szobor: szavalat, költemény, prédikáció, meditáció, értekezés”. Ez a művészeti határait szétfeszítő jelleg, ez a termékeny kiterjesztettség, az időtlenség varázslatos szférájába hívogató szavalat, költemény, prédikáció, meditáció és értekezés avatja Nikmond Beáta szobrászművész munkáit kivételes, autonóm, hiteles, korjelző alkotásokká. Mintegy ötven éve.

Wehner Tibor

Manasz

(Kirgiz hőseposz)

**(Eredeti kirgiz nyelvből fordította: Somfai Kara Dávid,
magyarul megverselte: Csáji László Koppány)**

A kirgizek legfontosabb nemzeti kincsüknek a *Manasz* hőseposzt tartják. Ez a különböző változatokban ránk maradt népi eposz Manasz nevű hősről és bajtársairól szól, akik annak idején a vereséget szenvedett, szétszóródott kirgiz nemzetségeket újra egyesítették. A lovas nomád kirgiz nép ebben az eposzban látja megtestesülni identitásának legfontosabb történelmi gyökerét és erkölcsi értékeit. A népével, családjával és szövetségeseivel szemben rendíthetetlen odaadást tanúsító csodás hőst, Manaszt, sokan próbálták erővel vagy ármánnyal eltántorítani céljától, mindhiába. A kirgiz nép az eposz szerint az ő vezetésével találta meg az azóta is az Iszik-köl vidékén található hazáját, és összefogva erősebb lett az őket létszámban jóval felülmúló ellenségeinél. Fordulatos küzdelmek árán ismét erős államot alapítottak. Az eposzból a csodás előjelek, misztikus látomások és szerelmi szálak sem hiányoznak. A történészek és folkloristák máig vitatkoznak azon, hogy vajon mely kor eseményei képezhetik a *Manasz* alapját. Egyesek a 9–10. századra, mások a 15–16. századra, megint mások a 17–18. századra keltezik az eposz keletkezését. Valószínűleg mindegyik álláspontban van némi igazság, hiszen az eposz sok időbeli, történelmi síkot egyesít. Maga a Manasz név már a késő középkorban feltűnik történeti forrásokban. A folklórműfajok, így a népi eposzok azonban nem történelemkönyvek. A *Manasz* eposzt olvasva sokkal többet tudunk meg a lovas nomád világ gondolkodásmódjáról, a kirgizek habitusáról, értékeiről, szokásairól, mintsem egy nép történelméről. Uray-Kóhalmi Katalin, a neves altajista filológus és néprajzkutató szerint a jelenleg ismert eurázsiai archaikus hőseposzok közül a *Manasz* kiemelkedik a néprajzi adatok gazdagságával és az *Iliászt* és az *Odüsszeiát* meghaladó terjedelmével. A Molnár Kiadó gondozásában várhatóan ez év végén magyarul, jegyzetekkel együtt megjelenő művet Somfai-Kara Dávid nyersfordítása alapján verseltem meg magyarul, mintegy két év alatt. A majdnem húszezer soros szöveg a *Manasz* eposz egyik változata. Az eposzt előadó hagyományos kirgiz specialisták, a manaszcsik, a hallgatóság és az őket felkérő személy szándéka, visszajelzései függvényében elő tudják adni a teljes eposzt különböző hosszúságban, vagy akár annak egyes részeit is. Az általunk a magyar közönség elé bocsátott szövegváltozat egy ilyen „egész eposz”. Természetesen ennél vannak sokkal hosszabb, akár több százezer soros, más részeket, például Manasz utódainak életét is tartalmazó változatok is. Az egyik leghíresebb hajdani manaszcsi, Szagimbáj Orozbek-úlu alkotta meg ezt az általunk magyar nyelvre átültetett szöveget (eredetileg „Манас” эпосу: Сагымбай Орозбаковдун варианты боюнча címen jelent meg Biskekben, 2006-ban). Tehát az eddig elérhető, néhány szemelvényt, kivonatot tartalmazó korábbi magyar fordítással (Bede Anna 1979-ben

megjelent fordításával) szemben ez immár egy teljes szövegváltozat, ráadásul részletes és a befogadást nagyban elősegítő jegyzetekkel ellátva, segítve a történeti, földrajzi és etnológiai eligazodást, továbbá az eredeti verselési formát megtartva. A magyar változat versbe szedése során az eredeti kirgiz szöveg és a manaszcsik előadásának hanganyaga is segítségemre volt. Megpróbáltam minél hitelesebben érvényesíteni az eredeti, általában hét szótagos, aszimmetrikus, korántsem monoton ütemhangsúlyos verselést, az alliterációk, ragrímek, gondolatritmusok lüktetését és a sajátos hangulatú mű robusztus költőiségét. Céloom az volt, hogy olyan művészi élményt adjak a fordítással, ami a magyar olvasók számára nemcsak a szavakat adja át nagy szövegűséggel, hanem akár a sajátos, „manaszcsi-énekmondáshoz” hasonló előadásmódot magyarul is lehetővé teszi. Ezért feltártam a belső-ázsiai kirgiz verselés sajátosságait, így a magyar olvasóközönség nem csupán a történet, hanem a költői eszköztár szempontjából is az eredeti mű árnyaltabb befogadására lesz képes – szemben például az angol vagy orosz fordításokkal. A Napút folyóirat olvasói számára ez egy rövid ízelítő: az első 200 sor.

Csáji László Koppány

Előhang

Ej, eleink meséit	Daliák bajtársa volt.
Ha megkezdik, mesélik;	Attól a naptól fogva
Ósatyáink regéit	20 Nemzedékek hulltak porba;
Elfeledni nem illik.	Támadót megtorpantó
5 Bölcséktől örökölt szó,	Sok vitéz halt s született.
Erjedéssel tisztult szó,	Hegy leomlott, völgygé lett.
Öregektől kapott szó,	Völgy megmoccant, hegygé lett.
Népem által óvott szó;	25 Híre maradt csak utána,
Roppant rege száz szavát	Sok tenger is elapadt.
10 Ló sem bírja hordozni.	Dárdák döftek mellkasokba,
Becstelenek feledték,	Kardok csengtek összezapva,
Igazak megjegyezték.	Hősök haltak számolatlan,
Vitézekkel verselt szó,	30 Patakban folyt vérük el.
Örökségként őrzött szó,	Népem engem körbeülvén
15 Szívünkbe szivárgó szó,	Türelemmel hallgatja
Vérünkben virrasztó szó.	Mesémet Nagy Lélekről;
Ellenség ellen forrongó	Kezdem regém Manaszról.

Alóke kán megtámadja a kirgiz népet

- 35 Ósapja volt Böjön kán,
Böjön fia Csajan kán,
Csajan fia Nogaj kán,
Nogaj fia Bala kán,
Bala fia Kara kán,
- 40 Orozdu, Üszön, Báj, Dzsakip,
Mind Nogaj kán vérei.
Közülük is kitűnik
Bivalyerős, tomboló,
Ellenséget eltipró,
- 45 Vitéz vívó Kara kán;
Félelmet nem ismerő
Hírneves hős harcosunk;
Ha felizzott bős dűhe,
Kínára is rátámadt.
- 50 Mikor meghalt Kara kán,
Nem született hasonló,
Csak őseink láthatták.
- Kara-kitáj mandzsuk közt
Alóke kán született.
- 55 Erejétől rettegtek,
Fákat sorra kitépett,
Házakat sorra döntött.
Óvatlan kirgizeket
Lerohanta, öldöste.
- 60 Kínai kán Alóke
Lánkra verte népünket.
Asszonyok özvegyültek,
Meggötözve, rabságban.
Orozdunak hordáját,
- 65 Nemezhajlék oszlopát
Kirántotta, vést hozott.
Orozdunak tíz fia
Közben felnőtt vitéz lett.
Kiválók közt kitűntek,
- 70 Lóra kapva harcoltak.
Kitájok közt tomboltak,
Máskor pedig futottak.
Balta bátyó lelt rájuk,
Tanácsot adott nekik.
- 75 (Ak-Baltáról kérdeztek?)
Nojgutok közül ered.
Alóke rég legyőzte,
- Bolyongásra készítette.)
– Együtt haljunk! – mondotta –,
- 80 Kara-kitáj, mandzsú nép!
Míg légzünk: ellenállunk!
Próbáljunk szembeszállni!
Dzsakip! Segélj minékünk!
– Balta bátyó, bölcs barát!
- 85 Kína roppant serege,
Látod, mit tesz: eláraszt!
- Harcosok hadra szálltak,
Küzdő kardot kötöttek.
Bírva népük áldását,
- 90 Gyors paripát nyergeltek.
Hatvan vitéz hadával
Útnak indult harcolni.
Isten velük vágatott!
- Kanggajból nyolcvan kalmak
- 95 Rabolt kincset, aranyat;
Éjjel ment és nappal bújt,
Fordult haza, Kínába.
Hős Dzsakip és Ak-Balta
Elébük állt a pusztán,
- 100 Seregük szétmorzsolta,
Ízzé-porrá szétverte.
Alóke táborába
Gyors lábú, bős Dzsó-külük
Fejvesztetten menekült,
- 105 Épségben megérkezett.
Harsona heves hangján
Hírvívó szolt jöttéről.
Roppant dobok döngöttek,
Kitáj harcosok gyűltek,
- 110 Felbőszülve indultak.
Kirgizek közül sokat
Kánjuk rabságba vetett,
Kegyetlenül kínozza.
Ak-Baltát és Dzsakipot
- 115 Népével együtt úzte
Hegyes Altaj-vidékre.
Szenvedésük visszatért.
E felbolydult világban
Kezünk hátrakötözték,

- 120 Mint a birkát, hajtottak.
Elemésztett a bánat,
Drága népem kifosztva,
Könny és vér hullt belőlünk.
Vállas vitézt sirattunk,
- 125 Gúzsba kötve vergődünk.
Ha néhányunk túlélte,
Rabszolga lett belőle.
Orozdunak tíz fia,
Legidősebb Báj s Üszön.
- 130 Keserű könnyel küzdve
Orhon felé vonultak.
Bús népünket rabláncon
Idegenbe hurcolták,
Maroknyi kirgiz sírta
- 135 Sanyarú sors sóháját.

Hat ménes hágón legelt?
Alóke elhajtotta.
Kilenc hegyi ménesünk
Erővel elragadta.
- 140 Lányaink elrabolta,
Fiaink felkoncolta;
Alóke trónja fénylett –
Viharos vést virágzott.
Kirgiz nép fogyatkozáván
- 145 Szétszóródott a pusztán.
Aulok üszkösödtek,
Válaszúthoz érkezünk.
Halált várva maradtunk,
Menekülve szétestünk,
- 150 Gazemberként bujdosunk,
Porba hullt becsületünk.

Kirgiz nép otthonában
Tűzhely tüze elhamvadt.
Rab lett, aki vigyázná,
- 155 Menekült, ki megóvná.
Egy részük Bapanba ment.
Mások Altajba bújtak,
Megint mások Erenbe,
S voltak, akik eltűntek.
- 160 Kirgizek két vezére,
Balta s Dzsakip vitézek
Szorgos keze megdermedt,
Vezér s népe szenvedett,
Altajba száműzetett.
- 165 Ott a hegyes vidéken
Ak-Balta volt legbölcsebb.
Egy hatalmas kök-szürkét,
Büszke kirgiz bikáját,
Üde réten legelőt
- 170 Legott fogták s leölték.
Sirám süppedt szívükbe,
Lúdcsíbékként zsbongtak.
Fakó, fehér szakállal
Bölcs öreg, Balta bátyó
- 175 Lelkes tanácsot adott:
– Tépjük ki bú tövisét!
Népem, hiába búsulsz,
Kirgizeknek mit sem ér!
Bánat akad bármikor,
- 180 Kézbe kapát, s földünket
Holtunkig műveljük meg!
Erőnk s vérünk elfogyott,
Jó reményünk elhagyott.
Erőnk gyöngye patak lett,
- 185 Réten csorgónál gyatrább.
Tétlent a tél veszejt,
Éhen hal és elhullik.
Kara-kitáj, mandzsu kán
Birodalma otthonunk.
- 190 Hegyes Altaj-vidéken
Kalmakok, mandzsuk között
Földművesre nem találsz –
Vészben, bajban sorvadván
Végük várják tétlenül.
- 195 De mi munkánk gyümölcsein
Csikót veszünk magunknak!
Dolgozzatok, fiaim!
Bizony ez is küzdelem:
Sóványakat hizlalni,
- 200 Éheseket etetni.

Annie Ernaux

A másik lány

Az ovális, tintahalszínű fénykép egy könyvecske megsárgult fedelére ragasztva, füzerekkal díszített, egymásra rakott párnákra ültetett csecsemőt ábrázol ülve, háromnegyedes oldal helyzetben. Cspikés ing van rajta, egyetlen hurkolású, széles, amelyre odakötöttek egy nagy masnit, egy kissé a váll mögött, mintha egy hatalmas virág vagy óriási pillangó szárnya lenne. Egy baba teljes hosszában, kissé nyúlánk, akinek széttett, kinyújtott lábai leérnek az asztal széléig. Barna hajának domború homlokára hulló tincse alatt szemét tágra nyitja, mintha mindent fel akarni falni tekintetével. Játék baba módjára kitért karjai mintha mozognának. Mintha ugrándozni készülné. A fénykép alatt a fényképész aláírása – Ridel úr, Lillebonne –, amelynek egybefonódott kezdőbetűi díszítik a nagyon piszkos könyv fedelének bal felső sarkát, lapjai félig már ki vannak szakadva.

Amikor kicsi voltam, azt hittem – ezt kellett mondaniuk –, hogy ez én vagyok. Nem én voltam. Ez te voltál.

Pedig volt egy másik kép is rólam, ugyanattól a fényképésztől, ugyanazon az asztalon, barna hajam szintén tincsbe fésülve, de kövérebbnek látszottam, mélyen ülő, kerek széndarabhoz hasonló szemem volt, kezem a combjaim között. Nem emlékszem, hogy akkor feltűnt volna nekem a nyilvánvaló különbség a két fénykép között.

a két sírra. A szüleimére és a tiedre. Évről évre elfelejtem a sírok helyét, de segít tájékozódni a magas és vakítóan fehér kereszt, amely a központi sortól kezdődően látható, túlnő a tieden, és a szülők közelében van éppen. Elhelyezem mindkettőn a különféle színű krizantémokat, néha a tieden egy hangavirágot, amelynek a tartóját besüllyesztem az erre a célra felásott kis kert kavicsos részébe, a sírkő lábánál.

Nem tudom, az emberek sokáig álldogálnak-e a sírok előtt. A szüleimé előtt várok egy kicsit. Olyan ez, mintha azt mondanám nekik: „itt vagyok”, és tudatom velük, hogy mi történt velem egy év alatt, mit csináltam, mit írtam, reméltem írni. Aztán átmegyek a tiedhez, jobbra, nézem a sírkövet, mindig elolvasom a nagy aranybetűs, túlságosan ragyogó feliratot, amelyet átfestettek a nyolcvanas években, a régi, kisebb betűk már olvashatatlanná váltak. A sírköves saját elhatározásából eltörölte az eredeti felirat felét, úgy döntve, hogy a vezeték- és keresztneved alatt csak ezt az egyetlen megjegyzést hagyja meg, bizonyára azért, mert ezt vélte a legfontosabbnak: „Elhunyt 1938-ban, Szent Csütörtökön.” Ez az, ami meghökkenített, amikor először láttam meg a sírodat. Mint szent mivoltodnak és Isten általi kiválasztottságodnak kőbe vésett bizonyítéka. Huszonöt éve jövök ide a sírokhoz, neked soha nem tudok mit mondani.

Mindenszentek körül elmegyek az yvetot-i temetőbe, virágokat viszek

Az anyakönyvezés szerint a nővérem vagy. Ugyanaz a családneved, mint az enyém, az én „lánykori ne-

vem”, Duchesne. Szüleink anyakönyvi naplójának foszlányaiban a Házasságukból származó gyerekek születése és elhalása oszlopban egymás alatt szerepelünk. Te fent, Lillebonne (Seine-Inférieure megye) polgármesteri hivatalának két pecsétjével, én eggyel – egy másik hivatalos könyvben lesz kitöltve számomra az elhalás rubrika, ami igazolja, hogy egy másik család tagja lettem, más névvel.

De nem vagy a nővérem, nem is voltál soha az. Nem játszottunk, ettünk, aludtunk együtt. Soha nem érintettelek, öleltelek meg. Nem ismerem a szemed színét. Soha nem láttalak. Test és hang nélküli vagy, egy sima kép csupán néhány fekete-fehér fotón. Nincs emlékem rólad. Már két és fél éve halott voltál, amikor én megszülettem. Az ég gyermeke vagy, a kis láthatatlan, akit soha nem emlegettünk, minden beszélgetésből hiányoztál. A titok.

Mindig is halott voltál. Halottként léptél be az életembe tízéves korom nyarán. Megszülettél és meghaltál egy történetben, mint Bonny, Scarlett és Fhett kislánya az *Elfújta a szélben*.

A történet jelenete 1950-ben, a vakáció alatt játszódik, az unokatestvérekkel, néhány környékbeli lánnyal és az Yvetot-ban vakációzó városi gyerekekkel való reggeltől estig zajló nagy játszások utolsó nyarán. Eladósdit játszottunk, felnőttesdit, házakat fabrikáltunk a szülők kereskedésének udvarán lévő számos melléképületben, üvegrekeszekből, dobozokból és régi szövetekből. Sorban elénekeltük egymás után a hintán állva a *Jó önnél Pierre Mestert* és a *Fűzőm és a hosszú alsószoknyáimat*, kezünkkel imitálva a mikrofont. Elszöktünk érett gyümölcsöt szedni.

A fiúkat eltiltották a szülők, annak ürügyén, hogy ők inkább a durva játékokat szeretik. Esténként elváltunk egymástól, tetőtől talpig piszkosak voltunk. Megmostam a kezemet és lábamat, boldog voltam, hogy másnap újra kezdjük. Egy évvel később a lányok teljesen szétszóródnak vagy sértődötten félrevonulnak, én meg unatkozom, és csak olvasok.

De folytatni szeretném, nem halogatni annak a vakációnak a leírását. Elmesélni ezt a történetet, és a végére járni, az átélt élmény elmosódottságával olyan lesz, mint arra vállalkozni, hogy előveszünk egy fényképtekercset, amelyet hatvan éve őrzünk a faliszekrényben, és soha nem hívtunk elő.

Vasárnap volt, késő délután, annak a keskeny útnak az elején, amely a szülők kávézója és fűszerboltja mögött halad el, az Iskola utcán, azért hívják így, mert a század elején egy magánóvoda volt itt, egy magas ráccsal védett kis rózsza- és dáliakert közelében, a rács egészen végigfut a gyomos árokparton. A másik oldalon magas és sűrű sövény. Már nem is tudom, mióta, az anyukám nagy beszélgetésben van egy Le Havre-beli fiatalasszonnyal, aki négyéves kislányával S-éknél, az anyósánál és apósánál tölti a nyarat, házuk mintegy tíz méterrel messzebb található, az Iskola utcán. Kétségkívül az anyukám az üzletből lépett ki, amelyet nem zár be soha ebben az időszakban, hogy folytassa a beszélgetést a vevővel. Én mellettük játszom a kislánnyal, Mireille-nek hívják, fogócskázunk. Nem tudom, mire figyeltem fel, talán az anyukám hangjára, amely hirtelen lehalkult. Hallgatni kezdtem, lélegzet-visszafojtva.

Nem tudom visszaadni a szavait, csak a tartalmát, és a mondatok, amelyek felölelték az összes évet egészen máig, egy pillanat alatt úgy hulltak rá teljes gyermeki létemre, mint hangtalan és meleg nélküli láng, miközben továbbra is ott táncoltam és keringtem mellette, lehajtott fejjel, hogy semmilyen gyanút ne keltsek.

(Itt, úgy tűnik, a szavak nem jönnek elő a sötétségből, elhagynak, és vége van.)

Elmeséli, hogy rajtam kívül volt egy másik lányuk is, és hogy ő meghalt diftériában hatéves korában, a háború előtt, Lillebonne-ban. Beszél a lepedékes torkáról, a fuldoklásáról. Azt mondja: *úgy halt meg, mint egy kis szent*

idézi a szavaidat, amiket te mondtál neki a halálozód előtt: *meg fogom látni Szűz Máriát és a jó Jézust*

azt mondja, *a férjem teljesen megbolondult*, amikor holtan talált téged hazatérve a munkából, a portjérôme-i kőolaj-finomítóból

azt mondja, *ez nem olyan, mint amikor a társát veszíti el az ember*

azt mondja rólam, *ő nem tud semmit, nem akartuk ezzel szomorítani*

A végén azt mondja rólad, *kedvebb volt, mint ez itt*

Az ez itt én vagyok.

Akárcsak egy fénykép, az elbeszélés jelenete mozdulatlaná válik. Pontosan látom a két beszélgető asszony helyét az utcán, egyiket a másik vonatkozásában. A fehér blúzban lévő anyám időnként zsebkendővel törli meg a szemét. A fiatalasszony sziluettje elegánsabb, mint a szokványos vevőké, világos ruhában van, haja hátrafésülve kis kontyba, arca ovális alakú. (Amikor az ismert lények sokaságában össze akarom rakni a megfelelő alakokat, kártyajáték figuráinak módjára, az emlékezet spontán igénybevétele által, most összetévesztem őt egy nyári tábor igazgatónőjével, ahol felügyelő voltam, Ymare-ban, Rouen mellett, 1959-ben, a tábor totemállata a fehérbe és bézsbe öltözött Hangya volt.)

A jelenet valóságát leginkább testem érzékelései tanúsítják, *érezem*, ahogyan egyre kisebb körökben futkározom a két asszony körül, *látom* az Iskola utca macskaköveit, amelyeket majd csak a nyolcvanas években fednek be kátránnyal, az árokpártot, a rácsot, az egyre halványodó fényt, mintha el akarná tüntetni a világ minden díszletét, hogy el lehessen viselni azt, ami most következik.

Nem tudom pontosan meghatározni az idejét annak a nyári vasárnapnak, de mindig augusztusra datáltam. Huszonöt évvel ezelőtt, amikor Pavese *Naplóját* olvastam, felfedeztem, hogy 1950. augusztus 27-én lett öngyilkos Torinóban, egy szállodai szobában. Azonnal ellenőriztem, ez egy vasárnapra esett. Azóta úgy képezem, hogy ugyanarról a napról van szó.

Évről évre távolodom mindettől, de ez csak illúzió. Nincs idő közted és köztem. Szavak vannak, amiket soha nem váltottunk.

Kedves. Úgy tűnik, már tudtam, hogy ezt a szót nem lehet rám mondani, azon jelzők szerint, amelyeket nap mint nap a szüleimtől kaptam a viselkedésemmel kapcsolatban: *makacs, csúnya kis kokett, falánk, minden tudó kisasszony, illetlen, az ördög lakozik benned.*

De a szidásuk abban a bizonyosságban siklott le rólam, hogy szeretnek, amit bizonyított az én kis személyemről való állandó gondoskodásuk és ajándékaik. Egyetlen lány, elkényeztetett, mert egyetlen, mindig első az osztályban, anélkül hogy erőfeszítéseket tenne, valójában jogot éreztem arra, hogy az legyek, aki vagyok.

Kedves, nem voltam az, Isten előtt sem, mint ahogy azt kategorikusan kijelentette B. abbé az első gyónásom alkalmával, hétéves koromban, amikor bevallottam „rossz cselekedeteimet egyedül és másokkal”, a szexualitás normális ébredését látva ma ebben, és ami az abbé szerint a Pokolba fog engem juttatni. Mint ahogy később szintén ezt erősítette meg bennem a kollégium igazgatónője, amikor szikrázó szemmel közölte velem: „lehetsz bár a legjobb az osztályban, talán mégsem vagy kellemes Istennek”. Nem tanúsítottam érdeklődést a vallás dolgai iránt. Nem szerettem Istent, félttem tőle, de senki sem kételkedett benne – az anyám kitartó csökönyösséggel és csendesen suttofgta nekem a templomban, térdelve a piros fény előtt: *kérleld a jó Jézust,* a parancsot méltatlan gyerekeségnek éreztem az oly hatalmas anyám részéről, amilyen ő volt.

Kedves, azt is jelenti, hogy szeretetteljes, hízelkedő, „barátságos”, ezt mondták normannul a gyerekekről és a kutyákról. Távolságot tartva a felnőttekkel, jobban szerettem őket

megfigyelni és hallgatni, mint ölelgetni, nem mondhatták rólam, hogy ilyen vagyok. De velük kettőjűnkkel, biztos vagyok benne, hogy ilyen voltam, sokkal inkább, mint más gyerek.

Hatvan év után nem azzal fejezem be, hogy fennakadok egy szón, próbálgatva kibogozni, hogy mit jelent ez veled szemben, velük szemben, de akkor az értelme azonnal lesújtott, ami másodikká változtatta meg a helyemet. Köztük és köztem most már ott voltál te, láthatatlanul, az imádott. Én távolabb kerültem, hátratulva, hogy átadjam neked a helyet. Én az árnyékba vetetten, míg te szárnyalsz egészen magasan, az örökkévaló fényességben. Összehasonlított lettem, én az összehasonlíthatatlan, az egyedüli gyerek. A valóság szavak dolga, kizárásos rendszer. Inkább/kevésbé. Vagy/és. Előbb/aztán. Lenni vagy nem lenni. Élet vagy halál.

Két szó, az anyám között és közöttem. Megfizettem vele. Ellene írtam. Miatta. A maga nemében büszke és alázatos munkásasszony. *Kedvesebb volt,* azon tűnődöm, hogy nem ő adta-e meg nekem a jogot, vagy inkább a parancsot, hogy ne legyek az, kedves. Azon a vasárnapon nemhogy megismerem az álnokságomat, de a lényemmé válik. Az elbeszélés napja egyben az ítélet napja is.

Huszonkét éves koromban, egy vita után az asztalnál, ezt írom a naplómbe: „Miért mindig a rossz dolgokhoz van kedvem, különben állandóan szenvedek?”

Semmit nem tudunk nevén nevezni abból, ami a gyerekkorban történik. Nem tudom, mit éreztem, de nem voltam szomorú. „Becsapott” lehettem, vagy valami efféle, de ez a szó

az évekkel későbbi Beauvoir-olvasmányomhoz köthető, irreálisnak tűnik, súly nélkülinek ahhoz, hogy gyermeki lényemre telepedjen. Hosszú keresgélés után a szó, ami számomra megcáfolhatatlanul a legigazibbnak tűnik, a *balek*. Balek voltam a szó népies értelmében, áldozat. Illúziókban éltem. Nem voltam egyedüli gyerek. Volt még egy másik is, aki a semmiből bukkant fel. Minden szeretet, amit hittem, hogy kapok, hamis volt tehát.

Az is rémlik, hogy haragudtam rád, amiért azt mondtad, meglátod majd a Szent Szület és a jó Jézust. Szavak, amelyek megmutatták nekem a méltatlanságomat, mivel ezek a szavak az én számat sohasem hagyták el, nem akartam látni Istent. Aztán felnőttként rá haragudtam, az anyámra, szinte veszettül, amiért ostobaságokat hitetett el veled. Most már nincs bennem harag, elfogadom a tény, hogy minden vigasztalás, egy ima, egy dal sokat jelent a megsemmisülés felé tartó pillanatban, és szeretnék arra gondolni, hogy boldogan távoztál el.

G. unokatestvérem szerint, C., egy másik unokatestvér volt az, aki egy vagy két évvel korábban már elárulta volna a létezésedet és a haláloedat. Képzetelemben úgy él ő, mint aki igen büszke arra, hogy ő volt az első, aki olyan dolgokat tudatott velem, amit még nem tudtam, pontosan emlékszem, milyen büszkén avatott be a szexualitás titkaiba, három évvel idősebbként ő többet tudott. De több emlékem nincs. Az egyforma vakációk napfénye megfakulva halványul el ezen a ponton. Lehet, hogy nem akartam hinni a létezésedben, inkább eltöröltem volna azt.

(Vajon azért írok neked, hogy fel-támasszalak és megöljelek újból?)

Azon elmélkedem, hogy talán már léteztél egy vagy két évvel az elbeszélés előtt, amit azon a nyári délutánon helyeztem el időben. A kertben vagyok és novellát írok, egy kislány történetét, aki egy tanyán vakációzik, és balesetben megfullad egy „villotte” alatt, így hívják Caux vidékén a szénakazlakat, amelyeket aratás után raknak a mezőn. Elolvastatom az apámmal, aki csodálkozik a képességeimen a kávézó vendégei előtt – úgy találtam, túloz. Az anyámmal is elolvastatom, de nem emlékszem a véleményére.

Vajon ott vagy-e abban a megelevenedett álmodozásban, ami kitartóan foglalkoztatott öttől tízéves koromig: rózsaszín drapériával körbefont bölcsőben fekszem J.-vel, az 1944-ben Le Havre-ból Lillebonne-ba menekült kislánnyal, játszótéri játékaim kedvenc társával, akit évente egyszer, nyáron, a szüleink találkozását követő nagy lakomákon lelkesen láttam viszont. A bölcsőben szorosan egymás mellett fekszünk, úgy látom magunkat, mint két lehunytt szemű babát. Ez a tökéletes boldogság képe volt. (Az anyámról írva, 1986-ban, „rózsaszín álomnak” neveztem el, de kihagytam a könyvből, mert nem voltam biztos a jelenlétében, közhelynek tulajdonítottam akkor, az anyaméhben lévő állapot utáni nosztalgia képének.)

És természetesen, valószínűleg ott sürgölődöttél körülöttem, hiányod behálózott abban a ködös felfordulásban, ami a világra való jövetelem első éveit fedi be. Más nőekkel történt beszélgetések, az árudában, a köztéri padokon, ahová magával vitt az anyám, áru és vevő híján minden délután a háború alatt. De azok egyike sem hagyott semmilyen nyomot bennem. Képek és szavak nélkül maradtak meg.

Egyedül csak az előbbi elbeszélés maradt meg az emlékeimben, az, amit nem kellett volna meghallanom, amit nem nekem szántak, az elegáns fiatalasszonynak címezték, aki kétségkívül a saját maga számára is félelmetes szerencsétlenség bűvöletében hallgatta. Az egyetlen igaz elbeszélés, anyám saját szavaival, a saját hangján, a *felhatalmazott* hangján, mert ő volt ott, és mert ő volt az erősebb házasság kettejük közül – azon a napon értettem meg ezt –, aki el tudja viselni a másik halálát. Egy lezárt, határozott, megváltoztathatatlan elbeszélés, amelyben te újjászülettéél és meghaltál, mint egy szent, mint a Lisieux-i Szent Teréz, akinek hatalmas, beüvegezett fényképe uralja a szoba egyik falát. Az egyedüli elbeszélés – soha nem lesz másik –, ami megnyitotta számomra azt a világot, ahol te halottként és szentként létezel. Az elbeszélés, amely kimondja az igazságot és kizár engem.

Azon gondolkodom, hogyan lehetséges, hogy tudatában lévén a jelenlétemnek, mivel rám is mutatott, hogyan engedhette meg magának, hogy rólad beszéljen? A pszichoanalitikus magyarázat – a tudatalattijának ravaszsága által az anyám így talált volna rá módot, hogy létezésednek titkát felfedje előttem, és így én lehettem az elbeszélés igazi címzettje – most is meggyőző lenne, mint mindig. Ő nem ismeri a lelki-szellemi fejlődéstörténetet. Az ötvenes években a felnőttek minket, gyerekeket elhanyagolható lényeknek tekintettek, akik előtt mindent ki lehet mondani következmény nélkül, kivéve a szexuális dolgokat, amelyekre esetleg csupán célzásokat tehetek. És ebben biztos vagyok, mert gyakran hallottam ezután ilyen, halottakról szóló elbe-

széléseket, amiket egymásnak meséltek és továbbadtak asszonyok, vonaton, fodrászszalonban vagy a konyhában egy csésze kávé mellett, egyféle *memento mori* elbeszéléseket, ahol minden fájdalom szétárad és eloszlik a körülmények pontosításában és a részletek felsorolásában: az anyám, amint rólad kezdett beszélni, nem tudott megállni, végig kellett mondania történetét ennek a fiatal anyának, aki először hallotta, így az eltűnésed elbeszélésében találva meg a vigaszt, a feltámadás egyféle formáját.

Van egy másik történet is. Dagadt csecsemő- és vaskos kislánykori fényképeim csalókéak. Tízévesen, a halálozód elbeszélésének idején, gyöngye gyermekemki múltam súlyossá válik, olyan szokatlan érzések, balesetek áldozata vagyok, amelyekről előttem beszélnek részletesen, és amelyek megkülönböztetnek más, csak skarlátot vagy bárányhimlőt elkapó gyerekektől – nekem is volt és sokáig tartott –, valamiféle átok és kegy között lebegek. Már nagyon korán, rosszul kezdtem. Néhány hónaposan kergemarhakór – a legritkább betegség, amit a tehén ad át az emberi lénynek a cumisüvegben lévő tejjel –, aztán, amikor járnunk kezdtem, a fűszerbolt egyik vevője felfedezte, hogy sántítok, ez fél évig tartó, gipszben eltöltött mozdulatlanságra ítélt. Aztán négyévesen egy üvegcserepre történő esés a ház mögötti kis udvaron, az ajkamat találta el – az anyám a mutatóujját felemelve mondta, hogy *odatehettem volna az ujjamat* –, és redős heget hagyott. Ehhez még egy állandóan súlyosbodó rövidlátás is társult, és korán romló fogak.

De a lényeg még hiányzik a felsorolásból. Ötévesen majdnem meghaltam, és ez egy másik elbeszélés. En-

nek én vagyok a hősnője. Ezt is tudom kívülről, mint azt a nyári vasárnapot, amikor hirtelen betoppantál gyermeki létembe. Az anyám annyiszor elmesélte, anélkül hogy titkolózna a jelenlétben, gyakrabban, mint az apám – az anyák tartják számon a gyermekkor dolgait –, mindig örömittasan, hiszen hihetetlen megdöbbenést és bámulatot váltott ki mindenkiből, aki hallotta.

1945 augusztusában a játszótéren megsebesített egy rozsdás szög a térdemen. Több nappal azután rendkívüli fáradtság vett rajtam erőt, tarkóm megmerevedett, és nehezen tudtam kinyitni a számat, mindezek arra készítették a szüleimet, hogy kihívják az orvost. Egy kezdő volt. Miután megvizsgált, sokáig hallgatott, majd azt mondta, *remélem, tévedek, konzultálok egy kollégával*. Merevgörccs volt. Sem az anyám, sem az apám nem tudta, mi ez, soha nem hallottak róla. Az orvosok beoltottak nagy dózissal, tetanusz elleni injekcióval, és azt mondták, *ha nem lazulnak ki a fogai ma estig, nem éli túl*. Akkor lourdes-i vizet itattak velem, elkenegetve az összeszorított fogaim között. A szám megnyílt. A következő évben az anyám hálából elment Lourdes-ba, egy fapados vonaton utazva egész éjjel, egy doboz szardínia volt az egyedüli étele az előírások szerint, és megtette a zarándokutatót, térden, a hegyekben. Hozott nekem egy babát, amely egészen egyedül tudott járni, és amelyet Bernadette-nek hívtak.

Kétségkívül az elbeszélés ismételtetése miatt, korán rögzítettem ennek a pillanatnak a képeit, amit nem emlékszem, hogy nagy rémülettel éltem volna át, mindenesetre jóval kevesebbel, mint a bombázásokat. Újra látom a napsütötte játszótérrel, futok a szü-

leim felé, mert fájdalmat okoz, amikor azzal szórakozom, hogy felmászok egy összevissza tört ülőkéjű padra, ők a fűben fekszenek, mutatom nekik a kis piros foltot a térdem fölött, azt mondják, *semmiség, menj játszani*

egy díványon vagyok a konyhában, nem játszom, C. unokatestvérem nálunk tölti a vakációt, evés után felmászok az asztalra és az *Itt a szép pipacs, hölgyeim, itt a szép friss pipacs, hölgyeim*et éneklő, irigykedek rá

nagy felfordulás homályos képeit látom, jövés-menés a díványom körül a kiságyamban vagyok, a szüleimé mellett, az anyám fölém hajol

később, valószínűleg másnap véráradat tölti meg a számat, sokan vannak a szobában, és az anyám kiabál, hogy le kell fektetni a földre, kulcsot kell tenni a hátamra, hogy elálljon a vérzés

Újra látom Bernadette-et, kék ruhájában, az álló babát, akit nem lehetett leültetni.

A két elbeszélés sorrendje, az enyém és a tied, az időnek, a múltó időnek ellentéte. Ez egy olyan sorrend, ahol én majdnem meghaltam, mielőtt te halott lettél. Egy dologban biztos vagyok: 1950-ben az a nyári vasárnap, amikor meghallom a halálos történetét, nem képzelgés, emlékszem. Kétségkívül sokkal pontosabban látom, mint most a lillebonne-i szobát, az ágyukat párhuzamosan az ablakkal, az én rózsaszínű faágyamat pedig mellette. LÁT-LAK TÉGED AMINT A HELYEMEN FEKSZEL, ÉS ÉN PEDIG HALOK MEG.

Egy 1949-es Larousse-ban ezt olvasom: „A tetanusz, ha már egyszer elkaptuk, gyakran halálos. Jóllehet idéztek eseteket, amikor a gyógyulás bekövetkezett emelt és ismételt dózissal tetanusz elleni szérum beadásá-

val.” A védőoltást nem említik. Az interneten megtudtam, hogy a tetanusz elleni oltás 1940 óta kötelező minden gyerek számára, de „az elterjedése csak 1945 után valósult meg”. Most úgy gondolom, mindig meg voltam győződve a szérum felsőbbrendűségéről a lourdes-i vízzel szemben, bár nem beszéltem erről azokon a ritka alkalmakon, amikor felidéztem gyerekkoromnak ezt az epizódját, például 1964-ben egy orvostanhallgatónak a Bouquet utcai szobájában, Rouenban, amikor a kórházbeli ügyeleteiről beszélt, és a tetanuszos betegekről, akik hallatlan szenvedések közepette haltak meg. Eszembe jutottak akkor anyám rettenetes szavai: *hajdanán két matrac között megfojtották őket.*

A soha fel nem tett kérdések között van a következő: miért nem volt jogod a lourdes-i vízhez? Vagy ha igen, akkor nem segített?

Szérum vagy áldott víz, mindegy. Lourdes, La Salette, Lisieux, Fatima, a csodák lehetőségében éltünk, a csodákéban, amelyek folyamatosan jelen voltak a kollégiumi vallási emberek és papok beszédében, a templomokban eladott brosúrákban, a *Zarándoklat*, a *Kereszt* korában, sőt „Brigitte” – a nő ideális alakja egy névadó gyűjteményben, és nagy bestseller – egyik gyereke, a „kis Marie” egy barlang vizétől gyógyult meg a fogyatékoságából.

A valóság nem hatol be a gyermekkor hiszékenységébe. A csoda hitében léteztem 1950-ben. Talán még tovább is. És csakis az első történet számít, ami az én majdnem meghalásom és feltámadásomét a második helyre juttatta, a te halálad és az én méltatlanságom története. Mennyire összekapcsolódtak. Milyen hatni tudó igazságokat hoztak létre. Mert igen-

csak nehéz volt kiigazodnom ebben a rejtélyes összeegyeztethetetlenben: téged, a jó gyereket, a kis szentet nem mentettek meg, én, a démon életben maradtam. Több mint élő, csoda által élő vagyok.

Büszkeség és bűnösség volt egy akaratlan szándékban, ami arra rendelt, hogy éljek. Túlélésemben talán több büszkeség volt, mint bűnösség. Kiválasztott lettem, hogy csináljak valamit. Húszévesen, miután megjártam a bulémia és a megszűnt havi vérzés poklát, megtaláltam a választ: azért, hogy írjak. A szüleimnél a szobámban egy öngyújtóval körbeégetett szélű, nagy lapra kiakasztottam Claudel egyik gondosan kimásolt mondatát, mint egy sátáni egyezményt: „Igen, hiszem, hogy nem a semmiért jöttem a világra, és hogy van bennem valami, ami nélkül a világ nem tud meglenni.”

Nem azért írok, mert te meghaltál. Megháltál azért, hogy én írjak, ez bizony nagy különbség.

Csak hat fényképem van rólad, mindet az unokatestvérek adták, néhányat az édesanyám temetése után, a többit nemrég. Csak kettő volt ismerős, amelyeket az anyám őrizgetett szekrényének egyik fiókjában, és amelyek 1980 körül tűntek el, bizonyára kidobta őket az egyik tomboló rohamában, ami az Alzheimer előjele volt.

Ezekon a fotókon, kivéve a csecsemőkorit, négy- és hatéves közt lehetsz. Kétségkívül azzal a géppel készítették, amelyről a szüleim azt mondták, hogy a háború előtti vurstlin nyerték, és amelyet megőriztek az ötvenes évek végéig, én is gyakran használtam. Szinte mindig, grimaszolva lehajtod a fejedet, vagy karoddal eltakarod a szemed, mintha a fény olyan fájdal-

mat okozna, amit nem tudsz elviselni. Egy újabb levelében G. unokatestvérem is ugyanezt a megállapítást tette, amiből erre következtetett: „nem úgy néz ki, mint aki szereti magát.”

Ez a megjegyzés rettenetesen zavar. Vajon boldog voltál? Soha nem gondoltam a boldogságra veled kapcsolatban, mintha ez abszurd, sértő lenne egy eltűnt kislánnyal szemben. Mintha a szülők szenvedése az elvesztésed miatt, a kedvességed utáni sajnálkozásuk, szeretetük bizonyítékai garantálnák a te boldogságodat. Ha hiszünk abban, hogy az boldog, akit szeretnek, akkor te az voltál biztosan. A szentek boldogok. De talán nem voltál az.

Iszonyat és büntudat fog el, amikor felfedezem magamban a kegyetlen gondolatot, azt, hogy úgy látszik, te nem az életre voltál teremtve, a haláloed be volt programozva az univerzum számítógépébe, csak azért küldtek a földre, mint ahogyan Bossuet írja, hogy: „növeljed az emberek számát”. Szégyen fog el, amikor a meggyőződés erősödik bennem, hogy neked meg kellett halnod, áldoztáá kellett válnod azért, hogy én a világra jöjjek.

Nem volt ez előre elrendelés. Csak egy diftériajárvány, és te nem voltál beoltva. A Wikipédia szerint az oltást 1938. november 25-én tették kötelezővé. Te előtte hét hónappal haltál meg.

Két lány, az egyik halott, a másik majdnem az lett. Ameddig az anyám élt, ő, aki az életet jelentette az összes túlzásaival együtt, nekem úgy tűnt, a halált hordozza magában. Vonzotta magához, és az is vonzotta őt. Tizenégy vagy tizenöt éves koromig néha azt hittem, engem is hagy meghalni, mint téged. Vagy akarattal hagyja

majd, hogy ő maga is meghaljon, egy általános büntetésben, amidőn mondogatta nekem és apámnak, hogy *majd meglátjátok, ha már én nem leszek itt*, azokon a napokon, amikor nagyon haragudott (de nem inkább fenyegetés volt ez, hogy elhagy minket, hogy elmegy máshová élni?). A környéken elhívták a haldoklókhöz és a holtak felöltöztetéséhez. Ő szinte száguldott oda, és furcsa állapotban jött vissza, az elégedettség jeleit észleltem rajta. Egy tuberkulózisban meghalt fiatal lányról azt mondta, *lepedővel a feje körül olyan volt, mint a Lisieux-i Szent Teréz*. Amikor negyvenöt éves koromban meg kellett operálni a csípőmet, azt gondoltam, nem ébredek fel az altatásból, hamarabb halok meg, mint ő: így ő fog, ahogy téged, az apámat, és most engem is, *eltemetni mindnyájunkat*.

Reiser egyik rajzán hátulról látunk egy férfit, aki kézen fogva vezet egy gyereket egy hosszú, szűk, védőkorlát nélküli hídon egy szakadék fölött. Mögöttük, jobbra a híd el van metszve, az ürességbe vezet. Előttük, balra, a gyermek felől, ugyanolyan repedés. Megfigyelve a lépések nyomát – a felnőtét, körbevéve a két gyermekével –, megértjük, hogy az apa az egyik gyereket már ledobta a mélybe, és a másikkal is ugyanazt akarja tenni egy kissé távolabb, mialatt ő maga nyugodtan folytatja az átkelést egészen végig. Reiser *Az eltűnt gyermekek hídjá* címet adta képének.

Mégis a tények meghazudtolják homályos érzéseimet: télen túlságosan bebugyolált, a legkisebb meghűlés esetén küldte apámat az orvosért, szakorvosokhoz cipelt el Rouenba, fizette a rendkívül drága fogászati kezeléseimet a saját pénzükből, borjómá-

jat és vörös húst vett csak nekem, de a megjegyzése, „egy egész vagyomba kerülsz nekünk”, szemrehányásként hangzott a törékenységemért. Bűnösnek éreztem magam, ha köhécseltem, hogy „mindig van valami bajom”. A túlélésem sokba került nekik.

Természetesen imádtam őt. Azt mondták róla, hogy szépasszony, és hogy én „rá ütök”. Büszkeséggel töltött el, hogy rá hasonlítok. Néha utáltam, és az öklömet ráztam a tükrös szekrény előtt, azt kívánva, hogy haljon meg. Neked írni, azt jelenti, hogy folyton róla beszélni neked, ő a szavaim birtokosa, az ítélezés prófétája, akivel a harc sohasem maradt abba, kivéve a legvégén, amikor annyira szólni való, annyira elveszett volt a betegségében, és én nem akartam, hogy meghaljon.

Közötte és köztem ez szavak kérdése.

Mióta elkezdtem ezt a levelet, nem tudom leírni, hogy az *anyánk*, sem azt, hogy a *szüleink*, nem tudlak bevonni téged gyerekkorom hármas világába. Nincs közös birtoklás. (Azaz, hogy ezt teszem, vajon ki akarlak rekeszteni, kívülre helyezni, ahogy én is megtapasztaltam ezt az érzést azon a nyári vasárnapon anyám elbeszélésében?)

Egy bizonyos igen jelentős szempontból, az idő szempontjából nézve, nem voltak ugyanazok a szüleink. Amikor te születted, 1932-ben, fiatalok voltak, alig négy éve házasok, tettvággyal tele munkásemberek, akik az előző évben eladósodtak azért, hogy üzleti tőkéhez jussanak a Vallée-ban, Lillebonne fonodanegyedé-

ben. Az apám máshol dolgozott, egy építkezésen, Hode-ban, aztán a port-jérôme-i kőolaj-finomítóban. Körülöttük és bennük a Népfrent által keltett remény buzugott. A nélkülözés éveinek elbeszélése és a kávézójukban a hajnali három óráig tartó esték felidézése mindig azzal fejeződött be, hogy „de akkor fiatalok voltunk”.

Egy dátum nélküli, de még a háború előtti fényképen az apám mosolyog, miközben átöleli anyám vállát. Ő nagy pöttyös ruhát visel, világos csipkegallérral. Egy vékony tincs árnyékolja a szemét. Még az 1928-as év szép fiatal és harcias menyasszonyára hasonlít. Soha nem láttam ebben a ruhában, sem ilyen frizurával. Nem ismertem a te idődből való asszonyt.

Az én időm kezdetén, a fotókon, amelyeken én is rajta vagyok, és amelyeket bizonyára 1945 tavaszán készítettek, bár mosolyognak, nincs többé semmi fiatalosság, sem gondtalanság bennük, inkább egyféle megtörtenség. Vonásaik fáradtak, öregesek. Az anyám egy csikos ruhát visel, amelyet gyakran láttam rajta. Haját kontyba tűzve viseli. Átélték a Kivándorlást, a Megszállást, a bombázásokat. Megélték a halálot. Olyan szülők, akik elveszítettek egy gyereket.

Te ott vagy, közöttük, láthatatlanul. Az ő fájdalomban.

Bizonyára mondták neked, hogy „amikor nagy leszel”, felsorolták, hogy miket fogsz majd csinálni, megtanulsz olvasni, biciklizni, egyedül járni iskolába, mondták neked: „jövöre”, „az idén”, „hamarosan”. Egy este a jövő helyén nem maradt más, csak az üresség. Újra mondták ugyanazokat a szavakat nekem. Hat-, hét-, tízéves lettem, túlnöttem rajtad. Számukra nem volt már összehasonlítási lehetőség. Homályosan rémlik, azt hittem,

haragszanak rám, amiért gyerekből „nagy lány lettem”, ezeket a szavakat használta az anyám az első menstruációm megjelenésének napján, nagy zavarában, szinte izgatottan, miközben átnyújtott nekem egy csomag betétet.

Az elcsípett elbeszélés volt az első és az utolsó. Soha nem beszéltek rólad, sem az egyik, sem a másik.

Nem tudom, mikor rejtették el a fényképeidet a szekrénybe és az anyakönyvi kivonatot egy megrozsdásodott bőröndbe a padláson, ahol olvastam – legfeljebb tizennyolc éves lehettem – egy napon, amikor az nyitva maradt. Minden héten, ahogy lenni szokott, kimentek biciklivel a temetőbe, a kertből vittek virágokat. Néha az egyik halkán megkérdezte a másikat, voltál kint a temetőben? Jóval azelőtt, mielőtt tudták volna, hogy majd visszatérnek ide hét évvel később, 1945-ben, azt akarták, hogy Yvetot-ban – ahol a két család szinte minden tagja lakott – legyél eltemetve, nem pedig Lillebonne-ban, kétségkívül azért, hogy mindenki gyakran jöjjön a síroddhoz megemlékezni.

Soha nem hallottam tőlük a keresztnevedet. C. unokatestvéremtől tudtam meg. Öregesnek tűnt, mintegy nevetségesnek fiatal koromban. Az iskolában senki nem viselte ezt a nevet. Még most is rosszullét, meghatározatlan irtózat környékez, amikor meghallom. Néha kimondom hangosan. Mintha meg lenne tiltva. Ginette.

Soha nem mondtak semmit a dolgaidról, amelyek a tied voltak, és amelyeket megőriztek.

Körülbelül hétéves koromig a te rózsaszínű faágyadban aludtam. Az-

tán vettek nekem egy rekamiét, és a kiságyat szétszedték, a négy támlát, a fakeretet és az ágysodronyt felvitték a padlásra, akkor hozták csak le, amikor vendéggyerek volt nálunk. Amikor az anyám Anneybe jött, hogy velünk lakjon, elhozta azt is, úgy, mint a többi bútorát. Levittem az alagsorba, ahonnan a költöztetők tévedésből elvitték Charente-ba az apósomékhöz, akik anélkül, hogy szóltak volna nekem róla, gyorsan túladtak rajta, mesélték nekem vidáman nevetve 1971 nyarán.

Azzal a barna szattyánbőr táskával jártam iskolába egészen hatodikig, amelyik a tied volt az iskolakezdesre. Egyedül csak nekem volt ilyen típusú táskám, nehéz volt használni: amikor kinyitottam, hirtelen mozdulattal vissza kellett fordítani a két rekeszt, egyébként a tolltartó és a füzetek szétszóródva kiestek belőle. Mivel mindig láttam otthon, azt hittem, hogy az anyám nekem vette, jóval korábban az első iskolakezdesem napja előtt. Több mint húszéves lehettem, amikor megértettem, hogy ez a táska – melyet ő végig megtartott az iratok rendezésére – a tied volt.

Ezt találtam a naplómban, amit 1992 augusztusában írtam: „Gyerekként – vajon ez az írás eredete? – mindig azt hittem, hogy egy máshol élő, másik élőlény mása vagyok. Hogy nem is élek igazán, hogy ez az élet az »írás«, egy másiknak a képzelgése. Ezt kell megfejteni, a létezésnek ezt a hiányát, vagy ezt a fiktív lényt.”

Talán ez a tárgy ennek a nem valódi levélnek – az igaziakat csak élőknek írjuk.

Még csak most teszem föl magamnak azt a végtelenül egyszerű

kérdést, ami soha nem jutott eszembe: miért nem kérdeztem őket rólad, semmikor, még felnőttként sem, és amikor anya lettem én is, akkor sem. Miért nem mondtam soha nekik, hogy tudom. A megkésett és intim vagy kollektív kérdezősködések mindig csak a kérdés lehetetlenségéhez vezetnek egy adott pillanatban. Az ötvenes években, egy kimondatlan szabály szerint, tilos volt kérdezni a szülőket, a felnőtteket általában, arról, amiről ők nem akartak, hogy tudjunk, de amit tudtunk. Tizedik évem nyári vasárnapján megkaptam az elbeszélést, és vele együtt a hallgatás törvényét. Ha ők nem akarták, hogy tudjak a létezéséről, nekem nem lehetett semmi kérdeznivalóm. Csak megerősíteni azt az óhajukat, hogy nem tudok rólad. Úgy tűnik, hogy megszegni a törvényt – de erre még csak nem is gondoltam – ugyanaz lett volna, mint trágárságokat mondani előttük, ha ugyan nem rosszabb, elindítva egyféle világösszeomlást és szokatlan büntetést, amit itt Kafkának, az apának fiához címzett mondatával hozok összefüggésbe, azt, amit a fia megemlít *Levél apámnak* című művében, és amit én azonnal kiírtam magamnak, mihelyt legelőször olvastam, húszévesen, egyetemi szobámban, *széttép-lek, mint a halat*.

Emlékszem, halálra rémültem tizenhat éves koromban Marie-Louise nagynénémnél, amikor ő a szokásos otthoni mámorában elfeledkezve hallgatási kötelezettségéről, azt mondta nekem, *ez a nővéred*, rád mutatva egy fényképen, amelyet én meg sem mertem nézni, sietve lapoztam a következőre, apám és anyám ott voltak a közelben, hallották ezeket a szavakat, és azonnal megtudták, hogy ismerem a titkukat.

Fenntartottuk a látszatot minden valószínűségen túl.

1967 júniusában az apám koporsóját a te sírod mellett kiasott árokba engedték le. Ő, az anyám és én, azt színleltük, hogy nem tudjuk ezt. Ezt követő nyáron, nála vakációztam, vittem az apám sírjára a kertből virágokat. Nem vittem a tiedre, mert semmit nem mondtak rólad. Még a helyet, ahol nyugszol, sem említették soha.

Észre kellett venniük – hogy mikor, milyen jelekből, nem tudom megmondani –, hogy tudok a létezéséről. Egyre inkább késő volt ahhoz, hogy megtörjék a csöndet, a titok túl régi volt. Túl bonyolulttá vált számukra, hogy felfedjék. Úgy rémlik, én is egész jól megvoltam így. A gyerekek jobban elfogadják a titkokat, mint ahogy azt az emberek gondolják, elfogadják, hogy vannak dolgok, amelyekről nem kell beszélni.

Úgy tűnik, hogy a csönd megbékített minket, őket és engem. Engem védett. Elkerültem az imádatnak azt a súlyát, ami bizonyos családok elhunyt gyermekeit övezte, ami felelőtlen kegyetlenség volt az élők számára, és ami felháborított, amikor tanúja voltam. C. unokatestvéremnek az anyja állandóan a háromévesen meghalt nővérét, Monique-ot dicsérte, aki szerinte *egy szépség* lett volna. Ők, mármint a szüleim, nem engedték meg maguknak azt a lehetőséget, hogy téged példaként tüntessenek fel, hogy nyíltan az arcomba mondják: *ő kedve-sebb volt, mint te*.

Én se szerettem volna, hogy beszéljenek rólad. Talán azt reméltem, azért nem beszélnek, mert végül elfelejtettek téged. De ez csak feltételezés maradt, hiszen emlékszem meg-

annyi mély és megmagyarázhatatlan zavarra, amikor, felnőttként, újból és újból el kellett fogadnom a nyilvánvaló igazságot: lerombolhatatlanul élsz bennük.

1983-ban, az orvosnak, aki előttem teszteli anyám egyre romló memóriáját, a hamis válaszok között csak egyetlenegy igazat mond: *két lányom van*. Nem emlékszik a saját születési évére, helyette a te halálodét adja meg: 1938.

1965-ben a férjem és én elme-gyünk Bordeaux-ból meglátogatni őket elsőszülött, hat hónapos fiunkkal, akit még nem ismernek. Amikor kiszállunk a kocsiból, az apám odafut, felindultan az örömtől, hogy láthatja a fiúunokáját, elkiáltja magát: *a kislány megérkezett!* Ezt a hibát – aminek ma fel tudom mérni minden hátterét, beleértve a szépségét is – jobban szerettem volna nem meghallani. Elbátortalanított és elszomorított. Talán meg is rémisztett. Nem akartam, hogy te az én gyermekemben támadj föl, hogy a testemen keresztül támadj föl.

(Vajon nem a feltámadásod egy formája, minden testi kapcsolattól és vértől mentes, amit most keresek, ezen a levélen keresztül?)

Magukat is védték ezzel a csönddel. Téged védtek. Megóvtak a kíváncsiskodó kérdéseimtől, amiket nem bírtak volna elviselni. Megőriztek téged a maguk számára, magukban, mint egy szent helyen, ahová nekem megtiltották a belépést. Te voltál az ő szentjük. Ez békítette ki őket egész biztosan minden veszekedésük, minden jelenetük ellenére. 1952-ben az apám lerángatta az anyámat a pincébe, meg akarta ölni. Közéjük álltam. Nem tudom, hogy miattam vagy miattad nem tette meg. Emlékszem, hogy rögtön ezután azt gondoltam,

az apám megbolondult, mikor a lánya meghalt, és azt kérdeztem sírva az anyámtól, „volt már ilyen máskor is?“, remélve, hogy igent mond. Nem válaszolt.

Nem teszek nekik szemrehányást semmiért. Egy halott gyerek szülei nem tudják, mit okoz a fájdalomuk az élőnek.

A sírba vitték magukkal, egyik a másik után, a bennük élő emléket rólad, mindazt, amit elveszítettek 1938 áprilisában. Az első lépéseidet, játékaidat, félelmeidet és gyermeki ellenállásaidat, az iskolakezdésedet, az egész kis életedet, amit rettenthetlenné tett a halál, és amit, ellenkezőleg, az unalomig ismételték az én esetemben. Az én elmesélt, anekdotákkal tele gyerekkorommal szemben ott van a tiéd, az üresség.

Soha nem róttam fel neked a legkisebb hibát, a legkisebb gyerekes csínyt, a tetteim közül egyiket sem, amelyek a „büntetést” is megérték nekem, akkor, amikor annyi éves voltam, mint te, azon a napon például, amikor álnokul levágtam egy tincset C. unokatestvérem hajából, miközben ő olvasott. Sőt számodra nem létezik a hibázás és büntetés. Egy igazi gyerek egyetlen vonása sincs benned. A szentek mintájára, neked nem volt gyerekkorod. Sohasem képzeltelek valóságosnak.

De miért nem kérdeztem meg, amikor még lehetett volna, a nagybácsikat és nagynéniket, akik ismertek téged? Denise, az unokatestvérem, aki négy vagy öt évvel idősebb volt nálad, aki veled együtt látható a fényképeken, és akit én nem ismertem az anyám és az ő anyja közti, még a há-

ború előtti családi veszekedés miatt, a múlt évben meghalt, anélkül hogy valaha is kerestem volna vele a találkozást. Tehát nem akartam többet tudni. Csak megőrizni téged olyanak, amilyenek kaptalak tízévesen. Halottnak és tisztának. Mítosznak.

Emlékszem egy képre rólad, amit sokáig láttam a szülők szobájában, a nem használt kandallón, két Szűz Mária-szobor mellett, az egyiket a lourdes-i útról hoztuk, a meggyógyulásom után, és a bevont sárga festéktől ragyogott éjszakánként, a másik régebbi, alabástromból van, különös búzakalással a karján. A tied egy retusált, művészi fénykép, beüvegezve, fémkeretben, fémtalpon. A fejed kitűnik a havas kékségből fekete hajadnak sima tincseivel, Louise Brooks-módra, sötét színű ajkad mintha festve lenne, bőrod fehér, az orcáidon kissé rózsaszínűnek látom.

Ezt az elveszett képet szerettem volna megjeleníteni itt, ezek között a sorok között. A te szent fényképedet, az én képzeletbeli fényképedet rólad. Nincs több kép a birtokomban. Már a gondolat, hogy bemutassak egyet közülük, megdermeszt, mint a szentségtörés.

Mielőtt elkezdtem írni ezt a levelet, a nyugalom volt rám jellemző veled kapcsolatban, de ez mára már szertefoszlott. Ahogy haladok az írással, egyre inkább az az érzésem, hogy tözeges vidéken járok, ahol nincs senki, mint az álmokban, át kell lépni, minden szó között, egy meghatározhatatlan anyaggal megtöltött teret. Az a benyomásom, hogy nincs nyelv a számodra, hogy nem tudok beszélni rólad, csak a tagadás, folytonosan csak a nem létező módján. Te kívül

vagy az érzelmek és érzések nyelvén. Te vagy az anti-nyelv.

Nem tudom leírni, milyen vagy. Nincs más emlékem rólad, csak az a tízéves kori elmosódott jelenet, egy jelenet, amelyben összemosódik a halott és a megmentett lány. Nincs semmim, hogy életre keltselek, csak mozdulatlan és hangtalan fényképek fagyos kifejezése, mivel a technika még nem volt elterjedt, amivel ezeket meg lehetett volna őrizni. Sőt voltak halottak, akik után még fotó sem maradt, te legalább a hang és mozgás nélküli halottak közé tartozol.

Csak az én létem lenyomatán keresztül létezel. Neked írni annyit jelent, mint körbeírni a hiányodat. Leírni a hiányodat, amit örökségül kaptam. Egy üres alak vagy, amit lehetetlen írással megtölteni.

Nem tudtam, vagy nem akartam – a kettő már összeolvad, amikor a múltamról van szó – behatolni a szülők bánatába. Rajtam kívüli volt, különleges. Engem kizárt.

Nem szerettem őt, az anyámat, ahogyan találgatott nyugtalan, kétségbeesett módján, nem szerettem énekelni a körmenetekben a dalt a Szűzhöz: *egy nap majd meglátom őt*, amelynek a refrénje *az égben az égben az égben*, a hangunk teljesen kisiklott a végén – nem szerettem, amikor hirtelen hallgatásba burkolózott, hogy örökké máshol jártak a gondolatai, és az örökös félelmét, ha egy kicsit is késtem az iskola, egy mozielőadás, egy kerékpártúra után, nehogy *történjen velem valami*, amire én gőgösen és rosszhiszeműen válaszoltam, *mit akarsz, hogy történjen velem*.

De a bánatukat sokáig hallottam, anélkül hogy azonosítani tudtam volna, ismertem, anélkül hogy felismerem volna a macska rekedt kesergé-

sében, amelyiktől elszakították a kölykeiket, hogy a vidéken szokásos módon élve eltemessék, és akiket elhatározásom szerint azonnal ki akartam ásni a földből, egy unokatestvéreimet is belejárva a kalandba, aki még emlékszik erre, ő szöktette meg a kölyköket, megkapván a maga részét apámtól, az első és az utolsó nyaklevest, amit nekem soha nem adott

Máté evangéliumában, Jeremiás próféta szavaiban *Rachel elsiratja gyerekeit a sivatagban, és nem akar vigasztalást keresni, hiszen ők nincsenek többé*

Du Périer *elveszett értelmében*, akinek Malherbe egy ostoba, nem helyénvaló *Vigasztalást* címez a lánya halálára, és meg kellett tanulni kívülről negyedikben

Chénier egyetlen verssorában, amit megjegyeztem: *Élt, Myrto, az ifjú tarentói.*

Nem a bánatukban éltem, a te hiányodban éltem.

Csak akkor, amikor kaptam egy levelet tizenhárom éve egy lillebonne-i szomszédától, Francistól, a te haláloed idején élt kislítól, tudtam először közeledni a fájaldmukhoz. Ezt írta: „Vallée-ban mindenki jól emlékszik az ön szüleire, az ön nővérére, a hatévesen diftériában elhunyt Ginette-re. Az unokatestvéreim (Yvette és Jacqueline H.) mondták nekem, hogy a vevők egy héten át nem mertek bemenni a fűszerboltba. Annyira szomorú volt látni szüleinek fájaldmát. Talán a szörnyű betegségtől is félték.” Mintha az eseményt átélő tanúk szavai kellett volna ahhoz, hogy engem is áthasson szenvedésük valósága.

Ha felvonultatom az érzelmek sorát, egyet sem találok köztük, amit érez-

tem volna irántad gyerekkoromban, és azután. Sem gyűlöletet, nincs tárgya, hiszen meghaltál, sem gyöngédséget, semmit, amit kivált egy emberi lény, közeli vagy távoli, egy másiktól. Érzések szürkesége. Legfeljebb tartózkodó semlegesség, ha megsejtetem kimondatlan jelenlétedet elrédésükben a „sír” kapcsán.

Vagy talán egy homályos félelem. Hogy bosszút állsz.

Nem emlékszem, hogy gondoltam volna rád. A tudásvágy nem szűnő újdonsága lekötötte kíváncsiságomat és büszkeségemet, a latin! az algebra! a szerelem és a szex körüli képzelgések teljesen lefoglaltak. Ugyan mit számíthatott egy, a háború előtt eltűnt, lény nélküli kislány képe egy fiatal lány jelenében, aki nem óhajtott emlékezni sem a gyermekre, aki régebben volt, és a jövőről álmodozott? Mindahhoz képest, ami boldogságként történik – az első menzesz, az első szerelem, az *Egy asszony életének*, *A romlás virágainak* olvasása –, és boldogtalanságként – 1952 vasárnapja –, vagy ahhoz képest, ami nem történik Yvetot-ban a nyári vakációk renyhe unalmában, de ami megtörténik majd – a tanítási napok jókedvű hideg reggeleinek, a szerelmes daloknak, a roueni vonatról szombatónként leszálló egyetemista lányok révedt tekintetének ígérete szerint –, a haláloed nemigen számíthatott sokat.

Te örökké hatéves maradtál, én pedig egyre inkább haladtam a világban, – ahogyan megtalálom húszévesen Eluard egyik versében a megfelelő meghatározást – az „erős vágyammal, hogy megmaradjak”. Veled pedig csak a halál történt.

Élni akartam. Félttem a betegségtől, a ráktól. Tizenhárom éves ko-

romban eltitkoltam egy vissza-visszatérő kis sántítást, úgy, hogy papírt tettem a cipőmbé a talpam alá, attól féltem, hogy gipszbe tesznek és a Berck-Plage-ba küldenek. Talán belőled merítettem erőt, a te halálobból, és egy túlélésből, amit csodának tulajdonítottam. Egy csomó energiát adtál nekem, egy lázas élni akarást, ugyanazt, amit a Saint-Hilaire du Touvet-i szanatórium egyetemistái érezhettek a hatvanas években, akiket megrendítettek az antibiotikumok feltalálása ellenére a tuberkulózisnak tulajdonított, ahhoz egészen közeli halálesetek, és én közülük az egyiket választom férjemül – vajon ez véletlen? –, aki a naplójának *Az agónia* címet adta.

Tudatában voltam az egyedüli gyermek, egy másik halála utáni gyermeki lét előnyeinek, aggályos, kényeztető gondoskodás tárgyaként. Apám eleinte azt akarta, hogy boldog legyek, az anyám azt, hogy *jóra való valaki* váljon belőlem, kettejük kívánsága a család és az iparos városnegyed körében egy kiváltságos, irigyelt léte tett lehetővé, egy olyan személyét, akit nem küldenek soha kenyérért, aki azt felelheti, hogy *„nem szolgálom ki”* a vendégeket, azzal az ürüggyel, hogy folytatni akarja a tanulmányait. Te a bánatuk lettél, én tudtam, hogy a reményük vagyok, a szövvényes, eseménydús életük, az első áldozástól az érettségig, a sikerük. A jövőjük voltam.

Néha számolgattam a korodat, hány éves lehetsz megközelítőleg – mert sokáig nem tudtam születésed pontos dátumát –, nyolc vagy tíz évvel voltál idősebb nálam. Végtelen lehetőség kínálkozott. Elképzeltetek nagylányként olyannak, mint azok, akik bejöttek a kis boltunkba, és en-

gem jelentéktelen gyerkőcnek néztek. Nem sajnáltam, hogy nincs egy hozzájuk hasonló nővérem, aki uralkodott volna fölöttem, korának, mellének, tudásának és jogainak felsőbbrendűségével. Veled semmit nem osztottam volna meg. Egy hűg ötlete, sőt egy csecsemőé, jobban tetszett, egy csecsemőé, aki olyan, mint egy élő baba.

De te és én arra voltunk szánva, hogy egyedüliek maradjunk. Szavaikkal is kinyilvánított akaratum, hogy csak egy gyereket szeretnének, *nem tudja az ember kettőért megtenni azt, amit egyért*, a te életedet vagy az enyémet foglalta magában, nem mindkettőnkét.

Csaknem harminc év és *A hely* megírása kellett nekem ahhoz, hogy közelítsem egymáshoz ezt a két tény, amelyek egymástól elkülönülten éltek eddig az elmében – a te halálodat és az anyagi szükségességet, hogy csak egy gyerek legyen –, és hogy az igazság napvilágra kerüljön: azért jöttem a világra, mert te meghaltál, és téged pótoltalak.

Nem tudom elkerülni a kérdést: ha nem vágytam volna arra, hogy a lehető legközelebbi valóságot megírjam abban a könyvben, *A helyben*, akkor is előjöttél volna-e a belső sötétségből, ahol tartottalak éveken át? Vajon az írással születél-e meg újra, ebből az elhalásból, minden könyvemben, abból, ami véletlenül vezet a kezem, mint itt, ahol az a benyomásom, hogy amint feltáruul egy függöny, számtalan sok tűnik fel egy vég nélküli folyosón?

Vagy nem pszichoanalitikus légáramlat vezetett-e feléd mindenképpen, a tudtomon kívül, alávetve engem annak az akaratnak, hogy felfedjem az írás legmélyebb zugát azért, hogy elűzzem a démont, ami, úgy

tűnik, mindig ott rejtőzik, és aminek az író csak a bábja lenne? És így nem kellene-e téged úgy szemlélnem, ebben a levélben, mint a pszichoanalízis egy teremtményét, mint aki annak dühös ellenségeskedéséből született válaszként arra, amit, visszatérve a primitivizmushoz, nem vettünk figyelembe soha a halottaknál?

A „te” egy csapda. Van benne valami fojtó, és tőlem feléd egy képzeletbeli intimitást feltételez panaszos mellékízeivel, közelít, hogy megróhasson. Cselesen arra törekszik, hogy lényem okának téged tegyen, egész létezésemet a te eltűnésedre csökkentse.

Mert nagy a kísértés, hogy tőled származtassak elgondolásom közül néhányat, amelyek a boldogság és a szenvedés közötti kérérlhetetlen mérlegelésen alapultak. Mint a félelmem, hogy minden örömteli pillanatot bánat, minden sikert büntetés követ. Vagy ugyanennek az ekvivalens elvnek az előfordulása bizonyítható számításaimban, amelyet gyakorlok az élet minden területén, kivéve a szexualitást, ifjúkorom óta: szenvedni, a boldogság vagy a siker elérése érdekében. Ez az elv vezetett valaha, amikor az érettségire egy divatjamúlt, régi rakott szoknyában mentem el, hogy sikeres legyek, amikor bátran elviseltem a fogászati kezeléssel járó kínokat abban a reményben, hogy visszatér az elszállt szerelem. Midőn pedig ebben az áldozatban, ami „jót hoz”, inkább szó van a keresztényi kötelességtől való elfordulásról, aminek célja, hogy felajánljuk a szenvedést a bűnösök üdvösségéért.

Vajon a keresztény vallásnak egy képzelgéseként élsz bennem? Az ostrom *valódi jelenléte*ként – amit a nyelvem hegyével szaggattam szét, mert

odaragadt a szájpaddásomhoz, az ünnepeles áldozásom napján, és azt hittem akkor, hogy ez halálos bűn, keserűségem egyre inkább súlyosabbá vált a rettegéstől, hogy bevalljam ezt a hibát az áldozáson, és így mentem hamis áldozásról hamis áldozásra, kárhazatom teljes tudatában.

Nem teszek itt mást, csak futok egy árny után.

Nem bennem, talán inkább kívülem kellene téged keresni, azokban a lányokban, amilyen én is akartam lenni, a felsőbb osztályok tanulóiban, hogy a nevüket is idézzem, Madelaine Tourmente, Françoise Renout, Janine Belleville, amikor kék blúzos kislány voltam a középsőben vagy a hatodikban, és szünetekben az iskola udvarán lestem ezeket a titokzatos istennőket, akiktől nem vártam egyetlen pillantást, még inkább egy szót sem. Éppen csak látni akartam őket.

Talán bizonyosabban a regények és filmek jeleneteiben, képekben, amelyek felkavartak, magam sem tudom, miért – soha nem felejtve el. Kétségkívül ott kell hogy keresselek téged, a képzeletnek ebben a mindenki más részére láthatatlan személyes repertoárjában, ahol megtalálni téged olyan fáradozás, amit senki nem végezhet el hencegve helyettünk. Már tudom, hogy te vagy a *Jane Eyre*-ben, az okos és vallásos Helen Burns bőrébe bújva, aki Jane idősebb barátnője, a gyászos Blockhurst panzióban. Helent felemészti a tuberkulózis, de Jane-t csodálatos módon elkerüli a gyerekeket tizedelő tífusz. Egy este a betegszobában talál rá Helenre. Az odahívja az ágyához.

„Azért jött, hogy elbúcsúzzon tőlem? Azt hiszem, éppen időben érkezett.

– Megy valahová, Helen? Megy haza?

– Igen, megyek a sírba, ahová vágyom utolsó menedékként.

– Nem, nem, Helen! De hová megy, Helen? Látja már? Tudja már?

– Hítem van, hiszem, hogy Istenhez megyek.

– Hol van az Isten? Mi az az Isten?”

Másnap reggel viszik el onnan Jane-t, aki elaludt átölelve a halott Helen testét.

Elöttem van egy fénykép, amelyet C. unokatestvérem küldött mintegy húsz évvel ezelőtt. Hárman vagytok a járdán, két utca szögletében. Az apám nagy, mosolygós, kettős gombolású, sötét öltönyben van, nagyon kicsípte magát, kezében kalap (én csak svájcisapkában láttam). Mellette egy elsőáldozó lány, az unokahúga, Denise, hosszú, fehér ruhában, akinek csak a főkötőhöz rögzített fátyol övezte arcát lehet látni, és a bokáját. Előtte egy kislány, akinek barna feje Denise melléig ér. Ez vagy te. Te is teljesen fehérben vagy, rövid ujjú ruhában, szandálban és bokaharisnyában. Füled aljáig leérő, szögletesre levágott hajad, középen választékkal, csomóba fogva a bal oldalon, sötét, különös tökéletességű ívet alkot nagyon magas, domború homlokod körül. Mosolytalanul, tartózkodóan nézel az objektívbe. Ajkad sötétén piroslik, meglepő részlet, amint a mozdulatod is: össze akarod érinteni két kezed szélesre tárt ujjainak végét. A két fehér ruha egymásra helyezése miatt úgy tűnik, mintha beleolvadnál az áldozó lányba, akinek a fátyla a válladra hull. A kis társaság mögött, a falon jól olvasható, nagy betűkkel egy plakát hirdeti: *Az élet drága – Szociális*

reformok az élelmezésben – Fizetett szabadság – 40 óra. Messzebb egy nagy, „Mediterrán” cégtáblájú épület, amely felé kivehetetlen árnyak haladnak. A társaság elegáns ruházata ellentmondásban van a hely tétova kopárságával, a félig-meddig ipari városnegyeddel. A fényképet Le Havreban készítették 1937-ben. Ötéves vagy. Egy évéd maradt az életből.

Nézem komoly arcodat, játékból széttárt ujjaidat, törekeny lábadat. A képen már nem vagy gyermekkoromat beárnyékoló árnyék, nem vagy szent. Egy kislány csupán, akit a diftéria vadul kiragadott az idő múlásából, kitépett egy olyan világ felszínéről, amely abban a percben, azon az ünnepnapon Le Havre közkedvelt negyedében egy széles, cementtel szegélyezett járda formájában létezett.

Végtelen életet nyertem a tieddel szemben, ez szinte eláraszt. Megszámlálhatatlan sok minden van mögöttem, a látott, hallott, megtanult és elfelejtett dolgok, ismerős nők és férfiak, utcák, esték és reggelek. Úgy érzem magam, mint a kiáradt folyó, a töméntelen rám zúduló képtől.

Nagyon messze, de tisztán jönnek az első képek, Lillebonne-ban:

a kávézó a biliárddal, párhuzamosan elhelyezett márványasztalok, vendégek kivehető árnyai, kivéve egy asztalnál ülő házaspárt, Flondrainékat, az asszonynak már csak két vagy három foga volt

a fűszerbolttól egy üvegajtóval elválasztott konyha, amely a kis udvarra nyílt

az étkező, a lépcsőfeljáró fölött egy asztal, amelyen fekete és narancs-sárga művirágokkal tele kupa van

a rövid szőrű és folyton reszkető Poupette kutya, aki elfogta a folyó felől jövő patkányokat

a Desganétais család fonodájának barnasága, és hatalmas, vassal övezett kandallóik

a malom és zöldes kereke

Beleírtam ezeket a képeket a könyveimbe. Oly furcsa a gondolat, hogy te is láttad ezeket. Még furcsább a tudat, hogy te és én együtt létezzünk az emberek emlékezetében, amint ezt bizonyítja Francis G. 1997-ben írt levelének részlete: „Yvette unokatestvérem mesélte, hogy jó időben kivitte az ön nővérét, Ginette-t, azon az úton sétáltatta, amelyik Trinité-du-Mont felé vezet. Jacqueline pedig emlékszik, hogy a karjaiba vette önt, amikor még egészen kicsi volt, és abban az időben két kicsi lába be volt gipszelve, és Duchesne asszony arra intett, hogy vigyázzak nagyon.”

Homályosan látom a lillebonne-i embereket, akik ismertek téged, akiknek a neve zsongott-bongott körülötted, Meurget, Bordeaux, Vincent, Eude, Tranchant, Leclerc abbé, és a malom tulajdonosai, a Bosch család, akiknek volt egy majmuk, egy társalkodó állatuk. Hallom az utca- és helyneveket, azokat, amelyeket te is hallottad, ahová nem tértem vissza 1945 óta, a Césarine és Goubert-Moulin utcákat, a Frenaye-t, a Becquet-t.

Emlékszem a nagyszülőkre, nagybácsikra és nagynénikre, fiú és lány unokatestvérekre, akik emlékeznek rád. Írtam róluk.

Mindketten ugyanannak a világnak a tudatában bukkantunk fel. Minden létező dolgot, a hőséget és a hideget, az éhséget és a szomjúságot, az étkezést, az időjárást ugyanazok a hangok, ugyanazok a mozdulatok hallatták velünk, és ugyanazon a nyelven, azon a francia nyelven, amelyről az

iskolában azt tanulom később, hogy nem a „jó”.

Ugyanazok a dalok ringattak minket álomba. Az apámé az *Amikor majd bajban leszel, térj vissza hozzám*, az anyámé *A cseresznyeérés ideje* és egy szomorú dallam, *A szerelem lebeg körös-körül a levegőben*, *A szerelem vigasztalja meg a szívet a szegényben*.

Ugyanaz a test szült minket. Valójában soha nem akartam ezt tudni.

Látom magamat a konyhában Lillebonne-ban, a bolt már zárva van. Odabújok hozzá a térdén ülve, ő éneklie az *Északi hídon*t, az apám vele szemben ül

egy szürke vasárnap Yvetot-ban sétálunk, fogják a kezemet, látom a talpuk nyomát a kavicsos úton, és az enyém, mellettük, egészen kicsike.

Ezekben a képekben soha nem képzeltelek téged a helyembe. Nem tudlak téged ott látni, ahol magamat látom velük.

Nem tudlak téged ott elhelyezni, ahol én voltam. A létezésemet a tieddel helyettesíteni. Van a halál, és van az élet. Te vagy én. Hogy létezzen, meg kellett téged tagadnom.

2003-ban újra megláttam a naplómban az elbeszélés jelenetét: „Nem vagyok *kedves*, mint ő, ki vagyok rekesztve. Vagyis nem szeretetben fogok létezni, hanem magányban és hűvös józanságban.”

Néhány éve áthaladtam Lillebonne-on, a Vallée városrészén. Láttam kívülről a Tannerie utcát, a boltot a kávézóval, ahol mindketten születtünk, s amely a hetvenes évektől kezdődően, amint megtudtam, különleges lakóház lett. Homlokzatát teljesen átformálták, ri-

kító, a szomszéd házak szürke színéhez nem illő fehérre vakolták – a bolt ajtaját ablakká változtatták –, a régi kereskedés minden jele eltűnt. Nem volt kedvem belülről megnézni. Persze tudom, hogy az akkori valóság nem őrződik meg magától, hogy állandóan változtatni, festeni, tapétázni kell újból, előre féltem, hogy az emlékezetemet megsebzí a felújítás, látva mások bútorait.

A múlt évben, még mielőtt elkezdtem volna írni ezt a levelet, elfogott a vágy, hogy ez alkalommal belépjek a házba, vágyam egyre inkább fokozódott annak arányában, hogy nehézségekbe ütközött megtalálni az új tulajdonosokat, aztán legyőzni jogos, egyben számomra elviselhetetlen tartózkodásukat, hogy nyissák meg előttem ajtajukat. Mintha egyféle feltárlásfélét vártam volna, aminek ugyan nem tudtam elképzelni semmi hasznát, esetleg az írásban, de ez másodrangú volt.

Pár levél- és e-mail-váltás után, a tulajdonosok, egy ötvenes éveiben járó házaspár, megengedték, hogy bemenjek a házba, a múlt áprilisban. Ez volt az első alkalom 1945 óta.

A földszinten a közfalakat kiverték, hogy csak egyetlen helyiség legyen. Csak a nagyon alacsony plafont ismerem fel – majdnem meg tudtam érinteni kinyújtott karral –, és a kis udvart a folyó mellett. A kis helyiségek, a mosókonyha és a nyulak helye eltűnt. Az emeleten egy válaszfalat emeltek, ami egy szűk folyosót eredményezett – nem is élhetett az emlékeimben – a két, utcára és a két, udvarra nyíló szoba között. Az első szoba jobbra a házaspár szobája volt, mint valaha régen a szülőké. Az ágyat hasonló módon, az ablakkal párhuzamosan helyezték el. Minden olyan volt, a részletekben is, mint az emlékezetemben. Persze

ha bekötött szemmel bevezettek volna ebbe a szobába és nem jelezik a rendeltetési helyét, nem tudtam volna megmondani, hol vagyok, de jelen esetben semmi kétségem nem volt ennek a szobának az identitása felől – amit a folyó felőli oldalon lévő ablak garantált, pontosan úgy, mint ahogyan mindig is láttam magam előtt – 1945 óta.

Néztem az ágyat, próbáltam oda-képzelné a szülők ágyát, látni mellette a kis rózsaszínű ágyacskát. Igazából nem volt határozott gondolatom, csupán: „ez az”. Csodálkozás és elégedettség érzése kavargott bennem homályosan, egyféle teljesség érzése, hogy itt vagyok, a világnak ezen a meghatározott helyén, ezek között a falak között, e mellett az ablak mellett, hogy ezzel a tekintettel szemlélhetem a szobát, ahol minden elkezdődött az egyik és a másik számára, egyiknek a másik után. Ahol minden lezajlott. Az életnek és a halálnak a szobáját, amely napfényben fürdött ezen a késő délutánon. A véletlen talányos rejtélyének helyét.

Itt hol az áprilisi fényben ragyogó szobát látom, érzem a hőséget, a mellettem álló tulajdonosok zavaró jelenlétét, hol abban a bizonytalan másokban vagyok, alkonyatkor, a gyermekágyam két oldala között elnyúló kis árnyékban. Az első, az élettelen, magától távolodik hosszabb vagy rövidebb időn belül, mindig így van ez a tapasztalataim szerint, hamar elfelejtem az ágytakaró színét, a bútorokat. A másik, az elpusztíthatatlan.

Pán Péter a nyitott ablakon át menekült, miután meglátta, hogy szülei a bölcsője fölé hajolnak. Egy na-

pon visszatér. Nyitva találja az ablakot. A bölcsőben egy másik gyerek van. Ismét elmenekül. Soha nem nő fel. Bizonyos változatokban, azokért a gyerekekért jön a házakba, akik meg fognak halni. Kétségkívül te nem ismerted ezt a történetet, én sem ismertem negyedikig, az angol tanulása előtt. Sohasem szerettem.

1945. november 7-én, három héttel az Yvetot-ba való visszatérésük után, sírhelyeket váltottak a temetőben, pontosan melletted. Az apám került oda elsőként, 1967-ben, az anyám tizenkilenc évvel később. Én nem Normandiában leszek eltemetve, nem melletted. Soha nem is akartam, nem is képzeltem ezt. Én vagyok a másik lány, aki messze menekült tőlük, máshová.

Néhány nap múlva megyek a sírokhoz, szokás szerint, mindenszentekre. Nem tudom, hogy ez alkalommal lesz-e valami mondanivalóm neked, megéri-e. Hogy szégyen lesz-e, vagy büszkeség ennek a levélnek a megírása, amelyre számomra is érthetetlen vágy miatt vállalkoztam. Talán vissza akartam fizetni egy képzelt adósságot azzal, hogy ezúttal én adtam életet neked, amit én a halállal kaptam. Vagy esetleg újra életre keltettek és eltemettek, hogy megszabaduljak tőled, az árnyéktól. Hogy elszökjek tőled.

Hogy küzdjek a halottak hosszú élete ellen.

Nyilván nem neked szántam ezt a levelet, és te nem is fogod olvasni. A többiek, az olvasók veszik majd kézbe, akik írás közben ugyanolyan láthatatlanok, mint te. Mégis, egy bennem bujkáló, varázslatos gondolat azt szeretné, hogy egy különös és hasonló módon eljusson hozzád, mint ahogyan valaha eljutott hozzám egy nyári napon, azon, amikor Pavese megölte magát torinói szobájában, a te létezésed híre egy elbeszélés során, amit szintén nem neked szántak.

Vizkeleti Erzsébet fordítása

Annie Ernaux, lánykori nevén Annie Duschesne, 1940. szeptember 1-jén született Lillebonne-ban, ahol ifjúkorát is töltötte. Felsőfokú tanulmányait több nagy városban, Rouenban, Bordeaux-ban, Grenoble-ban végezte. Bölcsésztanárként az irodalom és a filozófia iránt érdeklődött leginkább, és az írás lett a nagy szenvedélye. Általában életrajzi ihletésű műveket ír. Eddigi pályafutása alatt a következő díjakat nyerte el: Renaudot-díj (1984), Marguerite-Duras-díj (2008), François-Mauriac-díj (2008), a francia nyelv díja (2008).

Hajdu Erzsébet

...mese...

estig az arcokon fáradtság-virág nyílik
úgy hűt
mint a kő
amit reggelig a fagy simít
a takarón három kívánság
de kimondás közben
elakadt a levegőben
és a falon égett mosoly kergeti
az elfogyó érintések árnyát
a sarokban pókfonálon vonat kúszik
megdermed a varázspálca
így sohasem juthatunk az 'egyszervoltból'
az 'üveghegyen át'-ra
a nappal szerteszéledt kellékei meg
jóvétehetetlenül a semmibe lépnek

...béke...

az álomban kisimulnak a fények
nem is moccan a fej
az ajkak korsója csöndet kínál
a vállak íve békét
a szélfújta szomorúság
meg kint leng egy szárítókötélen

...Őszi vers...

valami álmos zsibbadásban
megkezdődött
az őszi istentisztelet
a fakult naparany lecsordogál
kiszáradt kórón szenved
a magányos ökörnál

keveset kérek
nem sokat
maradj
súgom
valahol szél nevet
egy sápadt levél riadva száll
fejem lehajtva ámulok
ahogyan színes suhanással
leplet dobna a fáradt fények
és búcsúzik a nyár

Ashi Ogawa

vonások

egy ölyv kering a tiszta ég alatt
felette délnek húz a „V” alak

a fény és hang úgy hull a kéken át
hogy megborzong egy ébredő virág

szirmok között cseppekben tündököl
száz napkorong száz mézszínű ököl

a perc suhan elszáll a pillanat
pár szóvonás mi mégis itt marad

Napízű

Feketerigó röpte a fenyők fölött.
Hirtelen mozdulattól megrezzenő ág.
Azt mondtad, az idén korábban érkezik.
A jázminbokor felismeri a tavaszt?

Valami madrigált szeretnél szirmokból.
Lágyan zengő, zanótiltatú lüktetést.
Lazán felfűzött, fűzőld pillanatokat,
na meg az első mondat legelső szavát.

Új irányokba tévedt tekintetedtől
sarjad az égbolt a kopár ágak között.
Egymás után bomlanak a zsenge felhők.

Aranyba öltözött zümmögés a világ.
Ujjbegyedből kicsorduló hajnalfények.
Érzed – nyelved hegyén – csupa-csupa napíz.

Szemben

a hegyek hallgatása. Ködbe rejtező formák
nehézkedése. Egyszer elmeséltem neked,
milyen a kövek magánya.

Szavak – felelted –, lakatlan szavak. Szemed
szorosra zártad. Akárcsak az öklödet. Akkor
először.

Minden hízélgés újabb kavics a szájban. A szívbe
már nem fér több.

Kifejezéstelen tekintettel bámulod a foltozott
édent. Kimondva-kimondatlanul folyékonyan
beszélsz. Melyik irányból közelítesz?

Árnyéksirályok egyensúlyoznak a parton.
Már tudom: a csönd valójában sós. Hullám-
verést követő ernyedés.

Szememben hegyek, köd,
fehér hallgatás – –

Albrecht Ferenc

Apokrif

A fehéregyházai iskolaépület 1877-ik évi elbontásakor nagy mennyiségű papíryanag és iskolaszer került a leégett Haller-kastély pincéjébe, ahol az anyagot elhelyezték. A kastély következő évi felújításakor az írott anyagot a frissen szolgálatba állt Odvas Deme-ter tanító átolvasta és rendszerezte. A tanító hagyatékából a helyi múzeum kiállítását rendezett 1908-ban. A kiállított anyag része volt az itt következő három, kézzel írott szöveg is, amelyek közül az első kettő írásképe nagymértékben hasonlít, így ezeket feltételezhetően azonos személy írta. Az első szövegen dátum nem szerepel, aláírása Márton András. A második szöveg hiányos, a lap körülbelül kétharmada hiányzik, szakadás miatt, a lap széle a szakadás mentén feslett, elszíneződött, valószínűleg nedvesség érthette. A lap jobb felső sarkában dátum olvasható: 1851. május 7. Aláírás nincs a lapon. A harmadik szövegen sem dátum, sem aláírás nem olvasható. A kéziratok jelenleg magántulajdonban vannak.

*

Dörögni kezdtek az ágyúk július 31-én, a születésem napján, lőtték egymást a magyarok meg a muszkák. Nem örültem neki, mert arra gondoltam, elmegyek megint a Haller-kastélyba, amit még az előző ősszel fosztottak ki. Már több alkalommal is belopóztam oda, amikor apám beküldött a faluba valami élelemért, és közben besötétedett. Volt ott bent egy festmény, amit megszagattak, és a gyújtogatásból is kapott, de még így

is jól kivehető volt rajta egy nőalak, akinek az arca így, félig elüszkösödve félelmetes volt akkor nekem.

Én a szőlőhegyről néztem a csatát. Nem szólt rám senki, mivel apámnak át kellett mennie Héjjasfalvára egy levéllel. A lengyel tábornok, aki a magyarokat vezette, az írta, de a saját emberei közül nem akart senkit nélkülözni, így apám vitte a levelet. Aggódtam érte, nehogy baja essen. Amióta anyám meghalt, folyton attól félttem, hogy apám követi.

Az a kastélybeli arc hasonlított az anyáméra.

Sokáig dörögtek a fegyverek, szállt a füst és a káromkodás. Aztán esteledett, és megindult a futás, mert a muszkák sokan voltak. Nem tudtam levenni a szemem az üldözőkről és a menekülőkről, pedig jobb lett volna nem látnom azt az egészet, ami ott volt. Az országúton is sokan menekültek Héjjasfalva felé, kocsin, lovon vagy gyalog. Én egyre közelebb merészkedtem, úgy gondolkodtam, hogy engem csak nem bántanak, ha meg mégis veszély fenyegetne, leugrom a töltésről az árokba, a gaz majd eltakar.

Sötétedett, amúgy is felhők takarták az eget, amikor nekem bal kéz felől, a kukoricában nagy zörgést, kavarodást hallottam, kiáltozást. Többen, többféle irányban menekültek a kukoricában, hallottam a tábla ropogását. Hozzám közel, a tábla szélén két muszka ulánus lovagolt neki egy magányos férfinak. A két muszkánál kard volt, az egyik valamelyest előrébb volt, mint a másik. Nekihuzako-

dott a karddal az embernek, aki már szemben állt vele, aztán két gyors durranást hallottam, feldőlt a ló, a muszka meg lehempergett róla, és elnyúlt a földön. A társa meghököltette a lovát, nehogy a másikon átgázoljon, fordult egyet, és ő is nekiugratott a fekete ruhásnak. Rávágott egyet, aztán még egyet akart, de erre a fekete ruhás elkapta a kabátjánál és lerántotta a földre, aztán ököllel csapott párat a muszka fején, hogy az sem mozdult többet. Végignézte a muszkákat, elvett tőlük ezt-azt, az egyiktől a kardját, és magára csatolta, a második muszka lovát megfogta és nyugtatgatta, közben az utat fürkészte. Aztán hogy nem jött már senki, besétált a kukoricába, de hogy mit végzett, azt nem láttam, mert arrafelé már sűrűn álltak a száraz, ahol meg ez történt, ott alig volt valami, valakik már megtaposták alaposan.

Jó darabig bent volt, az eső is szakadni kezdett, aztán látom ám, hogy kivezeti a lovat a kukoricából, akkor már egészen este volt, a távolban lehetett csak hallani kiáltozást, de erre mifelénk csendes volt minden. A fekete ruhás kicsit jött felfelé, aztán észrevett engem, pedig behúzódtam az árokba, éppen csak kikukucsáltam.

– Előjöhetsz. Nem bántalak – lépett oda hozzám. A szívem a torkomban dobogott.

– Tudsz magyarul? – kérdezte. – Sau român?

– Tudok magyarul – válaszoltam végre.

Levette a kalapját. Szőke volt a haja, kerek az arca, világos színű szakállat viselt. Fiatal férfi volt, lehetett olyan harminc év körül. Magas volt, erős.

– Hol van itt víz valahol? – kérdezte. – Megvágott az egyik átkozott.

– Nálunk van – mondtam. – Jöjjön utánam.

Elindultam fölfelé, a férfi meg jött velem a lóval. Gyertyát gyújtottam a házban, vizet töltöttem neki a nagy réztálunkba. Levetette a kabátját meg az ingét, kicsit véres volt az ing. Nem is volt igazi vágás rajta, csak egy nagy kék folt meg némi horzsolás. Azt mondta, megcsúszhatott a muszka kardja a kabáton, merthogy az jó erős vászonból készült, és valami rojtok is voltak rajta vállban. Engem az ablaknyíláshoz állított, hogy figyeljek, és ha látok valakit, rögtön szóljak. Nem láttam, nem hallottam én semmit.

A fekete ruhás megmosta magát, ivott némi vizet, aztán azt mondta:

– Gyere, segíts nekem. Segítesz nekem? Visszamegyünk az esetekhez.

Én nem bírtam soha a vér látványát, ezért húzódoztam. Észrevette, azt mondta:

– Elég a gyertyát hoznod. Mindig takard a tenyereddel, a falu irányából, minél közelebb a földhöz.

Visszamentünk a töltésre, onnan le a kukoricába. Ott a lovat egy vékony fához kötötte. A két muszka ugyanúgy feküdt, mint amikor legutóbb láttam őket.

Az első magyar halottat is hamar megtaláltuk, őszülő hajú, de még fiatal férfi volt. A fekete ruhás lecsukta a halott szemhéját, a karjait a mellére fektette. Én folyton figyeltem, hogy nem jön-e valaki a faluból. Még mindig esett, hamar átázott a ruhám.

Továbbmentünk, és jó darabig nem találtunk senkit. A fekete ruhás módszeresen átnézte a sorokat, egyszerre mindig egy sort, ahogyan a földet szántják. Néha hátranézett, hogy megvagyok-e.

Aztán előrefutott egy kicsit és leterdelt, én a hátától nem vettem észre, mit talált. Aztán láttam, hogy egy

idősebb férfit, olyan ötvenévesformát. Odaálltam melléjük a gyertyával. Lassan, de érthetően beszélt a földön fekvő férfi.

– Mit keresel te itt? – kérdezte vándoló és elcsodálkozó hangon. – Senki nem hívott ide téged. Úgy jelensz meg mindenhol, mint az ördög.

– Fejezze be, maga vén szakramentom. Nem fogjuk előlről kezdeni! – fortyant fel a fekete ruhás. – Hol sebesült meg?

– Semmi közöd neked ahhoz.

– Jó, majd ha meggyógyul, akkor még mocskolhat eleget. Hol a sebe?

– Ne erőltess magad azzal, te senkiházi. Majd a muszkák megtalálnak.

– A maga lánya küldött. Meggyógyult.

A fekete ruhás végignézte az öregebbet, aki egy ideig nem szólalt meg, hanem csak csendben sírni kezdett.

A fekete ruhás feltámasztotta a sebesültet, nekem meg szólt, hogy világítsak közelebből. Levette az öreg egyenruhájának a felső részét.

– Nem nagyon mély a sebe, de sok vért vesztett.

– Ne haragudjatok rám – mondta egyszer csak az öreg könnyezve. – Hogy találtál meg? Grozestiből jöttünk meg, én kértem magam át ide Bemhez.

A fekete ruhás most először elmosolyodott, olyan csibészesen.

– Tudja, hogy jó a szimatom. Senki nem haragszik magára. Ne beszéljen, ossza be az erejét. Szükségünk lesz még magára. Megfaraghatja majd az akácfa sípot meg a kis huszárt, amit emlegetett.

A fekete ruhás most hozzám fordult:

– Van itt valami út, amit a muszkák talán nem ismernek, dél felé? Segesvár meg Héjjasfalva felé biztosan tele van velük az út, arra nem mehetünk.

Eszembe jutott az apám, és majdnem én is elsírtam magam. De aztán meggyőztem magam, hogy nem esett baja, hiszen se egyenruha, se fegyver nincs nála, és ha levelet találnak is vele, azért talán még nem bántják. Van annyi esze is, hogy ha tele az út muszkával, eldobja a levelet előbb.

– Van egy alig járt ösvény. Bozotos, tüskés az út. És most sár is lesz.

– Várj meg itt a gyertyával. Hozom a lovat.

Elsietett, én meg maradtam az öreg mellett. Eszembe jutott, hogy talán szomjas. Megtaláltam nála a kulacsát, és inni adtam neki. Fáradtan rám mosolygott, és azt mondta:

– Jó gyerek vagy. Most egy darabig majd ne mutatkozz sokat, amíg el nem vonulnak. Mit lehet tudni.

A fekete ruhás visszajött a lóval. Fölvette az öreget a hátára, onnan meg rásegítette hassal a lóra.

– Boruljon csak rá a nyakára. A lényeg, hogy le ne essen.

Beigazította az öreg lábait a kengyelbe. Elindultunk kifelé. Aztán hirtelen látjuk, hogy az egyik muszka ulánus a döglött ló mellett térdel, és a jöttünkre fel akarja kapni a puskáját maga mellől, de lassú, és kiesik a kezéből a fegyver. A fekete ruhás mellette termett és végigvágott rajta a karddal. A muszka elhuppant balra.

Nem szólt egy szót sem senki.

Visszamentünk a töltésre, onnan felfelé, a mi házunk irányába, aztán tovább egy jó darabon. Sokáig kísértem őket, az öreg miatt néha megálltunk, amikor szólt, hogy fáj valamije. A fekete ruhás egyszer aztán azt mondta:

– Innen már magunk megyünk tovább. Menj most vissza a házba, hogyha kérdeznének, akkor ne tud elmondani, merre láttál minket. Köszönjük a segítségedet. Ezt tedd el,

aztán majd ha úgy adódik, veszel rajta valamit.

Egy bankót nyomott a kezembe, megveregette a vállam, aztán továbbvezette a lovat a sötétben. Kicsit szétúsztak a felhők, lehetett látni valamelyest. Az eső is elállt.

Amikor visszaértem a házba, boldogságot éreztem. Aztán eszembe jutott, hogy talán más menekülőt is láttam a kukoricában, mint az öregot és a halott honvédet, amikor a muszkák rájuk törtek. Vagy legalábbis mintha máshonnan is hallottam volna, hogy zörögnek a száraz, és egy lövés dőreje is rémlett, de ebben nem voltam biztos, annyi minden történt abban a kavarodásban. Gondoltam, kimegyek, és én is végignézem a kukoricát, de eszembe jutottak benne a halottak, és meggondoltam magam. Majd eltemetik őket a felnőttek.

*

Nagyon jól éreztem magam Csá váson. Szekérrel jöttek értem és apámért, és a faluból kifelé sokan integettek utánunk, jó utat kívántak. Tudták, hogy lakodalomba megyünk, mert elűjságoltam mindenkinek. Vásárhelyen kaptam apámtól sós perecet a piacon. Amikor megérkeztünk, nagyon megörült nekünk Pál és Zsuzsanna. Zsuzsannát még addig nem láttam, Pált az utóbbi időben kétszer is: egyszer, amikor megkeresett minket az ősszel, másodszer, amikor a lakodalomba hívott. Eddig még nem láttam nevetni, na itt aztán sokat nevetett. Zsuzsanna

csak módjával táncolt, mert kisgyermeket várt a nyárra, ahogy elmondta nekem, a másodikat. Az édesanya és az édesapja is ott voltak, Pálnak az édesanyja, az kétszer is megkínált csörögéfánkkal. Ott énekeltek:

Édesanyám is volt nékem, de már nincs,
Mer' elvitte a tavaszi nagy árvíz.
De sok éve amióta halászom
Könnyeimtől még a vizet se látom.

Ezt a dalt még nem hallottam, sírtam rajta egy keveset. Többet nem mentem vissza a kastélyba. Amikor a nagy égzengésnek vége lett, jöttek a zsandárok, és a kastélyt lepecsételték.

*

Ment haza Petőfi Sándor a csata után, egy fekete tyúkkal a hóna alatt, vitte haza az édesanyjának. Utolérte egy muszka az úton. Megálltak szemben egymással tíz lépésre. Azt mondta a muszka:

– Mondd meg, Petőfi Sándor, merre mentél volna, mielőtt agyonlőlek!

– Én haza, az édesanyámhoz. Most mondd meg nekem te is, merre mentél volna, mielőtt agyonlőlek!

– Én Oroszországba, aztán imádkozom majd Allahhoz, hogy téged megöltelek!

Lőttek, mindketten meghaltak. Most siratja őket az édesanyjuk, az egyik Magyarországon, a másik Oroszországban. A fekete tyúkot megtaláltam, hazavittem, anyám megfőzte vasárnap. A halottakat nem láttam, nekem is úgy mesélték el ezt.

Madácsy Tímea

A szomszéd seprűje elúszott

Ma nem mentem iskolába. Helyette világgá mentem. A szellemek világába. A szellemeknek még a mienknél is rosszabb életük van szerintem. Vagy nekik haláluk van? Nem tudom. Mi csak a nagyemberek árnyékát követjük vagy kerüljük, attól függ, mit parancsolnak ránk, míg a szellemeken a nagyok és mi is átgázolunk, testestül, árnyékostul. Nagyembereknek a felnőtteket hívjuk egymás közt az iskolában. Nem tudom, ki kezdte, de azóta emlegetjük őket így, amióta új osztályfőnököt kaptunk, aki kisembereknek hív minket. Ha az egész osztályhoz beszél, mindig azt mondja, *kisemberek*, ha csak egyvalakizhez, akkor azt mondja, *maga*. Nem tudom, mire gondol, nem tudom, van-e különbség, mert a végén mindig kiemeli: *ez mindenkinek szól*. Én nem szívesen gázolok át rajtuk, de mit csináljak? Nem a nagyembereken, a szellemeiken. Nem látom őket, azt sem tudom, mikor gázolom el őket, és mikor nem. Ha látnám, merre vannak, hol állnak, akkor biztos kikerülném őket, pont, mint a nagyembereket. Kíváncsiságból, mondjuk, átmennék egyen. Egy szellemen, nem egy nagyemberen. Ha nem félnék, átmennék. Nem tudom. Általában nem félek a szellemeiktől. A hernyóktól meg a férgektől félek. Az egyik unokatesóm az egerektől meg a pókoktól fél. Én nem is félek, rettegek. Nem az egerektől meg a pókoktól, a hernyóktól meg a férgektől. Na, azoktól. Rosszul vagyok tőlük, kívül, belül. A kígyóktól meg a gilisztától nem félek. Csak a hernyóktól, de mindtől, meg a férgektől, de mindtől. Kígyót még nem fogtam, csak láttam. Nem hiszem, hogy meg merném fogni. Nem tudom. Gilisztát már fogtam, amikor pecázni mentünk. Kitértam őket a ganéból. Úgy, ahogy a malacok csinálják az orrukkal. Abban még nincs karika, ők még túrnak, csak a nagyok nem, csak a nagy disznók nem. Azok már nem túrnak, nekik karikát nyomtak az orrukba. Úgy néznek ki, mint az a fiú az iskolában, aki egyik nap bejött. Akkor, amikor iskolába mentem, és nem világgá. Azt hiszem, egy kisebb testvérehez jött, mert egy kisebb fiúval beszélt a folyóson. Ez a kisebb fiú tőlem nagyobb. Úgy beszéltek, mintha testvérek lennének, vagy valamilyen rokonok. Szerintem végül is testvérek. Nem tudom. A kisebbik fiúnak, aki tőlem nagyobb, nem fekete az arca. Az ő arca még fehér. Ha majd neki is nő szőr az arcán, akkor biztos fekete lesz. A haja is fekete. A szeme is. Fekete arccal pont olyan lesz, mint az a fiú, aki bejött hozzám. A fekete arcú fiú combjára olyan szoroson feszült a nadrág, hogy lány is lehetett volna. De fiú volt. Az arca fekete volt a szőrtől. Nemcsak az orra alatt meg az állán, hanem egészen a szeme alatt is. Nagyon szőrös. A disznók is szőrösek, de az fehér. Láttam már tarka disznót, amin a fekete foltokon fekete szőr nőtt, a fehéréken meg fehér. De nekünk csak fehér szőrű disznónk van. Őket csak hétvégén meg vakációban látom, amikor mamáékhoz megyünk. Mindig csak fehéret. Nem is akarok tarkát, furcsák. Nem tudom. Ennek a fiúnak fekete volt az arca, mint a tarka disznók fekete foltja. Nagyon fekete. A fülében egy csomó karika lógott, és az orrában is egy. Pont, mint a disznóknak. Szerintem az ő orrában csak

dísznek volt a karika, nem azért, hogy ne túrjon. Csak a disznók orrában van azért. Azért, hogy ne túrjanak. Patentfogóval szorítják bele, jó erősen. Néha véreznek is, mikor karikázzák őket, de nem túlságosan. És utána nem túrnak többet, mert a karika miatt fáj az orruk a túrástól, meg néha vérzik is. Egyszer láttam, hogy csinálják a disznókarikát. Mindig férfiak csinálják. Egy vékony, de kemény drótszálból kisebb darabokat csípnék le, egyforma hosszúakat. Nem túl hosszúakat. Azután a levágott darabkák mindkét végét befelé hajlítják, hogy azok beleálljanak a disznók orrába. Mikor a két végét megcsinálták olyanra, amilyenre kell, a közepén is meggömbítik egy kicsit. És kész is a karika. Egy disznó orrába négy-öt karikát csípnék be. A nagy disznók karikával az orrukban nem túrnak giliszta után. Csak a malacok túrnak. Az ő orruk nem fáj. Nincs benne karika. Ők kitúrják és elcsócsálják a rózsaszín húsú halcsalít, én katulyába rakom, hogy kivigyem őket a tópartra csalinak. A halak jól harapnak a horogra felbelelt gilisztákra. A malacok is szeretik rágcsálni őket. Nem a halakat, a gilisztát. A halak nem rágcsálnak, ők horgostul nyelik be őket. A gilisztákat, nem a malacokat. Mikor kitépem a horgot a szájukból, vérzik a torkuk. A halak torka, nem a malacoké. Úgy vérzik, mint a disznók orra karikázáskor. Nem, annál is jobban. A fekete szőrös arcú fiú fülében jól nézett ki a sok karika. Azt még soha nem láttam, hogyan csinálják azokat a karikákat. Csak a disznókarikát láttam, hogyan csinálják. Ha olyan nagy leszek, lehet, nekem is lesz karikám. Ha olyan nagy, mint a fiú, nem mint a karikázott disznók. Csak a fülemben lesz, az orromban nem. Nem tudom. Elég, ha a disznóknak van.

Bárcsak ne félnék a hernyóktól meg a férgektől. Nagyon félek. A pókoktól meg az egerektől nem félek. A patkányoktól sem. Patkányt már simogattam is, amikor egyszer hazamentem az iskolából, akkor, amikor iskolába mentem és nem világgá, de nem ugyanakkor, amikor a szőrös arcú, karikás orrú fiút láttam az iskolában. Az máskor volt. A patkány a harmadik emeleten ült, a lépcsőházban, a virágtartóban, az aszparágusz alatt. Először nem is láttam, mi az. Csak azt láttam, hogy egy szőrös kis állat. Megsimogattam. Akkor bújt elő, akkor láttam, hogy patkány. Olyan igazi patkánynak látszott, de én házinak hittem. Úgy házinak, hogy valakié, hogy valakinél lakik, úgy, mint egy hörcsög. Azért hittem házinak, mint a hörcsögöt, mert engedte, hogy megsimogassam. Mondjuk nem látta, hogy megsimogattam, azt hihette, hogy az aszparágusz ága ért hozzá. Mama az aszparáguszt mindig aszparátusznak mondja. A kaktuszt meg kaptusznak. Én nem úgy mondom ezeket, ahogy ő. De a katulyát én is katulyának mondom. Nem skatulyának. Nem tudom pontosan, mi az a skatulya. A katulyát tudom. Lehet, hogy a skatulya olyan, mint a katulya, csak valamivel nagyobb. Azért hosszabb a neve is. Nem tudom. A patkány nem tudta, hogy mama aszparátusznak hívta az aszparáguszt. Engedte, hogy megsimogassam. Aztán kibújt, szimatolni kezdett. Megint meg akartam simogatni, de elkezdett visítani meg lemászni a korláton, én meg belerúgtam, és lerepült az elsőre. Kiterült a rövidebb fordulóban. Feküdt, de még mozgott. Rángatózott a lába. Mérgező lettem, amiért nem engedte, hogy megint megsimogassam. Ki akartam nyírni. A sarokban ott volt egy kopott seprű, a szomszéd seprűje. Megfogtam, és gyorsan leszaladtam a patkányig. Becéloztam, mint egy golflabdát, és lerepítettem a földszintre. Nagyot csattant a falnak, pont a postaládák felett, majd lehullott, és már nem mozgott. Nem mentem utána, de láttam, hogy a

feje körül vérzik. Nem sok vére lehet egy patkánynak. Nem tudom. De a színe, a patkányvér színe is olyan, mint a disznóvéré. A seprű nem lett véres. Visszavittem a harmadikra, a sarokba. Csak akkor fogtam meg megint, amikor világga mentem. Megnéztem, hogy biztos nem véres-e. Nem voltam az. Fogtam a szomszéd seprűjét, és magammal vittem világga. A szellemekhez.

Nem mondtam senkinek, hová megyek. Nem is lett volna kinek, a szüleim nagyon korán járnak dolgozni. Még sötétben elmennek mindig. A csörgőórát felhúzzák csörgőre, beteszik az ágyam mellé, hogy majd nekem is csörögjön. Így szoktuk. Úgyhogy nem szóltam nekik, mert nem voltak otthon. Ha otthon lettek volna, akkor sem szólok. Elindultam, mint rendesen, amikor iskolába mentem. A táskát megpakoltam, ahogy szoktam, füzetekkel, könyvekkel, tolltartóval, kihegyezett ceruzával, uzsonnával és kakóskávéval. Nagyon szeretem a kakóskávé. Anya kakóból szokta csinálni, mama pirított zabporból vagy pergelt cukorból. Én mind a háromból szeretem. Az egyik unokatesóm, az, amelyik fél az egerektől meg a pókoktól, kakaónak vagy kakaós tejnek hívja, és nem szereti. Ő máshol lakik, ott így hívják. A tejet sem szereti. Én azt is szeretem. De ma kakóskávévittem. Beletöltöttem egy hosszú nyakú üvegbe. Igazi üvegbe. Eredetileg pálinka volt benne. Utána meg paradicslé. Nem házi, bolti. A pálinka volt bolti. A paradicslé házi volt. Csalánkiütéses leszek tőle. A paradicslétől, nem a pálinkától. Az unokatesóm a paradicslét paradicsomlének hívja. Én nem szeretem. A paradicslét, nem az unokatesómat. A pálinkát sem szeretem. A kakóskávé igen. Azt vittem magammal. Meg szalámis kenyeret vajjal. A szalámit nem szeretem annyira, de most azt vittem. A kenyér héját sem szeretem, mert kemény és beleragad a fogamba. A dió is beleragad, de azt szeretem. A kenyér héját nem. Most azt is vittem. Arra gondoltam, a szellemek talán megeszik a szalámit meg a kenyér héját, azért vittem. Kakóskávé nem akartam adni nekik. Meg a szomszéd seprűjét, amivel a patkányt legolfoztam, azt is vittem. A seprű azért kellett, mert a filmekben láttam, hogy vannak rossz szellemek is. Azokat akartam leütni vele. Anyáék nem szeretik, amikor szellemes filmeket nézek. De azért néha megengedik, hogy nézzek ilyeneket. De nem mindig. Mostanában nem engedik. Mostanában nem nézünk tévét. Azóta, hogy mama meghalt. Nem az, amelyiknél a fehér disznók vannak, és aszparátusznak hívja az aszparáguszt, és kaptusznak a kaktuszt, és zabporból és pergelt cukorból csinálja a kakóskávé. Nem ő halt meg, hanem a másik, amelyik messzebb lakott. Azóta nem nézünk tévét, hogy ő meghalt. Talán két hete. Nem tudom.

Anya egyik nap nem jött haza a munkából, de apa igen, pedig mindig anya jön előbb. Apa már régen otthon volt, és már este is volt, de anya még mindig nem jött. Megkérdeztem, anya meddig dolgozik, és apa azt mondta, nem dolgozik. Megkérdeztem, akkor miért nem jön haza, és ő azt mondta, nem jön, elment a mamáékhoz. Megkérdeztem, mi miért nem megyünk, és apa azt mondta, mert neki dolgozni kell, nekem meg iskolába menni. Megkérdeztem, anya mikor jön haza, de azt mondta, nem jön, mi megyünk, amikor nekem nem kell iskolába menni, neki meg dolgozni. Azt mondta, hétvégén megyünk. Én nem akartam iskolába menni, anyához akartam menni. De apa azt mondta, nem lehet. Utána még kétszer vagy háromszor mentem iskolába, és akkor már hétvége volt szerintem, mert mentünk anyáért mamáékhoz. A másikhoz. Mikor elindultunk az autóval, énekelni akartam, ahogy mindig, mikor oda mentünk,

de apa azt mondta, ne énekeljek. Most nem illik. Nem tudom, mire gondolt. Sose tudom, mire gondol. De nem énekelhettem. Mikor odaértünk, nagyon sokan voltak. Senki sem énekelt. Sokan sírtak. Anya is sírt. Apa nem sírt, de nem énekelhettem. Az unokatesóm is ott volt, az, amelyik kakaónak hívja a kakóstejet, és nem szereti. Ő sem énekelt, ő is sírt egy kicsit. Nézte a nagyembereket, és úgy sírt, ahogy ők. Azt mondta, mama meghalt, azért sír, és azt mondta, most ne dúdoljak, mert nem illik. Nem illik se énekelni, se dúdolni. Bementem a szobába, oda, ahová mama mindig a baracksüteményeit rakta ki a bőröndökbe meg a táblákra. Isteni süteményei voltak, de én a barackot szerettem a legjobban. Olyan volt, mint egy igazi barack. A színe szép érett sárga, puha, krémes és édes, és hűvös, mint a barack húsa. És magja is volt. Kemény barna magja, amelyet ketté lehetett választani, és abban is volt krém. Ez volt a kedvencem. Nem a mag, hanem az egész sütemény. De a szobában most nem volt se sütemény, se bőrönd, amibe mama mindig rakta, csak mama volt ott. Olyan sárga volt, mint a barack, a sütemény-barack, és koporsóban feküdt. Odamentem és megfogtam a lábujját, a nagy lábujját. Tényleg halott volt, és akkor elkezdtem sírni, és már nem akartam énekelni, csak sírtam, és dúdolni se akartam, és bocsánatot kértem, amiért megszorítottam a lábujját, de mindig meg akartam fogni egy halottat, de nem akartam, hogy fájjon neki. Ezt elmondtam neki, hangosan, és sírtam, és akkor bejött pár nagyember, és akkor én kimentem máshová sírni. És utána mamát bezárták a koporsóba. Nem szegekkel és kalapácsokkal, ahogy ott szokták bezárni a koporsót, ahol a fehér disznóink vannak, karikákkal az orrukban. Csavarokkal zárták be. Utána kimentünk a temetőbe, és ott is sírt mindenki, és én is sírtam, pedig már nem akartam sírni, de még mindig sírtam, nem tudom, miért. És akkor mamát két kötéllel leengedték a gödörbe, és két férfi utánamászott, és én nem láttam jól, mit csinálnak, ezért közelebb mentem, és akkor láttam, hogy a koporsó nincs is a lábuk alatt, hanem a gödörben van, de egy oldalt vajt lyukban, amit deszkákkal srégen takartak el, nem egyenesen. Ott a másik mamáéknál, ahol a disznók is laknak, ezt sem így szokták. Ott is kötéllel engedik le a koporsót, de a deszkákat a koporsó fölé teszik, egyenes vonalakban, és arra dobják vissza a földet, amit kiástak. Mikor ezt elmeséltem ott, a másik mamáéknál, ahol a disznók vannak, mama azt mondta, hogy ahány ház, annyi szokás, és azt, hogy a szilágysági emberek sok mindent másképp csinálnak, mint az érmellékiek. Nem tudom, mire gondolt, és nem tudom, kik azok a szilágysági és érmelléki emberek, de azt láttam, hogy a koporsót kétféleképpen is le lehet zární, és hogy a gödröt lehet ásni így is, meg úgy is.

És amióta ezt láttam, azóta nem tévözünk, és nem nézhetek szellemes filmeket sem. Azóta már iskolában is voltam, és ott olvastuk a *Rendes feltámadást*, és én azóta nem tudom, mama hogy fog feltámadni és kimászni, mert oldalra tolták, és felette nagyon kemény a föld, és lehet, hogy el fog tévedni, és nem fog tudni feltámadni, amikor kell. Ezért mentem világgá, a szellemek világába, hogy megkeressem mamát, hogy elmondjam neki, merre kell feltámadnia, s hogy elmondjam, nem direkt szorítottam meg a lábujját, csak kíváncsiságból, s hogy ne haragudjon anyára, amiért utolsó napján elfelejtette neki bekapcsolni a magnót, és betenni a muzsikás kazettát, amit annyira szeretett. Én nem szeretem. A muzsikás kazettát nem, mamát igen. Anyának akkor jutott

eszébe, hogy elfelejtette, amikor hazajöttünk a temetésről, és nagyon bántotta, hogy kiment a fejéből. El kellett mondanom ezeket mamának.

Elindultam a táskával a hátamon, és kezemben a seprűvel. Ugyanarra mentem, amerre iskolába kell menni, csak az átjárónál nem mentem el balra, hanem egyenesen mentem, a kastély felé. Van egy kastély a városunkban, amelynek a pincéjében szellemek meg mindenféle lények laknak. Én még nem láttam őket, de sokan beszéltek, nagyemberek, hogy nem szabad bemenni, mert ott szellemek laknak, és kisemberek is mondták, hogy ott szellemek laknak, mert a nagyemberek azt mondták, hogy ott laknak. Hát odamentem, nem iskolába. A kastélyhoz mentem.

Nagyon nagy kastély, és szép is, van tornya kisebb is, nagyobb is, meg bástyája is, de csak egy. És múzeum is van benne, és könyvtár. Meg balett-terem, nagy tükörrel és korláttal, meg zongorával. A múzeumban már sokszor voltam, és a könyvtárban is. A múzeumban nagyon nagy termek vannak, és egy hatalmas lépcső, ami márványkőből van, és vannak benne kagyló- meg csiganyomok. A könyvtárhoz is lépcső vezet, csigalépcső, de nagyon szűk és meredek, és sötét. A balett-teremben is voltam, de nem olyan sokszor, mint a múzeumban meg a könyvtárban. Csak párszor voltam, de aztán ráestem a vállamra, amikor dzsúdóztunk, míg a tanárnőre vártunk, és nagyon megrándult a vállam, nagyon fájt, sírtam is, de otthon nem mondtam semmit, pedig napokig fájt, és néha még most is szokott, de most sem szólok. És azután nem mentem többet a balett-terembe, és dzsúdózni se. Dzsúdózni azért nem, mert egyszer nem jött az edző, és elmaradt az edzés, de én nem mentem haza, hanem sinkakózni mentem a jégre, és nem láttam, hogy sötét lett, és amikor láttam hazamentem, de a szüleim már kerestek akkor, és nagyon aggódtak és mérgek voltak, és apám felpofozott. Azután nem mentem többet dzsúdóra se. Ha tudná, hogy én ma nem iskolába mentem, hanem világgá, megint felpofozna. Elég sokszor fel szokott pofozni. Nem tudom, miért. Nem tudom, miért nem mondja el. Mielőtt pofozni kezd, mond valamit, de én nem értem, mit, mert nem úgy mondja, hogy értsem, és nem értem, miért nem úgy mondja, hogy értsem, mert ha érteném, akkor tudnám, mit kell csinálni, hogy ne kapjak több pofont. De nem értem, ezért gyakran felpofoz.

A kastély sincs messzebb, mint az iskola, becsengetésre odaértem. Ott nem csengettek, de az iskolában biztos végigszaladt a szolgálatos a folyosókon, a földszinten, meg az első és a második emeleten is. Amikor a szolgálatos rázta a csengőt, én a bokornál álltam, mert a kastély körül mindenhol bokor van, meg óriási lánc, ami még tőlem is alacsonyabb betonoszlopokra van akasztva. Én is alacsony vagyok, az osztályban mindenki magasabb tőlem, de a betonoszlopok, amikre a lánc van akasztva, kisebbek, mint én, a derekamig érnek. Még nem akartam a pincébe menni, túl sok nagyember jött-ment. Féltem, hogy meglátnak. Kerültem őket, csak úgy álldogáltam, lébecoltam a bokrok mellett. Figyeltem, kit ismerhetek, nem akartam ismerőssel találkozni. Nagyon kellett figyelnem, mert itt mindenki ismer mindenkit, mert ez egy kicsi város, hiába van benne egy nagy kastély, azért a város kicsi, és mindenki ismer mindenkit. Mikor nem láttam senkit, gyorsan bebújtam a bokorba. Oda már közel volt a pinceablak, ami igazából csak egy pincelyuk volt, mert ablak régóta nem volt benne. Volt egy nagy árok is a bokor alatt, az árok körbevette a kastélyt, és

azon az árkon túl, ott volt lent a kastély falában a pinceablak, amin be akartam menni a szellemekhez, hogy megkeressem mamát. A seprűt a bokor aljában, az árok partján fektettem le, az iskolatáskát levettem, de csak nehezen ment, mert mindig beleakadt a bokorba valahol. De aztán sikerült. És ott ültem, nem sokat mozogtam, hogy ne vegyen észre senki. A bokor jól eltakart, azt hiszem, nem láttak. Nem tudom, mennyit ültem, de sok idő telhetett el, mert megéheztem. Az iskolában is uzsonnaszünet lehetett. Olyankor a szolgálatos megint végigszalad a csengőt rázva. Én nem hallottam, de éhes voltam. Először a kakóskávét ittam meg, de csak a felét. Jó hideg volt, pont olyan, ahogyan szeretem. Utána elővettem a szendvicset, és örültem, hogy nem sztaniolba csomagoltam, hanem szalvétába, mert a sztaniol zörög, a szalvéta nem, és így senki sem hallhatta, hogy ott vagyok a bokorban. Kiszedtem a szalámit, bele a szalvétába, kettétörtem a kenyeret, és kiettem a közepét. Közben bámultam a pinceablak felé, és eldöntöttem, hogy uzsonna után bemegyek. Mikor végeztem, és indulni kellett volna a szellemekhez, éreztem, hogy még éhes vagyok. A templomok elkezdtek harangozni, és arra gondoltam, hogy dél van, és hogy még eszek egy kis szalámit a kenyér héjával, a szellemeknek elég lesz egy kevés is. Megittam a maradék kakóskávé felét is, de még mindig éhes voltam, és arra gondoltam, a szellemek nem is tudják, hogy én hoztam nekik uzsonnát, talán nem is éhesek, jobb, ha megeszem a maradékot is, ne száradjon meg, nehogy a szellemek megharagudjanak, hogy száradt uzsonnát hoztam nekik. Megettem mindent, a kávé is kiittam, és bámultam a pince felé. Nagyon sütött a nap, kezdett nagyon melegem lenni a bokorban, és néztem a pincét, hogy milyen sötét a szája, milyen feketén figyel, olyan fekete, mint annak a karikás orrú fiúnak az arca, akit az iskolában láttam, akitől nem féltem. Nem féltem a pincétől sem, csak a fiút már láttam, a pincét még nem. Összeszedtem magam, és elindultam lefelé, nagyember nem jött sehoh.

Bedugtam a fejem, elég világos volt bent ahhoz képest, hogy milyen feketének látszott a bokorból a pince szája. A falak fehérek voltak, és valami szén-szerű kavicsréteg borított mindent. Bedobtam a táskát a pinceablakon, hasra feküdtem, és a seprűvel a kezemben bekúsztam, ahogy a katonák kúsznak a szögesdrót alatt a filmekben meg a történelemkönyvekben. Nem kellett sokáig kúszni, mert odébb kiszélesedett minden, és lábra tudtam állni. Kiegyenesedni nem tudtam teljesen, a fejemet le kellett hajtanom. Amikor felálltam, még nem láttam szellemeket, csak nagyon sok szemetet, amit más emberek hagytak itt vagy dobáltak be kintről. Csak egyetlen irányba lehetett haladni, arra mentem én is. Amikor kezdett egyre sötétebb lenni a pincében, akkor eszembe jutott, hogy valamikor, nem tudom, mikor, de nem olyan régen, kiloptam anyám táskájából egy gyújtót, amit ki akartam próbálni, de már nem volt időm se kipróbálni, se visszarakni, mert anyám benyitott, ezért el kellett dugnom. Meg a szál cigit is, amit szintén kiloptam. Anyám azóta is keresheti a gyújtóját, vagy azt leheti, hogy elszórta, mert egyébként nem kérdezte senkitől, hol a gyújtó. Apám nem is tudja, hogy anyám cigizik, vagy úgy tesz, mintha nem tudná. Egyszer azt mondta anyámnak, hogy zugdohányos. Amit nem értettem. Anyám ugyanakkor mondta apámnak, hogy zugevő, mert képes eldugdosni különféle holmikat, amiket megvesz, és amiket dugiban zabál fel, egyedül. Amit azt hiszem, már értettem, de apám akkor azt mondta anyámnak, csak ne pattogjon az, akinek

az anyja zugivó, amit megint nem értettem. Ez különben nem volt olyan régen, nem sokkal azután volt, hogy hazajöttünk a temetésről, amióta én nem nézhetek szellemes filmeket, meg tévét se, ami az anyámék szobájában van.

Most megtaláltam a táskámban a gyújtót is, meg a szál cigit is. Kicsit megörbült, de nem tört el. A cigi, nem a gyújtó. Ez nagyon úri cigi, mert ezen van olyan szűrő, amilyen nincs azokon, amiket mama kap. Nem az, amelyik meghalt, hanem amelyiknél a fehér disznók laknak. Azokon nincs szűrő. A cigin, nem a disznókon. Mama azokat szűrő nélkül kapja, a dohányért, amit szedni kell, meg fűzni, néha nekem is, és amit bead itt a gyárban. Azokon nincs szűrő, de ezen, amit anyámtól loptam, ezen van, és ez finomabb, mint a mama szűrő nélkülije, amikből szintén loptam már párszor, de azok erősebbek, mint ez az anyámé, és azokból a dohány mindig a számba kerül, és ellágyul a papír a nyálamtól. Elszívtam a cigit, de csak félig, mert nagyon csípte a számat és a nyelvemet.

Megindultam a pince sötét része felé, az égő gyújtóval az egyik kezemben, és a feltartott seprűvel a másikban. Nem sokat láttam így sem, ezért elkezdtem hívni a szellemeket, hahóztam és szólítottam mamát, de csak a saját hangom válaszolt ugyanúgy. És akkor valaki a hátam mögött, az ablak felől, ahol bemásztam, elkezdett kiabálni. És én megijedtem, hogy egy rossz szellem az, és a tűz megégette az ujjamat, és kiesett a gyújtó a kezemből, és az a valaki még jobban kiabált, hogy azonnal másszak ki, mert valami bajom lehet. És akkor tudtam már, hogy nem szellem az, hanem egy nagyember, és a nagyemberektől jobban félek, mint a szellemektől, ezért még jobban szaladtam befelé, átbotlottam a seprűn, és a táska is nagyokat vert a hátamon, és zörgött benne az üveg. A táskában, nem a hátamban. Nem álltam meg, szaladtam tovább botladozva, nem tudom, merre. És akkor valamibe beleakadt a lila tréningnadrágom, és hallottam, hogy sercegve kiszakadt, és a térdem is fájt, ott, ahol a nadrág kiszakadt, és akkor volt, hogy beleestem valami árokba, és derékg merültem a vízbe. Akkor a seprű is kiesett a kezemből, és nem tudom, merre úszott el, vagy lehet, el is merült, de én gyorsan kimásztam az árokból, mielőtt valami óriási hal benyelt volna, mint a horogra felbelelt gilisztát. És akkor láttam valami fénycsíkot, és odamentem, és megnyomtam a fénycsíkot, és akkor egy kő kiesett előttem, és kijutottam a pincéből, bele az árokba, de egy másik részen, nem ott, ahol bemásztam. Mikor talpra álltam, csurgott belőlem a víz, és láttam, hogy a nadrágom jobb szára sallangos egy nagy hasadás körül, amin benéztem, és a térdemen egy nagy vérző horzsolás volt. És akkor már elegendő volt a szellemesdiből és világgá menésből, és elindultam haza. Deréktől lefelé hazáig csöpögött belőlem a víz, és a tornacipőm cuppogott minden egyes lépésnél, spriccelős víznyomokat hagyva a járdán, amit ha apám lát, biztosan felpofoz.

Még anyámék előtt hazaértem, gyorsan átöltöztem, a cipőmet kivettem az erkélyre, a napra száradni, és törtem az agyam, mivel fogom nekik megmagyarázni a szakadt nadrágot. És akkor azt találtam ki, hogy az osztály rossz gyerekére kenek mindent, aki nagyon sokszor nem jön iskolába, hanem a városban csavarog, s akit a tanárok mindig verekedésen kapnak, vagy azon, hogy a vécében cigizik. Az ő szülei nem tudnak meg semmit, azok nem tudnak semmiről, nem meséli el a dolgait otthon. Igen, azt fogom mondani, ő volt, és ez történt.

S mikor mindezt kitaláltam, elővettem egy kis csokit, elkezdtem rágni, és bekapcsoltam a tévét, de nem volt benne semmi szellemes, de azért néztem, és sajnáltam, hogy nem találkoztam mama szellemével, és sajnáltam a szomszéd seprűjét, ami elúszott. Törtem még egy kis csokit, és végül is örültem, hogy aznap nem mentem iskolába, és nem kellett a tanár szemébe néznom, amivel olyan fenyegetően tudott nézni, hogy az ember tetőtől talpig beleremeg, akár kicsi, akár nagy. Egyszer álltam a tekintetét, egyenesen a szemébe néztem én is, úgy, ahogy kell. De neki ez nem tetszett, és azt mondta, *maga állhatatos kisember*, és fejbe vágott egy kemény könyvvel. Nem tudom miért. Mindig azt mondják a nagyemberek: *nézz a szemembe, ha hozzád beszélek*. Én néztem, mégis fejbe vágott. Pedig a könyvek is ezt írják, hogy bele kell nézni, és én néztem, ahogy a *Monte Cristo grófjában* olvastam, de fejbe vágott. Igen, azt hiszem, abban volt, a *Monte Cristóban*. Biztos nem a *Zsuzsi babában*.

De ma nem kellett a szemébe néznom, nem fenyegetett a nézése, és végül is felelnem sem kellett. A fogalmazást azért megírtam, az megvan. Ott van a táskában. Az üveg is ott van, azt kiveszem, kimosom. Még jó lehet pálinkának vagy paradicslének. Házinak, nem boltinak. Kakóskávénak is jó lehet, ha legközelebb iskolába megyek, vagy világgá.

Pleszkán Écska

SZÖSZÖK

I
Hosszútávúszó
Vagy gömbakváriumban.
Ez már valami!

II
Holdak közt bolygunk,
Mag körül elektronunk,
Fraktálban élünk.

III
Csöndet beszélsz csak,
Aládszinkronizállak,
Éllyom a basszus.

Kovács Asztrik

Ha már úgyis itt vagy

Ritkán szoktál felmenni a padlásra, de mindig feljönnek ugyanazok a borzongató érzések, amik az első alkalommal benned ragadtak. Sötét, füledt padlás ez. Poros, kicsit talán dohos is. A sarkaiban, vagy valahol a sötétben egerek motoszknak, néha csattan egy-egy egérfogó. A kifeszített köteleken nesztelenül száradnak nagyanyád lepedői, értük jöttél most. Nagyanyád küldött fel, hogy összeszedd őket, ha már itt vagy. Kelletlenkedve, de feljöttél, kezdedben a kosár, és most szeded a lepedőket. Nem hajtogatod össze, hanem csak belegyűröd a kosárba.

Amikor már mindegyik benne van, leteszed a feljáró mellé, odasétálsz a főgerendához, és levágod a felakasztott gyerekkorod. Ha már úgyis itt vagyok... – gondolod –, meg amúgy is eleget lógott már.

Falak

A buszmegállóban vártál, nekivetted hátadat a falnak, és arra gondoltál, hogy hány ezer falnak vetted már neki a hátad, és valószínűleg még több mellett mentél el. És eszedbe jut a privát négy falad, amelyek között alszol, gondolkozol és létezel. Az a biztonság, amit magadnak béreلسz. Eszedbe jut, hogy ha ebben a szobában vagy, jobb esetben egyedül, akkor a többiek a logikád szerint kiszorulnak.

Eszedbe jut, hogy te is ki vagy szorítva abból a házból, amelynek nekivetted a hátad. És azon gondolkozol, hogy mi lehet odabent. Persze nem mennél be, mert most más dolgod van, fel kell szállnod a buszra, és el kell menned a postára vagy a bankba vagy a könyvtárba, vagy akárhova. De az, hogy ki vagy onnan szorítva, elkedvetlenít, talán egy kicsit fel is idegesít.

És akkor, hogy eltereld a figyelmed, elkezdesz híres falakról gondolkozni, olyanokról, mint a kínai nagy fal, a berlini fal meg Hadrianus fala. De nem jut eszedbe semmi különös, csak pár fényképes illusztráció az általános iskolás tankönyvekből. Itt értek utol ugyanis először ezek a híres falak. És kicsit úgy érzed, hogy a fal, amelynek nekivetted a hátad, sokkal fontosabb, sokkal súlyosabb, mint ezek az úgymond híres falak.

Ez a kurva szeparáció. Miért is zárnak ki téged? Mit rejtegetnek ott a túldalon, mert egészen tisztán látod már a dolgot, hogy egy falnak egyszerre csak az egyik felén lehetsz. Ezért fal a fal. És aztán elkezdesz kiskapukat keresni ez ellen, amik lehetnek tényleges kiskapuk vagy egyéb nyílászárók, és azt hiszed, hogy megoldottad a feladatot, de nem. Mielőtt megkönnyebbülnél, rájössz, hogy valami mindig takarásban lesz. Nem lehetsz egyszerre a fal mindkét oldalán.

Feltételezésed szerint, sokkal több fal van a világon, mint ember. Főleg ha a természetes falakat is beleszámoljuk, mint például a sövények és sziklafalak. Most azon gondolkozol, hogy ha minden létező falat a végtelenségig meghosz-

szabbitsánánk, és meghatároznánk, hogy melyik végtelen falnak melyik oldalán állsz, akkor az kidobna egyetlen, meghatározott pontot, és az nem lenne más, mint pontosan az, ahol állsz.

Megint azon agyalsz, hogy mi lehet ott. Mit rejtenek. Varázslatokat, szépséget, vagy épp amit keresel. Túlvilági élet, meg ilyesmik, amit csak akarsz. Elhiszed, hogy ezek vannak ott, és a fejedbe veszed, hogy kiszabadítod a falak másik oldaláról.

Végiggondolod, kiterveled, felépíted, hogy ezt hogyan teheted meg. Szervezel embereket, eleinte csak internetes hirdetésekéből, aztán tévé, rádió, minden faszság, magad mellé állítasz egy kibaszott nagy tömeget, aztán még nagyobb, még nagyobb. Felfegyverkeztek, bontógolyókat gyártatsz, világalomra törsz, és minden falat lerombolsz ezen a kurva Földön! Egy sem marad, elpusztítasz minden természetes, mesterséges, vagy történelmi falat.

Aztán rájössz, hogy nemcsak ilyenek vannak. A horizont is ellened van. Hatalmas erő és tőke ellenében kiegyenesítetted a Föld felszínét. De még mindig nem jó.

Az emberi tömegek is falak, ezeket élő falnak nevezed. Ők takarják el azt, amit keresel! Kivégzed őket, belegyalulod a porba mind a 7 milliárdot!

És ott állsz a tükörsima, lecsupasztított, kilapított sárgolyódon, pontosan ott, ahol a buszmegálló volt egykoron, és nézel, csak nézel, de nem látod azt, amit keresel. A hátad mögött van. Na most mit csinálsz?

Megváltoztál

A körúton sétáltam egy fáradt délutánon. A levegő narancssárga volt, a járdákra vetült fekete árnyékok azt beszéltek, hogy megváltoztál. Régen ki nem állhattam őket, ahogy nyújtózkodva hevernek a betonon, de aztán észrevétlenül megszerettem.

Azt mondták, a bőrod szürke, a szemeid jelzőlámpák, az ereid utcák, a hajad felhő, a mosolyod folyó, és hátadon a százéves repedések és golyónyomok.

Azt mondták, mindig itt éltél a városban. Beléd égett a térképe, a levegője, a valósága, a szavai, ahogy panaszkodik a villamos az éles kanyarokban, ahogy zajlik a folyó, és ahogyan az üres utcák téli estéken cipőkopogásról álmodnak. Imádtál itt mindent.

Azt mondták, miattam van. Hogy az élet műve, egy olyan életé, amelyik kedves öregasszonyként kivajazta veled a város tepsijét, hogy amikor készre sülök benne, ne tapadjak a falakhoz, ne ragadjak bele.

Én ezt nem hiszem. Itt nőttél fel, olyanná nőttél, amit a város megenged, ahogy a tészta kitölti a tepsit, a víz a poharat, nem vagy se több, se kevesebb ennél a városnál.

Pontosan annyi vagy, mint a házak, az utcák, a parkok, a terek, villamosokkal, buszokkal, aluljárókkal, rohanó emberekkel, pocsolókkal, repedésekkel, csikkekkal. Megbújnak benned a veszélyes utcák és a kedvenc helyeim, ahova szívesen megyek.

Hirtelen történt, senki nem számított rá, amikor a tavaszi eső előtti fülledtségben kinyitottad az ablakot, hangtalanul felrobbantál, és elárasztottad a várost, mint az özönvíz. Végigsöpörtél minden úton, minden házon, megsimítottad a fákat, meglengtetted a zászlókat és a hintákat.

Ahogy megyek az utcádban, ahol laktál, te csöpögsz a lámpaoszlopokról, és azokról a szürke falakról, amelyeknek támaszkodva vártalak. Úgy érzem, mintha eddig szeretett volna az utca, de valami érthetetlen dolog történt, és már nem tartozom többé ide. Lehet, hogy elkészültem. Kezdődhet a lakoma.

Amiken gondolkozol

Egymás mellett ültök a padon, a kidobó meg a kidobott. Nem is érted, hogyan változtak meg a dolgok ilyen hirtelen, de nem is várja el senki tőled. Az elmúláson gondolkozol, hogy jó eséllyel soha nem fogtok így ülni, egy padon. Ha néha véletlenül összefuttok, csak olyan bénán köszöntök egymásnak, talán beszélgetni is elkezdtek, de az is olyan esetlen lesz. Azon agyalsz, hogy ma – meg még talán pár napig – megint nem fogsz tudni aludni. Enni sem tudsz majd. Vágyini fogsz rá, de ha mégis sikerül lenyelned valamit, kihányod. És elköszöntök és megöleled, mert tudod, hogy hiányozni fog, és az jár a fejedben, hogy nem tudod, mit fogsz gondolni erről az egészeztől pár hét múlva.

És este van, a plafont nézed, leinnád magad, de egy barátod sem ér rá, majd csak holnap, és nagyjából három órát sikerül aludni, mérges vagy, amikor nem jön az álom, pedig még a szemed is behunyod, de semmi. És amikor mégis elalszol, akkor is hamar felébredsz, pedig sosem voltál egy nagy korán kelő, de most fent vagy már hétkor, és egész nap nem eszel, csak bámulod a tévét, meg gitározol, de inkább csak összevissza játszol rajta, halkán, mert vannak szomszédok.

Aztán pár nap múlva még mindig csak az jár a fejedben, hogy ő most biztos tök boldog, te pedig itt emésztődsz a valóság gyomrában, mert úgy érzed, hogy az lenyelt, és ha tükörbe nézel, még a fognyomokat is látni véled. Ő pedig biztos szép a tükörben, kisminkeli magát, hogy tetsszen más srácoknak, akikkel találkozgat, meg annak a nyálas buzinak, akivel még előtted összejártak, és verseket is írt neki, melyeket ő megmutatott neked, és olyan rosszak voltak, hogy felfordult tőlük a gyomrod. És mégis lefeküdt vele. Nem is fér a fejedbe. És arra gondolsz, hogy még ő is jobb nálad. Enned kéne. Lemész a boltba, az ujjbegyeid fájnak, és hámlik róluk a bőr, annyit nyúztad a gitárt.

Az utcán sétálsz és nézed az őszülő fákat meg a kibaszott színes leveleket, de ez csak a látszat. Valójában ott mozog a kidobó a fejedben, iszapként ül meg mindent. Mocsarassá teszi a gondolataidat, és olyan nehéz köztük mozogni.

De aztán rájössz, hogy nem is ő a gonosz, hogy a te fejedben bizony könnyű eltévedni, mert minden zajlik, márpedig egyszerre, és ő egyszerűen eltévedt. Bolyong, nem is látod, csak hallod, ahogy kopognak a léptei, ahogy keresi a kiutat. De hát te nem adtál neki fonalat, hogy kitaláljon. És türelmetlenül várod, hogy rátaláljon végre az a szörnyeteg, aki az ilyen eltévedt lányokat szokta felfalni ebben a labirintusban.

Poós Gergely

A cédrusfa

Cédrusfa vagyok, itt heverek félredobva egy kőfal tövében. Csontváry festi álmodat, ötezer éves álmodat, világmindenséget jelképező életfát, ősmotívumot, életet és megváltást. S valóban, én vagyok.

Régebben megálltak előttem az emberek, felnéztek rám, óriás voltam, a hegyeknél is magasabb, férfi és aszszony voltam, élet és halál, megváltás és ősrök megújulás.

Két hete vágtak ki, favágók, fejszével, ledöntöttek, összetörték, megkötözték, megfosztottak koronámtól, lombjaimtól. Aztán lefektettek. Fafaragó keze közé kerültem, ki kétfelé hasított, gyalult, faragott, ostorozott. Kettévágta törzsemet, a karcsúbb, vékonyabb felem a vastagabbikhoz erősítette, keresztbe. Mit jelképez ez – gondoltam –, mi leszek én, mivé válok, mi lesz most már a sorsom?

Néhány nap múlva egy ember hordozott, fel a Koponyák hegyére. Töviskorona volt a fején, vállára vett, vitt. Ütötték, ostorozták, ordítoztak velem. Rengeteg ember kísért minket, ők is kiáltottak. Háromszor is elesett a súlyom alatt, s végül megkértek egy másikat, vigyen helyette. Útközben találkozott egy Asszonnal. Az Asszony némán megérintette az arcát, majd engem is. Nézték egymást. Majd újra ordítózás hallatszott. Mikor odaértünk, két kereszt már állt, ekkor értettem meg, mihez kellek. Keresztre feszítik rajtam azt az embert.

Ledöntöttek a földre. A föld száraz volt és kemény. Kiáltozások hallatszóttak. A férfit megfosztották ruháitól. Rám fektették. Éreztem a testét, különös,

meleg volt, talán lázas. Katonák jöttek, szöveget hoztak, kalapácsot. És a szegek a csuklóján és bokáján keresztül belém fúródtak. Nagyon fáj, soha nem éreztem ilyet. Neki is fáj, felkiáltott, aztán elájult. Hozzám szegeztek, teste testemet érte. Néhány percig így feküdtünk a földön, aztán lassan felemeltek. Fölfelé s lefelé voltam, jobbra s balra nyújtózkodtam, átöleltem a világot.

Középre kerültem, jobbról is balról is mellettem egy-egy kereszt. Ekkor magához tért. Nagyon erőlködött, nehezen vette a levegőt, nehezen beszélt. „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” A tömegeből kiáltozásokat hallottam, a morajlás hol erősebb, hol halkabb volt. Az egyik katona levette sisakját, s láttam, odébb ment a többiektől.

Lassan teltek a percek. Ekkor a jobb oldali keresztfán lévő kérlelni kezdte: „emlékezzél meg rólam országodban”. Ő ránézett, s halkán, nagyon halkán – talán csak én és a keresztben függő halhattuk – mondta: „még ma velem leszel a paradicsomban”.

A többi néma volt, a percek, az emberek is némák lettek. Több óra telt el így, éreztem, haldoklik. Testéből elfogyott az élet. Utolsó erőfeszítésével egy nagyobb lélegzetet vett, „beteljesedett”, suttogta erőtlenül.

Ekkor elnémult, de ekkorra már egy voltam vele, átlényegülve, kifeszítve és megistenülve. Tovább hallottam őt, bár ajkaival szavakat már nem formált. Én vagyok az élet. Én vagyok az alfa és az ómega. E világ teremtője. Az én szeretetem élteti e világot, az én szeretetem élteti az embert, s én

az én szeretetemmel hívok magamhoz mindeneket. Az az én akaratom, hogy az ember szabadon és önnön tudatával döntsön énmeltem. Ez az én akaratom, s türelmem végtelen. Én vagyok a szeretet. Beteljesedett.

Mikor levették rólam, én egyedül és csupaszon voltam, ő holtan feküdt. Egyedül és csupaszon, a földön. Többen siratták, az az Asszony is. Aztán elvitték.

Cédrusfa vagyok, itt heverek félredobva egy kőfal tövében. Csontváry

festi álmomat, ötezer éves álmomat, világmindenséget jelképező életfát, ősmotívumot, életet és megváltást. Én vagyok, akihez Isten Fiát, a megváltót szegeztek. Örök, égbe nyúló, a mindenséget átölelő jelkép lehetek. Szimbólum. Isten világot akaró és megváltó szeretetének szimbóluma. A keresztt.

Nem tudom elmondani senkinek. Cédrusfa vagyok, itt heverek félredobva egy kőfal tövében. Ügyet sem vetnek rám az emberek.

Pásztor Anita Enikő

Isten szándéka

A nem beszélés is okozhat fájdalmat. A csend ordíthat, marhat. S ha az akaratérő üvölt is, mint a farkas, a város elnyeli azt. Szirénák, drogos zacskók, verekedés, kurvavonzolás, fogcsikorgatás, számlatépkedések. Az ember nevet, bambán néz a világra, mintha ő akarna valamit tőle, és nem fordítva.

Lesz valamivé, ha mássá nem, hamuvá, porrá, Isten szándékává.

A kocsiajtók kinyílnak, csinos nők beszállnak, anyák főznek, nagymamák kötnek, nagyapák virágcsokorra spórolnak. A Parlamentben lődörögnek. Kávéházakban írnak sorsfordító drámákat, barna sörrel, borral, pálinkával. Mindegyik jó a gulyás Európában. Mint az euró a monolocalban.

Az ember mintha megőrülni tűnne. Dolgozik, hogy pszichiáterre költse. Fáradtan közömbössé válik. A gyerek úgysem szopik. Ha baja van, elgondolkodik. Nem sír. Bedob egy happyt a mikróba, s megnézi a világvégét élő adásban.

Majd megbotránkozik azon, hogy semmi sem változik, ha ő nem változik.

Annyi szó, annyi csók, annyi ölelés, annyi vágy marad csendben, mély álomban. Talán nincs is annyi ember, mint amennyi bambaság ebben a világban. Üvegszemek, élni tanuló kellékek. Figyelemelterelő hadműveletek. Az ember elfelejti, kicsoda, elfelejti, mivé lesz. – Porrá? Hamuvá? Emlékké valaki lelkében? Milyen emlékké? Széppé, példamutatóvá? Gonosszá? – De kiszedi a kezét a farzsebéből, megdönti a képzeletbeli támaszát.

Legszívesebben leesne mellé, de épít egy valódit magának. Ölelésből, tervből. Csókból, reményből. Szeretetből, kitartásból.

Élni akarásból.

Szűtéek Gábor

22.

esik
szakad

pépassé mállik
a hajléktalanon
takarója a tegnapi újság

aluljáróban bukdácsol a neonfény
leszedált telefon mögé
piszkít a szegénység

odalent
más a juss
más a törvény
felülír mindent a Veszettség
és ott a legkevesebb
az ember az emberben

35.

Rendben van,
legyen, ahogy akarjátok:
kivégzésemhez
évig kúszó borostyánba öltözök
és a lepedékes falhoz állok.

Befogom a szám,
kössétek be szemem,
hátra kezeim,
a lélegzet ájuljon mellemen.

Csapatostul gyertek
és ne féljeteK,
engedem, hogy
lőjeteK, nyilazzateK,
betyárok fokosával agyonverjeteK,
böllérek bárdjával karajra bontsateK.

Lábaimnál fekete könnyek
hajtanak fejet.

Hiába győztetek,
velem csak konokságot nyertetek.
Rágalomra és együgyűsége
megvetésből biccentek.

Nem értem, nem fogadom,
zsigerig megtagadom,
hogy bölcsesség a gyáva hallgatás,
hogy a hangosabbé lehet csak az igaz,
hogy a kövérek kiváltsága a szegények verejtéke,
s hogy a meghunyászkodást tiszteletnek,
a távolságtartást büszkeségnek,
az arroganciát határozottságnak,
a pökhendiséget tekintélynek tartsam.

Mert
nem kétségbeesés a szeretet,
nem gyengeség a tolerancia,
nem önállótlanág a szolidaritás,
nem áldozata a szükségnek az erkölcs,
nem lelkifurdalásból ad az adomány,
nem öngazolás a jó tanács,
nem csak szolgálalkűeké a megbecsülés
és lélekteleneké a boldogság.

És nem szentségtörés
feleselni az igazságért.

Inkább számoltassatok el azért,
hogy van miért, van kinek,
amiért kell s amiért muszáj
engedelmeskedni,
esdekelni,
feleselni,

körmöst adni
és körmöst kapni...

38.

Távolról kell visszanézniem,
 hogy tisztán lássak.
 A lép sem vetkőzik,
 míg partján vágják a nádat.

Mocskos leszek és elveszett,
 hogy újra tiszta lehessenek,
 mint a kipucolkodott utcagyerek.

Úgy tekerem magamra
 a megigazult életet,
 ahogy akasztás után
 hóhér karjára a gyilkos kötelet.

Nem ismer félelmet,
 nem alkuszik és nem enged,
 kinek szívét ólomkatonák
 forgácsaiból edzette istene.

46.

Pohár fenekén
 visszhangzik az önámítás:
 gond és teher istene,
 az esélytelenek istene,
 meghajlott lelkük szemétdombján
 guberálók istene.

Edzetlen gerincet könnyen töri
 a súlytalan tollpihe.

Küzdelmes sivatagban
 tojást keltetni a lángoló kövön,
 rendületlen homokviharban
 a kettétört sorsot öntözöm,
 nevelgetem,
 becézgetem,
 hogy a durvaságtól messze,
 magasra, elérhetetlenre nőjön:
 lángoszlophoz kötözöm.

Mit akarsz?

Hány akarat fér bele egy kötetbe? Hány akarat fér bele egy életbe? Hány akarat képes két akaratot képezni? Áfra János új kötete az idei könyvhétre jelent meg *Két akarat* címmel, hat ciklussal, sok akarattal és egy étellel. A kötet címe alapján két irányra készül fel az olvasó, esetleg jó és rossz harcára, vagy két

Áfra János, *Két akarat*, Kalligram, Budapest, 2015

ember kommunikációjára. Ehhez képest rengeteg akarat ölt testet, amelyeket mégis lehet kettőként értelmezni. Minden versnél két külön akarat figyelhető meg, a lírai én akarata, és egy annak ellentmondó akarat. Így tud kettővé tömörülni a sok. Mert a lényeg nem a külön akaratok ismertetése, hanem annak bemutatása, hogy minden minimum kettő, és ebbe a kettőbe minden belesűríthető. A *Két akarat* központi témája a szerelem különböző stációkban, ez fűzi össze a verseket. Ezek a stációk a gyerekkor, ifjúkor, felnőttkor, öregkor; mindegyik különböző, és mégis hasonló akaratoknak ad hangot.

A *Gyermek és póráz* ciklusból a gyermek akaratát, vágyait olvashatjuk ki, melyek a szülők elvesztéséről, a kivülállóságról, az eltávolodásról szólnak. A következő ciklus, *A keresés rítusa* az ifjúvá nőtt lírai én szerelmi bolyongásait mutatja be. A reménytelen szerelmes ifjún keresztül a vágy, a romantika iránti akaratot ismeri meg az olvasó. A társra találást követően

már a félelem is helyet kap a ciklusban, mely a dacos összetartozás, örökkévalóság akaratával áll kapcsolatban: „ha elhagysz, olyan leszek, akár egy évszak, / minden évben visszatérek, eltüntetni a másnak főzött ebédet” (33.). A következő, *Kétfajta szeretet* című ciklus talán az, amelyik a leginkább kapcsolódik a

címbeéli két akarathoz. Itt valóban két vágy szólal meg, az egy pár két külön akarata, aminek következménye, hogy a lírai én ott ragad egy pontban, mivel az akaratot nem ő irányítja, ő is alá van vetve hatalmának. A legerőteljesebben *Az üresség ígérete* ciklusban szólal meg a magány, amely az individuum tárgyiasításához vezet. A lírai én bábuvá válik, egy mindenbe belenyugvó bábuvá. Az akarat itt már nem lázad, elfogad mindent, csupán egyetlen vágy fogalmazódik meg: ne az individuumot sértsék, hanem azt a bábút, tárgyat, amivé vált, amivé tették. A következőkben a tulajdonlás is előtérbe kerül, amelynek akaratából megszületik a féltékenység. Ugyanitt ismét a szerelem és az elszakadás jelenik meg. Az *Aki végez* kötetzáró ciklus a gyászmunkáé, az emlékezés helyszínéé. Megjelenik a vég, a hiány akarata is, hogy végül a kötetzáró versben a lírai én számot vessen társatlanságával, életével, akaratával.

Rengeteg akarat egy életben, egy kötetben, mégis ugyanazok, csupán a

hangszín, a megközelítési mód más. A család akarása, szerelem akarása, társ akarása, majd a megvilágosodás, hogy mindez valójában nincs is: „De csak egy, aki több, aki bárki lehetne, mert sokakból áll, / hisz a fejemben raktam össze. Bárki, aki még senki sem, / senki, aki ott lakozhat bárkiben, talán felé törekszem.” (97.).

A *Két akarat* versei közül tizenegy képzőművészeti inspirációból született, amit a szerző csupán a kötet végén jelöl meg, azaz első olvasásra nem lehet ezekről tudni. Ezek a társ-művészetek ihlette versek végigvonnak a teljes kötetben. A műfaji sokszínűség mellett ezek is tarkítják, és részben le is lassítják az olvasást. Hiába nincs megjelölve az ihlet forrása a

vers olvasásakor, felismerhető, hogy valaminek a leírásai, előhívva így az olvasó érzelemlépe mellett képzelőerejét is, ezáltal részben megakasztva az olvasást, mégis tökéletesen belesimulva a ciklusokba. Ezek a versek olyan leírást adnak az őket ihlető festményről, fotóról, illusztrációról, hogy a legtöbb esetben akár rekonstruálni is lehetne azokat. Például a *Súlytalanság* című verset olvasva, egy fordított ház jut eszembe, fej nélküli alakokkal: „A parkettázott plafont / szürkésen barnára csiszolták, / beépítve az élet alaki nyomait, / hogy továbbtörjenek az időtől / szétrepedt falak a lelógó fekete / végtagok terhe alatt.” (67.).

Brok Bernadett

A titkokat (ne) lesd meg

Turi Tímea, *A dolgok, amikről nem beszélünk*, Magvető, Budapest, 2014

Turi Tímea ebben a kötetében – éppúgy, mint az előző, *Jönnek az összes férfiak* címűben – csak nagyon pontos meglátásokat és csak nagyon pontosan tárgyalt. A cím a borítón a következőképpen jelenik meg:

A
dolgok,
amikről
nem
beszélünk

Sejthető, hogy nem a címlap esztétikája miatt vágta félbe a költő a beszélünk szót. Mintha a „beszél” rész tetszőlegesen folytatódhatna. Beszéd? Beszélés? Vagy a beszél ige egész ragozási sora következhetne itt? Alighanem. Ezzel már a kötet borítója kitágítja az értelmezési lehetőségeket, és jókora feladatot bíz a befogadóra. A cím sokat ígér: hogyan lehet valamiről beszélni, beszélnem, beszélünk és így tovább, ha egyszer nem beszélünk róla? Turi Tímea magasra teszi a léceket és ingoványos talajon fut neki, de bátran kijelenthetjük: sikerült az ugrás, mondatai ezúttal is sokáig visszhangzanak az olvasó fejében.

A cím elolvasása után rögtön többféle elvárást is megfogalmazhatunk a kötettel szemben: azt várhatjuk, hogy eltitkolt, elhallgatott témákról lesz benne szó, amikről kellemetlen beszélni; vagy éppen olyanokról, amelyek a hétköznapokban említésre sem lennének méltóak. Kivéve persze, ha a líra mint olyan említést tesz róluk. Milyen titkok is ezek? Valószínűleg a mi titkaink, melyekről mi, kollektíve nem beszélünk. Sőt: voltaképpen nem feltétlenül ugyanarról nem beszélünk, de mindenki számára van valami, amiről nem beszél. Hogyan lehetséges emberi nyelven megfogalmazni ezeket a titkokat? Kézenfekvő válasz lenne, hogy hallgatással. A kötetben így a tartalom tökéletes összhangban van a nyelvi formával, hiszen kollektív tapasztalatokról szól, amelyek mégis sok vakfolttal rendelkeznek. Így amellet, hogy a réseket az olvasó saját gondolataival töltheti meg, a leírt (kimondott) dolgok nagyon is pontos útmutatást adnak a hézagok helyén álló kérdőjelek behelyettesíthetőségét illetően.

Hiszen vakfoltokkal találkozunk a férfi- és női jelleg megértésére tett kísérletekben; férfi és nő kapcsolatában pedig még inkább. Teljesen homályos a figyelem, az emlékezés, az emlékek torzulása és kérdéses önazonossága: „ő majd hamarabb érkezik haza, / pontatlan emlékekkel, a levél lesz pontos” (*Másik vakság*). Vagy az életnek a halál aktusa felőli vizsgálata, mint ahogy az idő megfoghatatlanságán való töprengés: „Innen már átüt az utolsó naptárlap a többin” (*Játszóteri anyák*). A kötet központi témái ezek, amelyek tárgyalásakor az emberi élet egészen profán dolgait, akár használati tárgyakat vagy mindennapos jelenségeket állít a magasztossal szembe, illetve mellé, mely ettől válik életszerűvé, átélhetővé, egyszersmind mindenki számára ismerőssé. Illetve: talán nem is mindenki számára – de bizonyosan minden nő számára.

„A próbafülke fényében
erősebben látszanak a szőrszálak
a szám fölött, mint otthon
[...]
ilyenkor bármennyit el tudnék
költetni.”

(*Kahlo csipesze*)

Turi Tímea visszafogott, mégis zavarba ejtő stílusban szól a hagyományos női szerepről. A kérlelhetetlen őszinteségnek ezt az ostromát feltehetően egy női magazin se bírná el, de a férfi kollégái által több ezer éve építgetett ideális nőalak bástyája sem:

„Legyen az arcom egy szemrehányás.
Ronda. És szeressék a férfiak.
És szégyelljék magukat azért, mert tetszik.”

(*Egy kitörött székláb*)

Talán éppen eljött ennek az ideje. Talán a tabukról, éppen, mert tabuk, csak a legőszintebben érdemes beszélni. Illetve, tekintettel arra, milyen divatos kifejezés a tabu, figyelemre méltó döntögetése ma már csakis teljesen újszerű

megoldásokkal lehetséges. Az eddig őszintének véltnél még őszintébb megoldásokkal, jelen esetben a puritán profánba fordításával.

Az *anyám szüzessége* verscím és a női prudéria szépelgésének provokációja közé egészen nyugodtan kitehető az egyenlőségjel. De a cím hagyján:

„Hazudtat az anyjával magának vétlen, védtelen
mozdulatot. Pedig az anyja épp kilenc hónapra
született egy fotó nélkül maradt esküvő után,
ő pedig [...]”
Kilenc hónappal a »Ki tud többet a Szovjetunióról?«
elmaradt döntője után.”

A kötet nemcsak leélt életekről, hanem a döntések következményeképpen le nem élt életekről is beszél, emiatt végigkíséri egy párhuzamos dimenzió. Ugyanaz az árnyék, amely az elmulasztott lehetőségein rágódó embert követi: „Száz életük is lehetne, / de az ő életük épp ez, / és csodaszép, hogy a száz más / átüt ezen az egyen” (*Férfiak ülnek a kertben*). Az egyszerű, de nem magától értetődő, néhol elcsukló, mégis pontosan megfogalmazott gondolatok mindeközben ellentmondások (vagy ellentmondásosnak vélt jelenségek) egész sorát képesek egységgé gyúrni. Mintha Turi Tímea mindezzel azt üzenné: az egész valóban több a részek összességénél.

A kötet másik jellegzetessége, hogy a legevideensebb és legtriviálisabb sztereotípiáinkra kérdez rá, újragondoltatja az olvasóval sokat használt szavaink jelentését: „már nélkületek is tudok / egyedül lenni” (*Ezni el*). A „jól ismert” jelenségeket viszont nemcsak megkérdőjelezi, hanem pellengérré is állítja. Akikről ír, boldog és boldogtalan „könyvelők”, a „klasszicizált középszer”, „hivatalnoktársak”, a férfiak („Egy fél életen át büszke lenni arra, hogy nem dugta meg!” [*A férfiak apró kis titkai*]) és a nők („A játszótéri anyák. Mind regényt akarnak írni, / de csak a bevásárlócéduláig jutnak” [*Játszótéri anyák*]). Szó sincs itt viszont gógról, mivel a lírai én önmaga felé legalább ilyen mértékű iróniával fordul – lásd például az idézett próbafülke-jelenetet. A szóban forgó vers címe: *Kahlo csipesze*, amellyel a szerző Frida Kahlo mexikói festőnőre és köztudottan erős arcszörzetére utal. A címek összességében külön tanulmányt érnének meg igen erős asszociációs felhívásuk és a versekkel való kölcsönhatásuk miatt. Hogy csak egy másik példát említsünk: a *Konkáv piknik* különösen eltalált cím, főként a vers legerősebb sorának tekintetében: „Nincsen szó arra, ami nem elhallgatás.”

A kötetben sokszor visszatérő fordulat a pont meghatározása; olyan ponté, amely egyrészt érkezést, másrészt elindulást jelent; ahonnan valami egészen más kezdődik, mint ami addig volt, legyen szó egy életről vagy életek kölcsönhatásáról, azaz emberi kapcsolatokról, társadalmi jelenségekről – mint az emigráció, a társas magány vagy a generációs különbségek. Hogy a lírai én egyfajta számadás atmoszférájában meditál, az a megszámlálás, megnevezés, visszatekintés, emlékezés és változás toposzainak sűrű felbukkanásából válik egyértelművé. Ahogy ezen a folyamaton végigkísérjük a szerzőt, megértjük, miért annak látja csak értelmét, hogy azokról a dolgokról beszéljen, amikről nem beszélünk.

„pedig itt állnak, már a kapuban várnak
a dolgok, amikről nem beszélünk,
és a dolgok, amikre nem is gondolunk.”
(*A dolgok, amikről nem beszélünk*)

És ha gondolunk is: a kötet elolvasása után bizonyosan máshogy, mint eddig.

Gangel Noémi

Az életnél semmi sem izgalmasabb

Szálínger Balázs, *Fehérlófia*,
Orpheusz, Budapest, 2015

Bábos világmindenség – olvashatjuk az alcímben, s valóban, nem túlzás azt állítani, hogy Szálínger Balázs gyerekdrámája mindent magában foglal, ami egy élet indulásához elengedhetetlen. Kompakt útravaló barátságról, szerelemről, önkeresésről, mintegy beavatás – hangsúlyozottan nem csak gyerekeknek.

Szálínger ügyes kézzel nyúl egy olyan történethez, mely ősidők óta a magyar nép hagyományában él, melyet mindannyian ismerünk, de talán gyermekkorunkban hallottunk utoljára. A korábbi feldolgozásokkal (például Jankovics Marcell 1981-es animációs filmjével) összevetve nem eszközöl nagy változtatásokat, azonban ha eltér az eredeti történetől, annak mindig lényeges jelentése van. Nem egyszerűen a cselekmény vagy a részletek aktualizálásáról van itt szó (persze ilyen is akad bőven, s mind rendkívül ötletes: mennyivel egyszerűbb például elképzelni egy „kása” helyett „krumplipürét” főző manót), hiszen a látszólag apró változások végül egész más kicsengést adnak a történetnek, a hangsúlyok a mese álomvilágától az élet dicsérete felé tolódnak.

Mind nyelvileg, mind vizuálisan igen szórakoztató olvasmány Szálínger *Fehérlófiája*. Az Orpheusz Kiadó kemény kötéses, nagy betűs, mesekönyveket idéző kiadása, s benne az eredeti bábjátékból kimerevített fotók igencsak színessé teszik az értelmezést: nem egy rajzolt hős áll előttünk, hanem egy kicsit teteszosza, vörös hajú, szeplős hús-vér ember, aki azonban csalódásai ellenére elnyeri végül a láthatólag valóban szépséges királykisasszonyt, azt az „egyszerű lányt”, akiért harcolt a sárkány ellen.

A mű egyik erőssége nyelvezetében rejlik, s nyelvhasználata tulajdonképp le is képezi mindazt, ami miatt ez a dráma a figyelemre méltó alkotások sorába

léphet. Kétféle szöveg váltogatja egymást az olvasás során: van, hogy egyfajta ráolvasásszerű, az ősmagyar hagyományba nagyon jól illeszkedő monológot kapunk, vagy az egyik szereplő, vagy a „hangok” részéről; más helyeken pedig könnyed, humoros hangvételű párbeszédet viszik előre a cselekményt, melyek nagyon is mai, néhol csaknem óvodai, gyermeknyelvi párbeszédet idéző hangvételben zajlanak. Így például az egyik legmulatságosabb rész, a királylány („Mentsmegmentsmegmentsmeg!”) és Fehérlófia („Nyugodj már le!”) párbeszéde sem a megszokott magasztos keretek között mozog. A komoly üzenet kiválóan van tehát csomagolva, s noha vannak direkt mondatok (ami egy gyermeknek szóló drámában nem meglepő), mégsem annyira az értelemre ható, sokkal inkább a szívben összeálló üzenetet kapunk.

Ez a nyelvben is megfigyelhető kettősség, a hagyománytisztélet, s ugyanakkor a modern fordulatok azok, melyek felpeszditik magát a történetet is: Szálinger apró változtatásai tisztelik az ősmagyar hitvilágot, mégis erősen az európai drámahagyományhoz kapcsolják a történetet. A mitikus elemek, a természet hangjai mind-mind őrzik a magyar pogány tradíciót, azonban az alvilágba leszálló, majd onnan visszatérő Fehérlófia, vagy a három személyben egy királylány (ami csak Szálingernél jelenik meg ebben a formában), sokkal erősebben utalnak a keresztény hagyományra. A poklok megjárása persze más fontos hőst is felidézhet bennünk: Odüsszeusz vagy Dante is eszünkbe juthat, de valahogy a krisztusi figura (akit elárulnak barátai, aki testével táplál) vagy a biblikus elemek (például a névadás) sokkal erősebben átütnek a szövegen. A tematikától elvárhatóan azonban nem a baráti megbocsátásról szól ez a szöveg, nem is a szeretetről, mely „mindent eltűr”, hanem az apokaliptikus igazságosztás pillanatáról, arról a szimpla tényről, hogy aki rosszat cselekszik, meg is fog lakolni. Ennek fényében máris könnyebben értelmezhető az az apró különbség, miszerint Fehérlófia az eredeti történetből eltérően nem megöli hűtlen barátait, hanem visszatérően a halálból, a jókat maga mellé veszi, a rosszakat pedig az alvilágba küldi.

Fontos része lehet a gyermekirodalomnak ez a régi-új történet, ugyanis az alapvető és egyértelműen tanító mondatok mellett (például „Önző voltál, ezért jól se laktál”) igaz értékeivel talajt tol a mai, igencsak elveszett gyermekek alá. Dráma a megkérdőjelezhetetlen összetartozásról, az önmagunk másokban való felismeréséről, a transzcendensre való nyitottságról – azoknak az értékeknek a hirdetése tehát, melyek a mai gyermekek zilált gondolkodásmódját észrevétlenül egy megtartó mederbe terelhetik.

Nemcsak a gyermekeket tanítja azonban Szálinger Balázs drámája. Erre talán a leginkább akkor döbbenhetünk rá, mikor a három ostoba barát, Fanyűvő, Kőmorzsoló és Vasgyúró „elvekkel” dobálózik („Nekem is van elvem. Én csak visszajövök.”), hiszen egyértelmű, hogy csak mi, felnőttek értjük ezt a görbe tükröt, arról nem is beszélve, hogy a mai magyar társadalom jelentős hányadának maga az elv szó még mindig erősen terhelt az „elvtárs” jelentéssel. Így emel ki tehát bennünket is a valóságunkból azáltal, hogy egyértelműen reflektál rá; a szereplők kicsinyes harcain keresztül láthatjuk magunkat, s azt, hogy milyen szánalmasak is vagyunk, amikor ahelyett, hogy cselekednénk, elvekkal dobálózunk.

Ami a dráma szimbolikáját illeti, szintén nagyon gazdag jelentésrétegekkel találkozhatunk. A klasszikus szimbólumok mellett (például Kapanyányi Monyók

szakállának letépése, s ezzel erejének, tekintélyének elvevése) számos mély és újszerű erkölcsi utalást magában rejtő szimbólumot is felfedezhetünk, így például Fehérlófia, a kiválasztott hős alakja mellett igen hangsúlyos a királykisasszony mint „átlagos lány”, s általa a „minden ember egyszeri és megismételhetetlen, minden lány egy csoda” gondolat.

A dráma legszebb része kétségtelenül maga a zárlat, Fehérlófia és a Királylány párbeszéde, mely Madáchtot felidézve az új élet megjelenésével, s ezáltal a remény feltámadásával pozitív kicsengést ad az egész történetnek. Szálinger műve maga az élet dicsérete, mely sok forrásból merít, nem új, de mégis örök motívumot frissít fel: az, akit kismimiztek, megaláztak, és megjárta a poklot is, végül az életet magasztalja. A főhős szájából számtalanszor elhangzik az üzenet: az élet értelmes eltöltése legyen a célod, ne felesleges dolgokat csinálj, legyen jelentősége tetteidnek.

Fontos dráma tehát az új *Fehérlófia*, mert hagyományainkhoz tesz hozzá valamit. Kevés olyan gyermekdarab van manapság, mely valós, klasszikus erkölcsöket támogat (hűség, élet), mely pozitív, igenlő, megtart, s ugyanakkor vicces, szórakoztató. Ennek szemléltetésére álljon itt a drámát lezáró párbeszéd, mely esszenciálisan magában foglalja mindazt, amiért érdemes kézbe venni Szálinger *Fehérlófiáját*.

KIRÁLYLÁNY

Te vagy a dal, mit a szívem talált,
Nem tudja még, félve dúdolja csak.

FEHÉRLÓFIA

Visszajöttünk, mert láttuk a halált,
S az életnél nem volt izgalmasabb.

Mirk Klára

Berta Zsolt

A barna lány

Reggel láttam a metrón egy csajt. Az ajtó melletti helyen ült, olvasott. Nem láttam, mit. Helyes lány volt, szabályos arccal, talán csöppet túl hegyes orral, túl vékony szájjal. Dús, világosbarna, erős, sőt már durva szálú haját hátul és oldalt kibontva hordta, a homloka fölött azonban egy csattal összefogta az arcába hullni akaró tincseket. Cseppet sem kihívó módon öltözködött, egyszerű, barna kordbársony nadrágot, edzőcipőt, és nem tudom, milyen színű dzsekit viselt. Talán az is a barna egy más árnyalata volt. A barna lány... mint a dalban. Az ölében régi divat szerint készült, ma ormótlannak tűnő táska (naná, hogy barna), és azon a könyv. Ültében is magasnak, jó alakúnak tűnt, mégis úgy képzeltem (bár nem láthattam), hogy teste nem igazán feszes, nem kisportolt. Ezt sejtette bágyadt, lusta testtartása, a tekintetéből kiütköző finomkodó puhaság, és hogy olyan természetességgel fogta a könyvet, ahogy csak a sokat olvasók teszik.

Az egyik állomáson alacsony kis öregember szállt be. Nem ment a kocsi belsejébe, hanem kissé félrehúzódva a közlekedősávtól, megállt az ajtóban, épp a lány mellett. A meleg, kora őszi idő ellenére hosszú, fekete kabátot, kalapot viselt, hozzá illő bő nadrággal, fényes bőrcipővel, ősidőkből származó bőr aktatáskával. A szemét vastag szemüveg segítette a látásban, kényelmesen, biztonságosan ült hatalmas orrán, melyből fekete szőrszálak meredeztek fenyegetően, összegabalyodva és erős kontrasztot képezve ősz bajuszával. Nem nézett körül, csak meredt a falra szerelt újságtartóra, ahol mindig csak reklám-szórólapot talál az ember olvasnivaló gyanánt, de akkor azt sem láttam benne. A lány helyett, kit már nagyjából kiolvastam (már amennyire ismeretlenül, a metrón, munkába menet ki lehet olvasni valakit), az öregot tanulmányoztam, és kitaláltam hozzá az életét is. Feleség, unokák, hétvégi telek, egy focilabda méretű prosztata, százhuszas Skoda. Variálgattam az ügyet, ha már az igazságot nem ismerhetem. A szemem sarkában a lány olvasott. A következő megállónál kinyílt az ajtó, légáram tódult be rajta. A lány testtartása megmerevedett, amivel magára vont a figyelmemet. Tekintetét kissé felemelte, mintha a könyv fölött akarna átpillantani, aztán gyorsan balra, az öreg felé csapott vele, és mindjárt vissza a lapokba. Tapintatos, mások előtt is kendőzött felmérő pillantás. Mintha... mintha véletlenül kitudott titkot kívánna megőrizni. Nem fitorította el az orrát, nem húzta fel szemöldökét, egyáltalán, semmi vizuálisan érzékelhető nem történt az arcán, talán csak egy kis zavar, mégis azonnal tudtam, hogy az öreg... bűdös. A lány visszafordult a könyvbe, de néhány másodperc után kiült az arcára némi elégedetlenség, amolyan kényelmetlenség. Lestem tovább, mikor ébred rá önnön felsőbbrendűségére, melyet az vált majd ki belőle, hogy ő – az öregemberrel ellentétben – nem bűdös. És ez a felsőbbrendűség, gondoltam, mindjárt átcsap jogosnak hitt felháborodásba, majd gyűlöletbe. Ez a menetrend, nem igaz? De nem történt ilyesmi. A lány egyszerűen felállt és átült a szemközti ülésre. Még egy pillantást

vetett az öregre, de abban sem megvetés, sem utálat nem látszott, csak derűs megkönnyebbülés.

Leszállni készültem. A megállónál döccent a szerelvény, a lány felnézett a könyvéből, rámosolyogtam, ő végigmért, majd hideg pillantással jutalmazott. És mindkettőjüket elvitte a metró.

Gratulálunk Berta Zsoltnak ez elismeréshez: ő az idei Bertha Bulcsu-emlékdíj kitüntetettje.
(A szerk.)

Dinók Zoltán

Gond az árammal

Zoli huszonhét évesen végre elérkezettnek látta az időt, hogy önálló életet kezdjen egy albérletben. Mikor eljött a nagy nap, anyja mindent elkészített neki. Amit lehetett, elmagyarázott. A mosással kapcsolatban, a gázzal való vigyázatossággal, vasalással, egyszerűen mindent, ami a háztartást illeti és ami a testi épségét illeti.

– Jól van, anya, ne izgulj!

Szinte meghiúsult. Anyja sült csirkecombot készített neki, fóliával becsomagolta. Barátja, Józsi már lent várta a ház előtt utánfutós autóval. A tv-t, discmant levitte a ház elé. Józsival kezét fogott.

– Szia, barátom! Indulhatunk?

Angélának könnyek jöttek a szemébe.

– Igen!

Egy nagy csomagot az utánfutóra tett, éppen voltak a cuccai. Még egyszer elbúcsúzott anyjától. Zoli igazán örült. A szíve repdesett a boldogságtól. A Váci utcára érkezve Józsi segítette a másodikra felvinni a csomagokat. Alaposan kiemelegedtek.

– Cipeltem már holmikát, de a tiédnek aztán tényleg van súlya!

Mikor végeztek, Zoli adott egy ötezerest a barátjának, aki először nem akarta elfogadni, de annyi ereje nem volt mégsem, hogy visszautasítsa.

– Köszö! Ha bármiben segíthetek, csak szólj!

– Jól van! – mosolyodott el Zoli, aztán kezét fogtak, majd elköszöntek.

Zoli máris lefeküdt s kifújta magát. Élvezte az egyedüllétet, hiszen erre vágyott. Szétnézett a szobában, a konyhában, a fürdőszobában, mindenütt, még a WC-ben is. Mivel az utazás során igen kimelegedett és koszos lett, úgy döntött, hogy megmossa a haját. Levetkőzik a fürdőszobában, s épp dugná be a hajszárítót a konnektorba, amikor eszébe jut, hogy ő világéletében félt, szinte betegesen az áramtól és annak kezelésétől. Felhívta az anyját. Pár perc múlva csengett a telefon.

– Igen! – mondta Angéla.

– Szia, anya, én vagyok! De ne ijedj meg!

– Mi a baj?

– Tudod, hogy én néha áramfóbiás vagyok!

– Jaj, istenem, tudtam, hogy gondjaid lesznek!

– Semmi gond nincs, anya!

– Nem mered beledugni a hajszárítót a konnektorba, igaz?

– De bele merem!

– Nem lesz semmi bajod, bízz önmagadban!

– Jó.

– Persze arra vigyázz, hogy víz ne érje!

– Hogyne!

– Más gond nincs?

Zoli elmosolyodott, s azt mondta a telefonba:

- Nincs! Ez meg megoldódik!
- Nehogy megcsapjon nekem az áram!
- Ugyan!
- Ha megmostad a hajad, hívj fel!
- Oké!

S azzal kikapcsolta a mobilt. Aztán Zoli bedugta szívdobogósan a hajszáritó zsinórját a konnektorba, s belelépett a kádba. Megnyitotta a zuhanyt s alaposan lemosta magáról a koszt, félhosszú haját is megmosta. Mikor végzett, megtörülközött, a kezét alaposan megtörülte, hogy vizes ne legyen, s bekapcsolta a hajszáritót. Kicsit ideges volt közben, de minden rendben történt. Majd amikor fényes és szép lett a haja, azonnal felhívta anyját:

- No megmostam a hajam, s nem rázott meg az áram!
 - Már izgultam! - mondta reszkető hangon az anyja. - Akkor más gond nincs?

- Nincs, anya, nincs!
- Jól van, majd estefelé még beszélünk!
- Persze! Most kikapcsolom a mobilt.
- Oké!

Angéla megnyugodott, hatalmas kő esett le a szívéről. - Csak meg tudja állni a helyét ez a legény!

Este focimeccset sugároztak a tévében, Zoli azt már teljes nyugalomban nézte. Félidő közben cseng a mobilja.

- Minden rendben?
- Hát persze, anya! Ne aggódj semmi miatt!
- Jól van!
- Most éppen meccset nézek!
- Nézd csak, de azért holnap is hívj fel!
- Úgy lesz!

Angéla most már teljesen megnyugodott. Zoli a meccs után le is feküdt. Édesek voltak az álmái. De azt nem is tudta, hogy Angéla otthon bevett egy nyugtatót, s fia boldogulása érdekében még egy imát is elmondott...

Tizennegyedmagunkban

Németh Attila Evangélium

Mécses lángjában
Arcom szürke hamu.
Istenem, ó este van,
Lement a nap, feljött
A hold, tintába
Mártom tollam,
Falon lámpás,
Írom, hogy boldog,
Ki szeret téged, Uram.
Mécses lángjában
Arcom szürke hamu.
Sarut húzok, botot
Fogok, járom a sötét
Bibliai tájat,
Jézus keresztfáján
Keresztre feszülök,
Mózes csipkebokrában
Lángra lobbanok.
Isten, állig begombolt
Keresztfa a szívem.
Geometriájára kék madár
Szállt. Isten, lehajtom
Fejem, nézem a padlót,
A vázát, benne a virágot.
Mécses lángjában
Az arcom szürke hamu.

Isten, este van, te
Egy metafizikai hős vagy.
Meghalsz a világért,
Feltámadsz, megjelenesz,
Darázs és légy szállta
Tavaszban állig
Begombolt kék ég alatt.
Cserepes vérdarabokkal
Lábadon, kezeden, szíveden.
Teszek rá gézt.

Mécses lángjában
Az arcom szürke hamu,
Atyám, a fiad
Bátor, bölcs, arasznyi
Nyár, beengedem
Az ablakon,
Virág lehajtja fejét,
Kereszt alakot ölt.
Hajnalban feltámadok.

Mécses lángjában
Az arcom szürke hamu,
Most szívem örök
Este, és szeretet
Lámpafényben
Kék lapokon eljössz
Hozzám és boldog vagyok,
Hiszek Istenben,
Mert van zöld ég,
Felszálló madár.

Mécses lángjában
Arcom szürke hamu,
Sötét ballada a szobám,
A virág benne muzsikál.
Szívemben a tél,
Leszakadt híd,
Csak a madár jut
Rajta át, rajta át.

Mécses lángjában
Arcom szürke hamu,
Falon meghajtja
Fejét a feszület,
Letört zöld ágból
Tüzet gyújtok.
Tűz, füst, szeretet a jelem,
Élek, mint madár
A folyó felett.

Mécses lángjában
 Arcom szürke hamu,
 Ablaküvegen a
 Lámpafény megjelent,
 A temetőt világítja meg,
 Itt van a sírom,
 Korhadt föld,
 Alszom hajnaltól
 Hajnalig.

Mécses lángjában
 Arcom szürke hamu,
 Hirtelen reggel lett,
 Uram, s jelenleg tavasz van,
 Madár csicsereg,

Köszönöm, Uram,
 Hogy megőriztél,
 Hogy nem álmodtam
 Azt, hogy háború van.

Mécsesem kioltom,
 Hamuarcom szoborszép,
 Hisz reggel van,
 Acélszínű vízben
 Megmosom arcom.
 Sötétzöld ág
 A temető, gyertya
 Elégve bokádig,
 Akár történelmi pecsét
 Bizalmas levélen.

A művész élete

1.
 Levette lombját a fa,
 Nagypám a szelet várta,
 Hogy izzadt ingét lehűtse,
 Elindult nagypám
 A tájba, bottal virágot,
 Madarat hajtott a szélnek.
 Nagypám zenész volt,
 Öreg, bölcs hegedűs,
 Egy nap gondolt egyet,
 Őszi napsütésben
 Elővette a hegedűjét,
 Elhúzta a szél nótáját,
 Majd kötélén lógott,
 Gyertyát gyújtottam épp a sírjára.

2.
 Anyám testvére, Juci néni
 Öngyilkos lett, talán a
 A szelet vagy az Istent akarta látni.
 Sírja vadgesztenye alatt van,
 Épp tegnap jártam arra.
 Bölcsnek képzeltem magam,
 Arra jöttem rá, milyen bátor
 Emberek ezek, talán az Istent szeretik,
 Öröklétben hisznek, vagy
 Művészek? Balgák? Bölcssek?

3.
 Elterveztem, az őszi temetőről
 Fogok írni, őseim itt élnek,
 Itt nyugszanak gyertyaerdőben.
 Arcom szél csípte bánat, esztétika.
 A templom csendes narancsszínű
 Üvegén besüt a nap,
 Mintha mécses égne az ablakon.

4.
 A pap miért hisz Istenben?
 Van Isten? A pap madár?
 A pap temető? A pap Isten
 Szolgája, mondta a szél.
 Ezentúl temetőkapu nyikorgásában
 Fogok lakni.
 Bölcsnek tartom magam,
 Talán olyan művészféle lettem,
 Egyszer kivájja a halál
 Vagy a madár a szemem.

5.
A város talán egy útszéli kocsmá,
Egy kávé, egy begombolt kabát.
Estefelé jár, szentmisére kéne menni,
A templomban a narancsszínű
Üveg alá ülni, hallgatni a
Szív bölcsességét, metafizikáját, az ígét.

6.
Nagyon jó ember vagyok,
Csupa, csupa szív, szív,
Csupa szeretet, szeretet,
Egyszer azért fogok imádkozni,
Hogy egy démon rontson el.
Legyek bűnöző, mint
Raszkolnyikov.
Legyek börtöntöltelék,
Ott majd elővehetem
A skolasztikámat,
A fegyvereknek a tű fokán
Hány tevé fér át,
Illetve angyal?
Talán a halálmadár segít.

7.
Igen, este van, kint hull
A hideg eső, arra gondoltam,
Teáért, zsíros kenyérért
Én is táncolnék az orosz katonáknak.
A háború nekem paranoia,
Művészet, a katona bátor,
Belerohan a halálba,
Igen, este van, vonatok
Száguldanak a síneken,
Vonatfülkében utasok
Ülnek, újságot olvasnak.

8.
Egyszer arra gondoltam,
Ha bánatában megöli
Magát a világ, mert

Van honnan bánatot tanulni,
Anyám felkiáltott,
Én csak József Attilát
Sajnálom, tehetséges,
Tudathasadásos ember volt.
Nem bírta a világot,
Meghalt, Ámen, Ámen!
Hajnalban vadlúdcsapat
Érkezik, havat hoz a
Törékeny ágra,
Ez a hársfa megélt
Két világháborút,
Láttam az ablakon át.

9.
Temetésem egyszerű volt,
Feküdtem az ágyon
Fekete öltönyben, a borostát
Levágták, cipőt adtak rám.
Majd felráztak, este van,
Ifjú vagy, ne halj meg.
Én angyal, te költő.
Nézd a csillagot, a holdat,
Most gézt teszünk sebeidre,
Adok teát, zsírt, egyél, igyál,
Majd olvass, szép az élet.
Én angyal, te költő.

10.
Estébe értem, vasárnap van,
Estére szól a harang,
Száll az esti falusi muzsika.
Valaki ballag, kezében
Bot, vállán tarisznya.
Este van, talán a költő,
Szíve beomlott zöld erdő.
Itt lakom, madár, madár,
Társam, barátom,
Eloltom lámpám, este van.
Talán költő szaval,
Száll szava, mint madárka, madárka.

Szabó Palócz Attila

Lelki katedrálisok

„Nem országokat, hanem embereket egyesítünk” (Jean Monnet)

Nyár vége van. Így talán nem lesz meglepő, ha azt mondom, engem is épp nyaraláson, Horvátországban ért a megtisztelő felkérés, hogy ma este itt beszélgjek, felszólaljak, néhány szóban röviden méltassam a díjazottat, Sebestyén Mártát. A művészno tiszteletére most Šibeniket, ezt a gyönyörű tengerparti dalmát várost szeretném mindenkinek a figyelmébe ajánlani, már csak azért is, mert a településnek van egy csodálatos, Szent Jakabról elnevezett, jelkép értékű katedrálisa, amely ma már elismerten az egyetemes világörökség részét képezi. Szent Jakab apostolról – az idősebből az azonos nevűek közül – keveset tudunk, s a *Szentek élete* hagyományos kiadásának szerzője is megjegyezte: „Kár, hogy az apostolok működésének nem akadt íródeákja. Mert hogy az Egyház ama kezdő korában Jakab igen jelentős vezető szerepet vitt, az kívüláglík elfogatásának körülményeiből.” Heródes Agrippa ugyanis, s erre utalt a *Szentek életének* idézett szerzője is, 41-ben egyesítette nagyapja, a kegyetlen Heródes király országát „a maga erőszakos kezében”. Ebben a folyamatban pedig igen kiemelt jelentőséget kapott a kíméletlen keresztényüldözés, amelyben Jakabot az elsők között fogatta el.

A 2. században már élt a hagyomány – amelynek hitelességét botorság is volna részünkről ennyi idő után megkérdőjelezni –, miszerint a poroszló, aki Jakabot a vesztőhelyre kísérte, látván a szent állhatatosságát, bocsánatot kért az apostoltól, aki csókkal illette őt, és a „Békesség legyen veled!” szavakkal búcsúzott tőle. A megtért hóhér pedig Jakab vére által nyerte el a keresztséget.

Bízom benne, hogy a dalmáciai, šibeniki hívókben is megvan a megbocsátásnak ez a szikrája – és a képessége! –, a múlt század kilencvenes éveinek borult elméjű délszláv polgárháborúiban ugyanis a krajainai szerb erők gránát-támadásainak egyik kiemelt célpontjává vált a Jakabról elnevezett katedrális. Három találat is érte a csodálatos épületet, amelynek kupoláját azóta már helyreállították, de a belső renoválás még javában tart.

Jelkép-értékű ez a katedrális – amely összességében a gótikus reneszánsz kőépítészet kiemelkedő alkotása –, azért is, mert több mint száz éven át épült, s így három nemzedék, három kor, három szemlélet, három építészeti stílus jegyeit viseli magán. Korábban a román stílusú Szent Jakab-templom állt a helyén, ennek alapjain kezdtek el felhúzni 1431-ben az új katedrális hajóit. Bonino da Milano főépítész ekkori munkájára leginkább a késő gótikus jelző illenék. Tőle tíz évvel később Juraj Dalmatinac vette át a munka vezetését – ma az ő szobra áll a katedrális előtt –, aki az eredeti terveket kibővítette a kupolával és az adott korban újszerű illesztési technikát alkalmazott, s bevezette a záróköves kőszerkezet elvét. Egészen haláláig, 1473-ig dolgozott élete fő

művén. A munkáját két évvel később folytató Nikola Firentinac tiszta toszkánai reneszánszt álmodott a szakrális falakba. Építészeti stílusok, szemléletek és világnézetek keveredése, ötvöződése hozta létre azt a semmi máshoz nem hasonlítható, egyedülállóan csodálatos alkotást, amely ma ott áll Šibenikben, a tengerparttól néhány lépésnyire, az óváros központjában.

Megpróbáltatásokkal teli időszak volt az építkezés százöt esztendeje is Šibenik lakóinak számára, hiszen egyre kiélezettebb volt már akkoriban is a török veszedelem, ezt csak tetézte a pestisjárvány, amelyet a város tizenkétezer polgára közül mindössze ezeröt százán éltek túl, s a százötven helyi nemesi családból alig tíznek maradt leszármazottja. Mégis megvolt bennük a kitartás, az eltökéltség, és az a mindig előbbre hajtó és újabbra törekvő hit, amely hozzásegítette őket ahhoz is, hogy átvészeljék a megpróbáltatásokat. Szellemi és szakrális síkon is ez adja a katedrálisnak – a művészetihez társuló – egységét. És szépen jelzi ez azt is, hogy a kövek, a kavicsok, a homokszemek csak addig sivarak, amíg nem ismerjük a történetüket. Csak addig lehet tárgyasítani őket. Csak addig lehet tárgyként tekinteni rájuk. Mert onnantól kezdve megjelenik bennük a lélek, a szenvedély, az alázat – amelyek nélkül a halandó emberi teremtés alkotni képtelen.

A megbocsátás képessége a legcsodálatosabb, legnemesebb adományok egyike. Jól tudjuk – és Szent Jakab megtért hóhéranak példája is ezt nyomatékosítja számunkra –, hogy nem igazi áldozat az, aki nem bocsát meg az ellene vétkezőnek. A megbocsátásnak egyesítő – szervező! – ereje van. Egyesít kultúrákat és népeket. Áthidal nemzedékeket és ellentéteket. Feldolgozza a feldolgozhatatlant és meghaladja a meghaladhatatlant. Túllép a túlléphetetlenen.

S ezeknek az eszméknek a tükrében terelte a gondolataimat Sebestyén Márta életművére, művészetére a felkérés, hogy itt ma este beszéljek, méltassam őt. Az évszázadokat és nemzedékeket látott falak között – amelyeket korábban kezdtek el építeni, mint hogy az európai ember felfedezte volna magának Amerikát (Kolumbusz Kristóf csak egy apró intermezzo lehetett ebben a történetben...) –, a restaurátorok állványzatainak tövében idéztem fel az emlékezetemben dalsorokat és dallamokat a nagyon is ismert hangon, amely régtől elkísért nemcsak az ilyen gyakorlatias utazásaimon, amilyen egy nyaralás lehet, hanem sokkal inkább azokon a belső kurzusokon, amelyeket leginkább egy belső renováláshoz lehetne hasonlítani az emberi lélekben. Sebestyén Márta egyedi, semmivel sem összetéveszthető hangján.

És akkor jutott eszembe, ott a tengerparton, a szakrális történelmi falak között, hogy Sebestyén Márta életműve a mi katedrálisunk; olyan, amely épp a felsorolt jegyei miatt, épp Szent Jakab katedrálisához hasonlatos. Hiszen a Muzsikás első lemezei óta egyesít lélekben és gondolkodásban, szellemiségben és életérzésben, léttapasztalatban és eszmeiségében egy mesterségesen meghúzott államhatárokkal ezerfelé tagolt nemzetet. Emlékszem, középiskolás kölyökként hogyan adtuk kézzől kézre ezeket az albumokat, s abban a határon túli, vajdasági, délvidéki – akkor még jugoszláviai – közegben, amelyben nevelkedtem, csodaszamba ment, ha valakinél megtaláltuk, esetleg le is másolhattuk a kor kézenfekvő technikáinak valamelyikével. De egyesít ez az életmű nemzedékeket és ízlésvilágokat is, hiszen gondoljunk csak az *István, a király* feledhetetlen Rékájára, akinek énekhangja tulajdonképpen meghatározta

több generáció szembesülését is az alázattal, s nem kevésbé annak felemelő jelentőségével, felszabadító erejével, másfelől pedig elmélyítette a fejlődésük és továbblépésük útját még éppen csak keresgélő nemzedékek hitről való gondolkodását, a hithez való viszonyulását egy olyan korban, amelyben a vallásosságot igyekeztek elnyomni, sokadlagossá silányítani. Így hát Sebestyén Márta énekhangja tanított meg bennünket arra, hogy fontos kérdésekben különbségeket tudjunk tenni, megkülönböztessük egymástól a nüánszokat, s nyiladozó értelmünkkel felérjük, hogy az alázat nem egyenlő a megalázkodással, a szolgálat nem egyenlő a feltétel nélküli kiszolgálással, a szervilizmussal. Vagyis hogy olyan emberekké váljunk, akik emelt fővel tudnak főt hajtani – mint ahogyan most én teszem előtte, a tiszteletére.

Megint csak másfelől: gondoljunk csak a Vujicsics együttessel készített délszláv (elsősorban szerb és horvát...) felvételekre, vagy a bolgár, görög, ír, bosnyák, román, indiai – felsorolni is nehéz lenne mind – dallamokra, amelyek fel-feltűnnek Sebestyén Márta felvételein, mintegy katedrálisunk díszítőelemeiként. Önmagában is mindegyik egy elkápráztató freskóhoz méltó. Népeket és nemzeteket is egyesít hát ez az életmű, ugyanazzal a természetességgel, ahogyan az egymásra gyakorolt hatásukat ezek az egymás mellett élő, sok esetben pedig egymásra is utalt népek és nemzetek megélték. Mert lehetünk ugyan ellenségek, vagy lehetnek egymással ellentétes céljaink és törekvéseink egy-egy történelmi időszakban, egy-egy korban vagy világégések idején, tartozhatunk más és más tömbökhöz, szövetségekhez, érdekövezetekhez, változhat kapcsolat, viszonyulás, szemlélet – csak az egymásrautaltság és a kölcsönhatás nem múlhat el. Ezt pedig híven rögzítik népdalaink, amelyeket olykor valóban csak az ének nyelve különböztet meg egymástól, s a versezetek úgy illenek rá ugyanarra a dallamra a más és más nyelveken, mintha egy és azonos szerző művei lennének. Merthogy azok is. Csakhogy ezt a szerzőt népléleknek hívják. S ha időnként talán más és más nyelveken szólal is meg, az érzései, a tapasztalatai, az élményei, a lelkiületi meghatározói azonosak. Úgy épülnek tehát bele az egységes katedrálisunkba, mint a román és a késő gótikus építészeti stílus, vagy a korai és a tiszta toszkánai reneszánsz jellemvonásai – a jól meghatározható különbözőségeikkel, összességében mégis teljes harmóniában. Pedig nem is mindig volt harmonikusnak mondható az egymás mellett élő népek viszonya. S igen, gyakoriak voltak a pillanatok, amikor nagy-nagy szükség mutatkozott a megbocsátás képességére. A néplélek azonban nem tudta, talán nem is akarta megtagadni önmagát az évszázadok sokaságán át...

S immár negyedrészt: gondoljunk csak a *Deep Forestre*, vagy *Az angol beteg* című filmre, a nyugati és tengerentúli érdeklődésre, a külföldi sikerekre. Mert mindezek azt is szépen jelzik, hogy ezzel a néplélekkel, kultúránkkal és hagyományainkkal nem vagyunk elveszve, magunkra hagyva, a világtól elzárva itt, a Kárpát-medencében, holmi ketrecede rekesztve, dehogysis! A mélyréteget érintő rezdülések, különösképp, amikor renoválni kell annak belső felületét, ott a lélek táján, univerzálisak, globálisak, mindenkire és mindenhol érvényesek. Ahogy mindenkire érvényes Sebestyén Márta életműve is, „nem lehet elbújni előle”, a világ vége előtti utolsó talpalatnyi szilárd talajon is megszólítja az ember szertelen gondolatvilágát, érzelmeit, lelkiségét. S ugyanúgy foglalja egységbe érzékenységünket, ahogyan Szent Jakab Šibenikben álló katedrálisa is

– a háborús sérülései ellenére – mindenkié, mindnyájunké, akik alázattal tudjuk fogadni kisugárzását, s mindazt, amit az évszázadok hozadékaként ránk örökít.

Nemrég egy színész barátom hívta fel a figyelmem egy Luther Mártonnak tulajdonított idézetre, miszerint ha azt akarod, hogy lássanak, menj fel a szószékre, ha azt akarod, hogy halljanak, nyisd ki a szád – ha azt akarod, hogy szeressenek, légy rövid! Ez utóbbi kritériumnak már nem tettem eleget, de talán mentségemre szolgálhat, hogy Sebestyén Márta életműve annyira sokrétű, hogy csak a róla való elmélkedés is ezernyi gondolatot indít el az emberben, nehéz hát róla tömören beszélni. De akárhogy legyen is, csak tisztelettel és alázattal szólhatunk róla, mert ahogy a Charta XXI kiáltványának már az első mondata is mondja: „Az alkotó munkához békére és nyugalomra van szükség.” Márpedig mi sem alkalmasabb ennek a békének és nyugalomnak a megteremtésére, mint egy-egy, mint sok-sok ilyen életmű, ami előtt nemcsak érdemes, de egyúttal felszabadító érzés is tisztelettel fejet hajtanunk.

Gratulálok az elismeréshez!

(Elhangzott 2015. szeptember 9-én, Budapesten, a Párbeszéd Házában, a Jean Monnet-emlékérem átadásán, amelyet a Charta XXI Kárpát-medencei Megbékélési Mozgalom ezúttal Sebestyén Márta énekesnőnek ítelt oda. A díjat Surján László adta át.)

Isten veled, Oláh Zoli!

Fülemben visszhangzik az ének:
...„itt élned”, „itt élned”...
még élned kell.

Élned kellett volna még. Egy ideje úgy éreztem, nem akard kivárni a sorodat. Fricskát mutatva mások félelmének, egyre csak szaladtál elébe, mintha az erődet szeretted volna összemérni vele. De a találkozás végkifejlete így sem lehetett más.

Oláh Zoltán költő életének ötvenhatodik esztendejében megrángatta a csuhás köpenyét, de már nem csupán versekkel, hanem két kézzel, teli torokkal üvöltve, vigye magával.

1984-ben találkoztunk először. Mindketten kötelező sorkatonai szolgálatunkat teljesítettük, te Lentiben, én Zalaegerszegen,

de októberben mindketten a Pécsi Honvédkórház belgyógyászatára kerültünk. A barátság itt kezdődött. Te ekkor már sok helyen publikáltál, ezért félve említettem, én is írok. Félelmem azonban alaptalannak bizonyult, hiszen nem csupán olvastad verseimet, de mesterednek és barátodnak, Utassynak Józsefnek is elküldted. Ha ti akkor nem biztattok, soha nem mertem volna írni. Leszerelésünk után nem találkoztunk huszonöt évig. Neked egyre-másra jelentek meg verseid irodalmi lapokban, és több köteted is napvilágot látott, de erről én mit sem tudtam. Valahogy megijedtem a biztatástól, és majd húsz éven át magamba fojtottam az írást. Nem tartottuk a kapcsolatot, nem is tudom, miért. Amikor pár éve végre megszereztem a telefonszámod, megtudtam, Pakson élsz újra. Felhívtalak. Rekedt hangon szóltál a telefonba, egészen másképp, mint amire emlékeztem. Annyi év után még mindig tudtad, hol laktam, hogy hívják az édesanyámat. Ekkorra már hat köteted jelent meg. Ekkorra már nekem is megjelent az első könyvem. Rohantam hozzád Paksra, hogy felolvassunk egymásnak. Végre újra találkoztunk, de borzasztó volt látni, mennyire rohansz. Nem érdekelt semmi, csak a „kegyelmi állapot”, amikor megszűnik a külvilág, és kettesben maradsz a költészettel. Tagadtad a világi létet, miközben lírádban gyönyörűen szóltál a világ teremtményeiről. Számtalanszor olvastunk fel egymásnak telefonon, ujjongtál, ha tetszett valami, de könyörtelenül lecsaptál, ha sekélyesnek találtad.

Épp hívtalak volna, de már nem tehettem meg. Ahol most vagy, oda meg már nincs telefon-összeköttetés, nem hallhatom többé, hogy „állj, állj, állj, állj, állj, olvasd újra!”.

Tizedik kötetedet tervezted, de az a kötet már nem jelenhetett meg, bár-mennyire is szeretted volna. Eljött érted, akinek számtalanszor kiáltottál hiába. Egy verseddal búcsúzó most, de remélem, amikor újra találkozunk, felolvasol nekem mindent, amit odafönn írtál. Isten veled, barátom!

(1959–2015)

Uram

arcodon a némaság
függőnye fénylik,
szemedben a lepréselt idő
megkövült virága ragyog,

s Te tudod:
egyetlen fényszál
az élet;
tapintható árnyék
a halál.

Baley Endre

Baley Endre

Non mors humano subiacet imperio

Búcsúakrosztichon Oláh Zoltán barátomnak

Ordítanék, kelj fel, paksi remete,
Légy most Lázár, kelj fel, Isten elveszett gyermeke!
Átkozott most ez a csönd köröttem,
Halált hömpölyög a Duna is a ködben,
Zarándok-lépteid mellett nem gurul több gesztenye
Opál-homály hajnal; talán isten tenyere.
Legyen hát meg a te akaratod,
Tolladból szóljanak angyali hangzatok!
Átkozott ez a csönd, kiapadt minden szó,
Non mors humano subiacet imperio.

Oláh Zoltán

Sűrűsödik a sorsom

Mennyi csillagot szeret ma az este!
Kéket kortyol az égből
egy pillanatfecske.
Fészkéhez érve megpihen,
fióka-csírát csivitel a csendbe.

A kertben orgona-szerelem,
a lélek ikráját
csillagra rakja a kegyelem.
Földfürösztötte-szavak a számon,
mennyszötte-színek a szememen.

Sűrűsödik a sorsom,
vár a végítélet.
Fülemben visszhangzik az ének:
...„itt élned”, „itt élned”...

Kiröpül tenyeremből a reggel,
megyek a málnásoktól meleg
menekülő dombok alatt,
dallá röpül ajkamról a dajkakenyérfalat
a seregély-surrogásos úton.

Az erdők itt mind elsietnek hozzám,
folyamok fénye félti minden léptem.
Barkaszépet beszél tavaszáról a szél,
a madarak kicsicsergik a fészket –
lepkét léptet égre a lélek.

Sűrűsödik a sorsom,
vár a végítélet.
Fülemben visszhangzik az ének:
...„itt élned”, „itt élned”...

A harangszó-szürke délutánban
a gondolat kövén megpihen
egyszerre a fenn és a lenn,
minden emlék,
milyen közel is a távol,
mennyire messze már a nemrég.
Lépteim alatt a tengernyi tájon
s e szívmaroknyi földben
– hol apám is már csöndben –
mennyi halott?!
Mennyi szent, barbár, mártír, névtelen
és mennyi elátkozott...

Ó, ez a naplemente! –
mediterrán-máglya,
az időt már eltemette,
lobog benne ezernyi eszme katedrája,
elégnek az örök elmúlásba.

Sűrűsödik a sorsom,
vár a végítélet.
Fülemben visszhangzik az ének:
...„itt élned”, „itt élned”...
még élned kell.

E számunk szerzői

- Albrecht Ferenc** (1979) – középiskolai tanár, Dombóvár
- Ashi Ogawa** – a szerző írói nevét használja, adatokat nem szeretne megadni
- Babics Imre** (1961) – költő, szerkesztő, Bakonyszűcs
- Bakonyi Péter** (1949) – újságíró, előadóművész, szociológus, dramaturg, Budapest
- Baley Endre** (1962) – költő, író, Budapest
- Berta Zsolt** (1966) – író, zenész, Budapest
- Bíró József** (1951) – költő, író, performer, képzőművész, Budapest
- Bognár Antal** (1951) – író, újságíró, szerkesztő, Budapest
- Brok Bernadett** (1992) – egyetemi hallgató, Csíkszereda (Románia)
- Csáji László Koppány** (1971) – író, kulturális antropológus, Budapest
- Csontos János** (1962) – író, költő, Budapest
- Dinók Zoltán** (1981) – szabadúszó, Kecskemét
- Döme Barbara** (1973) – újságíró, szerkesztő, Budapest
- Eörös Kinga** (1977) – író, kritikus, szerkesztő, Budapest
- Gangel Noémi** (1989) – egyetemi hallgató, Budapest
- Hajdu Erzsébet** (1954) – pedagógus, Bihar-keresztes
- Hegedűs Gyöngyi** (1967) – költő, Budapest
- Hegyí Zoltán Imre** (1967) – költő, kritikus, biciklis futár, Budapest
- Kállay Kotász Zoltán** (1969) – író, szerkesztő, Budapest
- Kelemen Lajos** (1954) – költő, író, kritikus, Kaposvár
- Király Farkas** (1971) – költő, író, műfordító, szerkesztő, Budapest
- Kovács Asztrik** (1992) – egyetemi hallgató, Székesfehérvár
- Kovács Ildikó** (1954) – szöveggondozó, Budapest
- Madácsy Tímea** (1982) – egyetemi hallgató, Budapest
- Madár János** (1948) – költő, könyvkiadó, Budapest
- Mányoki Endre** (1954) – kritikus, szerkesztő, Budapest
- Mezei Gábor** (1935) – belsőépítész, bútor-szobrász, festőművész, szakíró, Budapest
- Mirk Klára** (1990) – egyetemi hallgató, Budakeszi
- Németh Attila** (1968) – költő, Nagyborzsöny
- Németh Péter Mikola** (1953) – költő-performer, esszéíró, szerkesztő, Vác/Vámosmikola
- Nikmond Beáta** (1938) – szobrászművész
- Oláh Zoltán** (1959–2015) – költő
- Pálfi Ágnes** (1952) – költő, esszéíró, szerkesztő, Budapest
- Papp Tibor** (1936) – költő, műfordító, tipográfus, Budapest/Párizs (Franciaország)
- Pásztor Anita Enikő** (1987) – újságíró, Nyíregyháza
- Pleszkán Écska** (1990) – „koboldos”, Budapest
- Poós Gergely** (1979) – teniszedző, Sziget-szentmiklós
- Prágai Tamás** (1968–2015)
- Ritoók Zsigmond** (1929) – klasszika-filológus, akadémikus, Budapest
- Somfai Kara Dávid** (1969) – keletkutató etnológus, Budapest
- Stanczik-Starecz Ervin** (1955) – író, műfordító, antropológus, tanár, Budatétény
- Sütő Csaba András** (1979) – költő, szerkesztő, Győr
- Szabó Palócz Attila** (1971) – író, költő, újságíró, Budapest
- Szakolczay Lajos** (1941) – irodalom- és művészettörténész, kritikus, Budapest
- Szalai Zsolt** (1979) – költő, kritikus, Győr
- Szilágyi-Nagy Ildikó** (1978) – író, kritikus, szerkesztő, fotóművész, Pázmánd
- Szondi György** (1946) – bolgarista, műfordító, kiadóvezető, Budapest
- Szvétek Gábor** (1980) – fotográfus, Budapest
- Toót-Holló Tamás** (1966) – író, szerkesztő, Budapest
- Vasadi Péter** (1926) – író, költő, esszéista, Budapest
- Végh Attila** (1962) – költő, esszéista, újságíró, Nagymaros
- Vizkeleti Erzsébet** (1956) – középiskolai tanár, Karcag
- Wehner Tibor** (1948) – író, művészettörténész, Budapest
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest

Pályák, pályamunkák

„Voltak konzervatívok és újítók, katolikusok, reformátusok, evangélikusok, nemesek és polgárok, de egyaránt készítették az utat az utánuk jövőknek, akik erre a hagyományra építhettek.” (Ritoók Zsigmond)

„Európa-párduc gázt ökreendezik / egy vasbeton karámban. / Sztyeppéje arra van, / amerről jöttem. // Emitt kallódom s vágyom amoda. / Fényerek hálózzák múltamat, / mely szívemben alázuhog. / Igazságom tarka tömegbe nyes. // Ősöm trónálló, pap, tudós, / fölmorduló proli. / Renégesimben ők dobbantanak; / a holtak csillagéhesek.” (Vasadi Péter)

„Prágai Tamás sokoldalú alkotó, író, költő, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, újságíró, nyelvművelő, nyelvtanár, tanár, szakértő, kertéptő, házi kedvenc, blogger, szövegkovács, amatőr előadóművész, borász, családapa, régiségbúvár és könyvolvasó. Ezek közül elsősorban mint szövegkovács tűnt ki.” (Prágai Tamás önszócikke)

„Hogy is lenne szememben, aki ismertem, nagyobb veszteség... szeme ragyogásánál, ami vele halt el szemünk elől. És minden ismert láthatárról. Minden jövődől, ami dereng csak. De ismerős az öröklétben.” (Bognár Antal Prágai Tamásról)

„Uram // arcodon a némaság / függőnye fénylik, / szemedben a leprésett idő / megkövült virága ragyog, / s Te tudod: / egyetlen fényszál / az élet; / tapintható árnyék / a halál.” (Oláh Zoltán)

„És akkor jutott eszembe, ott a tengerparton, a szakrális történelmi falak között, hogy Sebestyén Márta életműve a mi katedrálisunk; olyan, amely épp a felsorolt jegyei miatt, épp Szent Jakab katedrálisához hasonlatos.” (Szabó Palócz Attila laudációja)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

